

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

RŪTA STANKIUTĖ

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ
BALTIJOS ŠALYSE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Prof. habil.dr. G. Davulis

VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ
BALTIJOS ŠALYSE

Viešojo sektoriaus ekonomikos baigiamasis darbas
Studijų programa 621L10010

Recenzentas

2012 12

Vadovas

Prof. habil.dr. G. Davulis

2012 12 13

Atliko

VSEmns1-01 stud.

Rūta Stankiutė

2012 12 13

VILNIUS, 2012

TURINYS

IVADAS	6
1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1. Investicijų esmė ir samprata	9
1.2. Investicijų klasifikavimas	11
1.3. Tiesioginės užsienio investicijos	14
1.4. Investicinės veiklos teisinis reguliavimas	20
1.4.1. Investicinės veiklos valstybinio reguliavimo normos	22
1.5. Tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai	24
2. INVESTAVIMO APLINKOS ANALIZĖ BALTIJOS ŠALYSE	30
2.1. Esminė prielaida skatinti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą	30
2.2. SSGG analizė Baltijos šalyse	31
2.3. Investavimo aplinkos stiprybės Baltijos šalyse	32
2.4. Investavimo aplinkos silpnybės Baltijos šalyse	36
2.5. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo galimybės Baltijos šalyse	39
2.6. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo grėsmės Baltijos šalyse	41
3. TUI RODIKLIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ BALTIJOS ŠALYSE	43
3.1. Tiesioginių užsienio investicijų apimtys Baltijos šalyse	44
3.2. Tiesioginės užsienio investicijos pagal investicinės veiklos kryptis	47
3.3. Pagrindiniai užsienio investuotojai	51
4. TUI ĮTAKOJANČIŲ VEIKSNIŲ BALTIJOS ŠALYSE LYGINAMOJI ANALIZĖ	59
4.1. Tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse koreliacinė analizė	63
4.2. Tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse prognozės	67
4.3. Gautų rezultatų aprašymas ir perspektyvų vertinimas	69
IŠVADOS	71
SIŪLYMAI	73
LITERATŪRA	75
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	79
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	81
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	82
PRIEDAI	83

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Investicijų klasifikavimas.....	11
2 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų formų palyginimas.....	19
3 lentelė. Pagrindiniai mokesčių dydžiai Baltijos šalyse.....	23
4 lentelė. OLI paradigmos sąlygos.....	26
5 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo stiprybės Baltijos šalyse.....	33
6 lentelė. TUI pritraukimo silpnybės Baltijos šalyse.....	37
7 lentelė. TUI pritraukimo galimybės Baltijos šalyse.....	39
8 lentelė. TUI pritraukimo grėsmės Baltijos šalyse.....	41
9 lentelė. Didžiausi įgyvendinti tiesioginių užsienio investicijų projektai Lietuvoje.....	53
10 lentelė. Pagrindiniai investuotojai Estijoje 2012 m.....	58
11 lentelė. Koreliacijos koeficientai.....	64
12 lentelė. Koreliacijos koeficientų reikšmingumas.....	66
13 lentelė. Suvestiniai Lietuvos TUI prognozių skaičiavimai.....	67
14 lentelė. Suvestiniai Latvijos ir Estijos TUI prognozių skaičiavimai.....	68

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Užsienio investicijų skirstymas.....	14
2 pav. Užsienio investicijų formos.....	15
3 pav. Pagrindiniai įstatymai, reguliuojantys investicinę veiklą Lietuvoje.....	20
4 pav. TUI patrauklumo sąlygų (OLI) plėtros teorijos struktūra.....	25
5 pav. Užsienio investicijų poveikis šalies ūkiui.....	29
6 pav. SSGG analizės tyrimo modelis Baltijos šalyse.....	32
7 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Baltijos šalyse metų pabaigoje mln. eurų.....	44
8 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, eurai.....	46
9 pav. TUI pagal investicinės veiklos kryptis Lietuvoje.....	48
10 pav. TUI pagal investicinės veiklos kryptis Latvijoje.....	49
11 pav. TUI pagal investicinės veiklos kryptis Estijoje.....	50
12 pav. TUI pagal šalis investuotojai Lietuvoje, 2011 m.	52
13 pav. TUI pagal šalis investuotojai Estijoje, 2011 m.	55
14 pav. TUI pagal šalis investuotojai Latvijoje, 2010 m.	57
15 pav. Tiesioginių užsienio investicijų tyrimo modelis.....	59
16 pav. BVP ir TUI priklausomybė Baltijos šalyse.....	61
17 pav. Gyventojų skaičius Baltijos šalyse.....	62
18 pav. 2 ir 4 metų TUI prognozės Lietuvoje slenkančio vidurkio metodu.....	68
19 pav. 2 ir 4 metų TUI prognozės Latvijoje slenkančio vidurkio metodu.....	69
20 pav. 2 ir 4 metų TUI prognozės Estijoje slenkančio vidurkio metodu.....	69

IVADAS

Ekonomikos plėtra – jau nuo Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo laikų buvo vienas pagrindinių šalies vidaus politikos tikslų. Vienas iš ekonominės plėtros veiksnių – tai tiesioginės užsienio investicijos, kurios yra bene svarbiausias makroekonominis rodiklis šalyje.

Tačiau tiesioginės užsienio investicijos buvo ir yra suprantamos ne tik kaip kapitalo pritraukimas, siekiant vystyti ekonominį šalies augimą bei užtikrinti gyventojų gyvenimo kokybės lygį, bet ir kaip vienas pagrindinių šalies ūkio renovacijos veiksnių, nes tai naujausių ir pažangiausių technologijų perėmimas, naujų valdymo, organizavimo metodų radimas bei pritaikymas, progresyvių vadybinių idėjų įsisavinimas (Cibulskienė D., Butkus M., Ruplienė D., Kalašinskaitė K.). Visi šie sekantys veiksniai yra priemonės, kurios skirtos modernizuoti šalies socialinę – ekonominę aplinką.

Temos naujumas ir aktualumas – moksliniuose darbuose, tiesioginės užsienio investicijos, labai aktuali tema, teigiama, kad iš užsienio pritrauktas kapitalas padeda sumažinti kapitalo trūkumą šalyje, leidžia padidinti vidaus produkto apimtį, produktyvumą (Grigaliūnienė K., Montvilaitė Ž.). Dauguma valstybių siekia būti patrauklios užsienio investuotojams, dažnai yra kuriamos specialios skatinimo programos ar strategijos jiems pritraukti, taikomos įvairios lengvatos tiesioginiams užsienio investuotojams. Tačiau tiesioginių užsienio investicijų srautai į kai kurias valstybes yra labai nevienodi, tad jų įtaką šalies ekonomikos augimui skiriasi. Tad kyla poreikis nustatyti ir analizuoti specifines valstybės savybes, kurios suteikia galimybę didinti ekonominį augimą, naudojantis užsienio šalių kapitalu. Pasaulyje itin sparčiai didėja konkurencija dėl investicijų pritraukimo: valstybės stengiasi išryškinti šalies privalumus, taiko įvairias paskatas, skirtas užsienio investuotojams. Mokslinėje literatūroje dažnai tiriamas tiesioginių užsienio investicijų poveikis šalies ekonomikai, tačiau labai nedaug tyrimų galima rasti apie priežastis, kurios įtakoja nevienodą tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymą atskirų valstybių kontekste, tad kyla poreikis tirti bei analizuoti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančius veiksnius skirtingose šalyse, įvardijant priežastis, kurios įtakoja tiesiogines užsienio investicijas atskirose valstybėse.

Pagrindinė problema, kuriai skiriamas visas šis darbas – kokie veiksniai įtakoja tiesioginių užsienio investicijų srautų nepakankamumą ir nevienodą jų pasiskirstymą skirtingose Baltijos šalyse?

Baigiamojo darbo objektas – tiesioginės užsienio investicijos Baltijos šalyse, jų pritraukimą lemiančių veiksnių lyginamoji analizė Baltijos šalyse: Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Mokslinio baigiamojo darbo tikslas – ištirti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančius veiksnius Baltijos šalyse, pateikiant šių šalių lyginamąją analizę bei pateikti galimas ateities perspektyvas TUI pritraukimo atžvilgiu Lietuvoje, įvardijant skatinimo priemones ir pasiūlymus.

Magistro baigiamojo darbo tikslui pasiekti keliama **uždaviniai**:

- Moksliskai pagrįsti investicijų esmę, išskiriant jų klasifikavimą, formas, jų teigiamą bei neigiamą įtaką šalies ekonomikai.
- Atlikti teorijos pagrindimo analizę, t.y. išanalizuoti investicinę aplinką Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje, atskleidžiant šių šalių stiprybes, silpnybes, galimybes bei grėsmes.
- Išanalizuoti tiesioginių užsienio investicijų rodiklius, pateikti lyginamąją rodiklių analizę Baltijos šalyse.
- Atlikti tyrimą, t.y. koreliacinę – regresinę analizę, įvertinant tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių priklausomybę Baltijos šalyse.
- Apibendrinti tyrimo metu gautus rezultatus ir pateikti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo perspektyvas Lietuvoje.

Siekiant įgyvendinti darbo tikslą bei uždavinius taikytina tokia **tyrimo metodika** – tai pirminių duomenų šaltinių analizė, antrinių duomenų ir mokslinės literatūros studijos ir analizė, naudojantis šiais metodais bus tiriama ir analizuojama literatūra rūpimu klausimu, siekiant išskirti pagrindinius tiesioginių užsienio investicijų aspektus, palyginti skirtingų mokslininkų nuomones, taip formuluojant asmeninį požiūrį į tiesioginių užsienio investicijų kaitą bei tendencijas atskirose Baltijos šalyse. Susisteminti duomenys leis atlikti lyginimo bei grupavimo metodus, sudarant SSGG analizę bus pateikti pagrindiniai kokybiniai veiksniai, lemiantys tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą Baltijos šalyse. Taip pat bus atliktas statistinių ir neapyskaitinių šaltinių duomenų rinkimas bei sisteminimas, remiantis tarptautinėmis duomenų bazėmis, šis metodas padės atlikti tolimesnį tyrimą, siekiant išsiaiškinti nevienodą TUI pasiskirstymą Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje. Grafiniu duomenų ir jų ryšio vaizdavimo metodu bus pateikta statistinė TUI lyginamoji analizė Baltijos šalyse, kuri atskleis TUI kaitą nagrinėjamu laikotarpiu. Statistinių vidurkių metodas padės atlikti tyrimą remiantis koreliacinės analizės metodu, kurios metu bus nustatyta kiekybinių veiksnių priklausomybė nuo TUI Baltijos šalyse, bus nustatyta mokslinės literatūros ir atlikto tyrimo rezultatų sąsaja, pateiktos prielaidos, kurias bus galima pagrįsti gautais koreliacinės analizės rezultatais. Darbo pabaigoje bus atliktas tiesioginių užsienio investicijų prognozavimas, naudojantis slenkančio vidurkio metodu. Gauti rezultatai padės atskleisti ateities perspektyvas Baltijos šalyse TUI pritraukimo atžvilgiu.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro keturios dalys. Pirmoje dalyje apibrėžiami teoriniai investicijų aspektai: investicijų samprata, jų klasifikavimas, išskiriamos tiesioginės užsienio investicijos, analizuojamas jų poveikis šalies ekonomikai, taip atskleidžiant pagrindinius veiksnius įtakojančius užsienio investicijų pritraukimą šalyje, rengiama tiesioginių užsienio investicijų tyrimo metodika. Taip pat supažindinama su teisiniu investicinės veiklos reglamentavimu. Antroje dalyje analizuojama ir lyginama investicinė aplinka Baltijos šalyse sudarant SSGG analizę, kuri padės detaliau pažvelgti į tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo galimybes. Trečioje dalyje aprašomi

tiesioginių užsienio investicijų rodikliai ir jų kitimo dinamika per pastaruosius 10 metų, išskiriant pagrindines šalis investuotojas, tiesioginių užsienio investicijų dydį pagal ekonomines veiklos rūšis. Lyginama užsienio investicijų apimtis Baltijos šalyse. Ketvirtojoje dalyje naudojant koreliacinę analizę atliekamas tyrimas, t.y. kiekybiškai įvertinami pagrindiniai tiesioginių užsienio investicijų veikiami ekonomikos rodikliai bei veiksniai, darantys įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui į šalį, pateikiami galimi tiesioginių užsienio investicijų kitimo prognozių variantai. Įvertinamos tiesioginių užsienio investicijų ateities perspektyvos. Pateikiami pasiūlymai bei suformuluojamos išvados.

Darbo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti bus nagrinėjama įvairi **literatūra**: Lietuvos Respublikos teisės aktai, Lietuvos ūkio ministerijos pateikiami pranešimai ir statistika, Lietuvos bei užsienio ekonomikos, politologijos, teisės ir kitų mokslų literatūra, Lietuvos, Latvijos ir Estijos vyriausybių ir ministerijų, Statistikos departamentų, Europos Sąjungos statistikos tarnybos pateikiama medžiaga bei statistika. Bus nagrinėjamos tarptautinių duomenų bazių, tokių kaip fdimarkets.com, duomenys, taip pat tarptautinius tyrimus rengiančių Pasaulio banko, Tarptautinės finansų korporacijos, Pasaulio ekonomikos forumo bei kitų tarptautinių organizacijų bei privačių kompanijų pateikiama medžiaga, atliktais tyrimais bei statistika. Lietuvos, Estijos bei Latvijos bankų duomenimis, taip pat visų Baltijos šalių internetinių investuotojų forumų pateikiama medžiaga ir straipsniais.

1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Investicijų esmė ir samprata

Visų pirma prieš pradedant analizuoti tiesiogines užsienio investicijas ir jų poveikį šalies ekonomikai Baltijos šalyse – Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje, būtina susipažinti su bendrąją investicijų sąvoka.

Pats terminas „*investicijos*“ kilęs iš lotyniško žodžio „*invest*“, reiškiančio „*įdėti*“. Bendrąją prasme *investicija* reiškia kapitalo įdėjimą siekiant jo padidėjimo. Kapitalo prieaugio turi užtekti tam, kad investuotojui būtų atlyginta už tam tikru periodu turimas, bet nenaudojamas lėšas. Investuotojas turi būti apdovanotas už riziką ir jam turi būti atlyginti būsimi infliacijos nuostoliai (Cibulskienė, Butkus 2007). Daugumoje literatūros šaltinių investicijos apibrėžiamos labai panašiai ir jų apibrėžimo spektras labai platus. Analizuojant Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos šaltinius randamas toks investicijų apibrėžimas, investicijos – tai piniginės lėšos, investuojamos į materialųjį ir (ar) nematerialųjį turtą, susijusį su naujo privataus ar mišraus kapitalo juridinio asmens ar atstovybės kūrimu, esamo privataus ar mišraus kapitalo juridinio asmens plėtra, privataus ar mišraus kapitalo juridinio asmens ar atstovybės produkcijos diversifikavimu į naujus, papildomus produktus arba esamo privataus ar mišraus kapitalo juridinio asmens ar atstovybės bendro gamybos proceso esminiu pakeitimu; darbo vietų steigimas ir darbuotojų parengimas darbui naujai įsteigtose darbo vietose (LR ūkio ministerija, 2012). Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Investicijų įstatymas (1999 Nr.VII-1312) nurodo, kad *investicijos* – tai piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno, socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą. Treigienė (2010) *investicijas* apibrėžia labai panašiai, pasak autorės „investicijos – tai piniginės lėšos ir kitas finansinis turtas bei materialus ir nematerialus turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno arba kitą rezultatą“ (p.4). Purlio ir Treigienės (2006) nagrinėtoje literatūroje investicijos taip pat siejamos su piniginėmis lėšomis, kitu finansiniu turtu bei materialiuoju ir nematerialiuoju turtu, kurį investuojant yra siekiama pajamų. Tuo tarpu Rutkauskas (2006) investicijas apibūdina labai paprastai, autoriaus teigimu: „*investicijos* – tai priemonės, kurių dėka galima kam nors perduoti grynuosius pinigus, siekiant išsaugoti ir padidinti jų vertę arba užtikrinti teigiamas pajamas, kurias gausime perduodant tuos pinigus“ (p. 24). Mano nuomone, investicijas reikia tapatinti ne tik su piniginėmis lėšomis, tai ir materialus ir nematerialus turtas, taip pat būtina žinoti, kad investicijos galimos ne vien tik dėl finansinių tikslų, t.y. dėl pelno, pajamų gavimo, tačiau ir dėl socialinių, ekologinių ar kitokio pobūdžio ilgalaikių tikslų. Svarbu paminėti, kad dauguma investuotojų investuodami į tam tikrą objektą, projektą ar kt. ateityje tikisi

gauti pelną, tačiau kartais investuojama ir dėl socialinių, ekologinių, administracinių ar kitų tikslų, kurie tiesiogiai nėra ekonominiai, bet per ilgesnį laikotarpį lemia ekonomikos perspektyvą. Bet vėlgi visuomet yra gan didelė rizika, kad investicijos grindžiamos kitokia nei ekonominė motyvacija, iškraipo ekonomiką ir lemia atskirų jos segmentų nesubalansuotumą. Tad investuojant būtina atsižvelgti į daugybę veiksnių, lemiančių investicijų pasisekimo galimybę, kuriuos bus detaliau analizuojami kituose skyriuose.

Toliau analizuojant investicijų esmę, privalu pabrėžti, kad investicijos turi būti suprantamos ne vien kaip piniginiai įdėjimai, nes kapitalo investavimas gali būti vykdomas ne tik pinigais, bet ir kitomis formomis (turtu, finansiniais instrumentais, nematerialiais aktyvais ir pan.).

Dažniausia klaida yra ta, bet koks lėšų įdėjimas, kuris gali ir nedidinti nei kapitalo prieaugio, nei pelno, suprantamas kaip investicija, t. y. „*investicijos*“ sutapatinamos su terminu „*kapitaliniai įdėjimai*“ (lėšų naudojimas pagrindinėms priemonėms atnaujinti ir pan.), tačiau kapitaliniai įdėjimai yra suprantami siauresne reikšme ir gali būti kaip viena iš investicijų formų, bet ne jų analogas (Ginevičius ir kt., 2005, p. 45).

„*Investicijos* – reiškia bet kurios rūšies turtą, investuotą vieno investuotojo tam tikroje teritorijoje su sąlyga, kad investicija atliekama pagal tos teritorijos įstatymus“ (Cibulskienė, Butkus, 2007, p. 11). Lietuvos Respublikos Investicijų įstatymas (1999 Nr.VII-1312) nustato tokius investavimo LR būdus:

- 1) ūkio subjekto steigimas, LR įregistruoto ūkio subjekto kapitalo ar jo dalies įsigijimas;
- 2) visų rūšių vertybinių popierių įsigijimas;
- 3) ilgalaikio turto sukūrimas, įsigijimas arba jo vertės didinimas;
- 4) lėšų ar kito turto skolinimas ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalo dalis, suteikianti jam galimybę kontroliuoti arba daryti nemažą įtaką ūkio subjektui;
- 5) koncesijų, išperkamosios nuomos (lizingo) sutarčių sudarymas bei valdžios ir privataus subjektų partnerystės sutartys.

Tai yra visi galimi investavimo būdai, kuriuos nustato ir leidžia LR Investicijų įstatymas. Pats paprasčiausias būdas investuoti fiziniams asmenims yra vertybinių popierių įsigijimas, įvairiuose straipsniuose pateikiamos šešios populiariausios finansų rinko priemonės, kur investuoti - tai akcijos, obligacijos, struktūriniai produktai, indėliai, išdo vekseliai bei fondai.

Apibendrinant investicijų esmę, svarbu akcentuoti tai, kad investicijos yra reikšmingos tuo, kad tai yra indėlis į šalies ekonominę gerovę. Tačiau reikia akcentuoti tai, kad investicijų ekonominė esmė dažnai traktuojama klaidingai, tad svarbu pabrėžti, kad bet koks lėšų įdėjimas, kuris gali ir nedidinti nei kapitalo prieaugio, nei pelno savo ekonominiu turiniu nepriklauso investicijoms.

1.2. Investicijų klasifikavimas

Investicijų formų, rūšių bei būdų literatūroje aprašoma gana nemažai, tad norint detaliau analizuoti tiesiogines užsienio investicijas, reikalingas supratimas apie investicijų klasifikavimą. Žinoma, kad investicijos patenka į verslo ir socialines sferas įvairiomis formomis. Taigi norint analizuoti, planuoti bei apskaičiuoti investicijas, būtina jas klasifikuoti pagal atskirus požymius. 1 lentelėje pateikiamas platus investicijų klasifikavimas pagal tam tikrus požymius.

1 lentelė. Investicijų klasifikavimas

Klasifikavimo požymis	Investicijų rūšys
Pagal investicijų objektą	1) realiosios (kapitalo) investicijos, kurios skirstomos į daiktines ir nematerialias; 2) finansinės investicijos.
Pagal dalyvavimą investavimo procese	1) tiesioginės investicijos; 2) netiesioginės investicijos.
Pagal atnaujinimo pobūdį	1) bendrosios investicijos; 2) atkuriamosios (renovavimo) investicijos; 3) grynosios investicijos.
Pagal priklausomybę nuo pelno	1) išvestinės investicijos; 2) automatinės investicijos.
Pagal santykį su investuotoju	1) vidinės investicijos; 2) išorinės investicijos.
Pagal investavimo trukmę	1) trumpalaikės investicijos; 2) ilgalaikės investicijos.
Pagal investicijų įsisavinimo suderinamumą	1) nepriklausomos investicijos; 2) susijusios investicijos; 3) nesuderinamos investicijos.
Pagal pelningumą	1) aukšto pelningumo investicijos; 2) vidutinio pelningumo investicijos; 3) žemo pelningumo investicijos; 4) nepelningos investicijos.
Pagal investicinę riziką	1) nerizikingos investicijos; 2) žemos rizikos investicijos; 3) vidutinės rizikos investicijos; 4) aukštos rizikos investicijos.
	1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Klasifikavimo požymis	1 lentelės tęsinys Investicijų rūšys
Pagal kapitalo panaudojimą investavimo procese	1) pirminės investicijos; 2) investicijos; 3) kapitalo paėmimas (dezinvesticijos).
Pagal likvidumo lygį	1) aukšto likvidumo investicijos; 2) vidutinio likvidumo investicijos; 3) žemo likvidumo investicijos; 4) nelikvidžios investicijos.
Pagal ūkio šakas ar ekonomines veiklas	Investicijos, skirstomos pagal ūkio šakų ir ekonominių veiklų klasifikatorių.
Pagal investicinių lėšų priklausomybę	1) privačios investicijos; 2) valstybinės investicijos; 3) užsienio investicijos; 4) bendrosios investicijos.
Pagal teritoriją	1) investicijos šalies viduje; 2) investicijos užsienyje.
Pagal organizacines formas	1) investicinis projektas; 2) investicinis portfelis.

Šaltinis: Cibulskienė, Butkus, 2007, p. 31

Remiantis pateikta lentele, galima išskirti keletą investicijų klasifikavimo požymių ir juos detaliau paanalizuoti.

Taigi vienas iš investicijų klasifikavimo požymių yra, klasifikavimas pagal investicijų objektą, tai realiosios (kapitalo) investicijos, kurios skirstomos į daiktines ir nematerialiąsias investicijas bei finansinės investicijos.

- Daiktinės investicijos – tai lėšų įdėjimas, norint įsigyti įrenginius, prekių atsargas, žaliavas. Kapitaliniai įdėjimai perkant materialųjį turtą yra materialieji ir tikrieji įdėjimai (Cibulskienė, Butkus, 2007, p. 33).
- Nematerialios investicijos – tai tokios investicijos, kaip mokslo ir technikos pažangos, žmogiškasis kapitalas, socialinės investicijos, netiesioginė reklama. Šios investicijos dažnai literatūroje apibūdinamos kaip inovacinės investicijos.

Finansinės investicijos apibrėžiamos kaip investicijos į įvairius finansinius instrumentus, iš kurių didžiausią dalį sudaro investicijas į vertybinius popierius (akcijas, obligacijas).

Treigienės (2010) analizuojamoje literatūroje daiktinės bei nematerialiosios investicijos bendrai vadinamos kapitalo investicijomis, kurios apibūdinamos kaip investicijos ilgalaikiam materialiajam ir nematerialiajam turtui sukurti, tai investicijos į gamybą, įsigyjant arba padidinant vertę turto, kuris bus

naudojamas ilgą laiką versle, gaminant prekes ar paslaugas. Jos skirstomos į materialųjį ilgalaikį turtą – tai fiziniai objektai, tokie kaip žemė, pastatai, atsargos bei nematerialųjį ilgalaikį turtą – verslo turtą, kuris neturi fizinės išraiškos – tai patentai, autorių teisės, reputacija, techninės žinios. Analizuojant skirtingų autorių investicijų klasifikavimą pagal investicijų objektą yra pastebima, kad pats klasifikavimas išlieka labai panašus, tik akcentuojami dalykai yra skirtingi. Treigienės (2010) literatūroje aiškiai pabrėžiama, kad investicijos yra ilgalaikės bei akcentuojamas nematerialaus ilgalaikio turto pavyzdys – tai įmonės reputacija, kurios egzistavimo nepatvirtina nei vienas dokumentas, tačiau reputacija, geras įvaizdis turi tiesioginę įtaką verslo rezultatams. Tuo tarpu Cibulskienės ir Butkaus (2007, p. 12) analizuojamoje literatūroje šie požymiai nėra net minimi. Remiantis analizuojamais šaltiniais galima teigti, kad materialus investavimas sukuria naują pagrindinį kapitalą ir didina šalies gamybos pajėgumą, o finansinis investavimas yra tik esamo pagrindinio kapitalo perėjimas iš vieno asmens ar organizacijos nuosavybės į kitą.

Taip pat svarbu išskirti dar vieną investicijų klasifikavimo požymį – pagal dalyvavimą investavimo procese. Skirtinguose literatūros šaltiniuose šis požymis dar vadinamas kaip „investuotojo įtaka bendrovei, į kurią investuojama“ (Treigienė, 2010). Lietuvos Respublikos Investicijų įstatyme apibrėžiama kaip „investuotojo įtaka ūkio subjektui“ (LR Investicijų įstatymas 1999 Nr. VII-1312). Pagal šį požymį investicijos skirstomos į tiesiogines ir netiesiogines (portfelines) investicijas.

- Tiesioginės investicijos – tai investicijos įmonei steigti arba jau veikiančios įmonės kapitalui ar jo daliai įsigyti, taip pat tai reinvesticijos ir paskolos ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalas ar jo dalis (Treigienė, 2010, p. 42). Tiesioginių investicijų atveju dažniausiai investuotojas tiesiogiai dalyvauja pasirinkdamas investavimo objektą ir investuodamas (Cibulskienė, Butkus, 2007).
- Netiesioginės (portfelinės) investicijos – tokios investicijos, kai investuojant įsigyta kapitalo dalis nesuteikia investuotojui galimybės daryti didelę įtaką ūkio subjektui (Treigienė, 2010, p. 45).

Cibulskienės ir Butkaus analizuojamoje literatūroje pabrėžiama, kad netiesioginių investicijų atveju investuotojui tarpininkauja kiti asmenys, t.y. finansinis tarpininkavimas (Cibulskienė, Butkus, 2007). Svarbu aptarti ir investicijų klasifikavimą pagal investicinių lėšų priklausomybę. Investicijos skirstomos į privačias, valstybines, užsienio bei bendrąsias (Cibulskienė, Butkus, 2007, p. 126).

- Privačios investicijos – tai fizinių ir juridinių asmenų, kurių įstatiniame kapitale nėra valstybinio kapitalo, lėšų įdėjimas į kitus fizinius asmenis ar organizacijas.
- Valstybinės investicijos – tai investicijos valstybės poreikiams tenkinti valstybės ar savivaldybių lėšomis, valstybės ar savivaldybės vardu gautomis paskolomis, savomis lėšomis ar kitu turtu bei suteikiamomis paskolų garantijomis (Treigienė, 2010).
- Užsienio investicijos – kitų valstybių, užsienio fizinių ar juridinių asmenų lėšų įdėjimas.

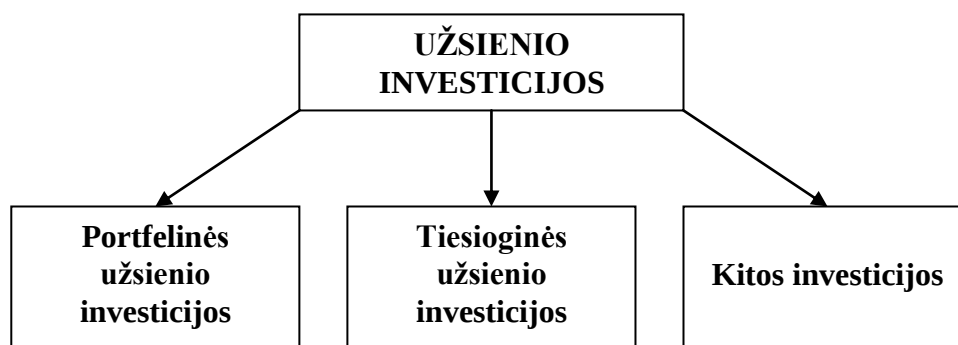
- Bendrosios investicijos – lėšų įdėjimas atliekamas įvairių tos ar kitos šalies subjektų.

Taigi investicijos skirtinguose literatūros šaltiniuose klasifikuojamos gana panašiai, tačiau skiriasi klasifikavimo požymiai ir investicijų išskirstymas. Apibendrinant, galima teigti, kad investicijas, priklausomai nuo joms būdingų požymių – tikslo, investuotojo įtakos bei statuso, laikotarpio, investicijų buvimo vietos ar kitų požymių galima traktuoti skirtingai. Platus investicijų klasifikavimas, leidžia daryti prielaidą, kad investicinė veikla paima daug ekonomikos veiklos bei gyvenimo sričių, kuriuose priklausomai nuo situacijos, investicijos įgauna skirtingą formą, siekiant jas apskaityti.

Šiame skyriuje buvo analizuota keletas investicijų klasifikavimo požymių, tad susipažinus su investicijų klasifikavimu, galima detaliau nagrinėti tiesiogines užsienio investicijas.

1.3. Tiesioginės užsienio investicijos

Kaip buvo minėta ankstesniame skyriuje, užsienio investicijos – tai fizinių ir juridinių asmenų investicijos į kitos šalies ūkį (Kalašinskaitė, 2009). Taigi šie tarptautinio kapitalo srautai skirstomi į 1) tiesiogines užsienio investicijas, 2) portfelines investicijas bei 3) kitas investicijas (žr. 1 pav.).

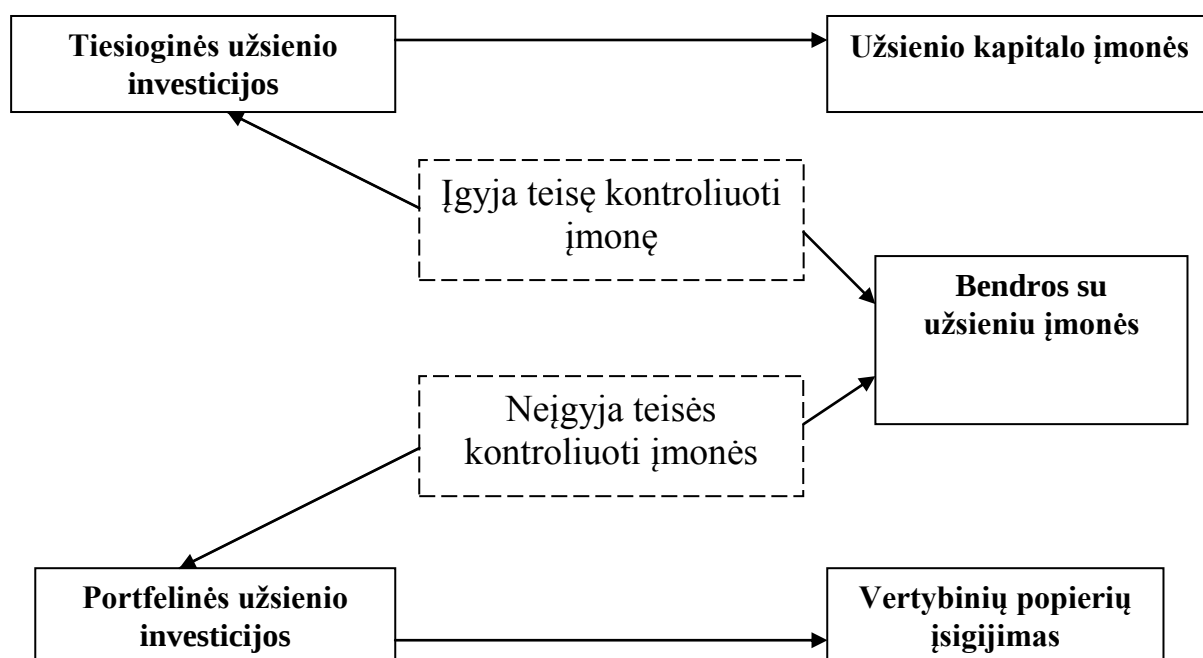
Šaltinis: sudaryta pagal Erzurumlu O. Yaman, Gozgor 2010

1 pav. Užsienio investicijų skirstymas

Ankstesniame skyriuje minėta, kad portfelinės, dar kitaip vadinamos netiesioginės užsienio investicijos yra tokios investicijos, kai investuotojo įsigyta kapitalo dalis nesuteikia jam galimybės daryti didelę įtaką ūkio subjektui (Treigienė, 2010).

Analizuojant tiesiogines užsienio investicijas, pastebima, kad skirtingi autoriai jas apibūdina labai panašiai. *Tiesioginėmis užsienio investicijomis* laikomos tokios investicijos, kurių pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės, t.y. tokios užsienio investicijos, kurios suteikia teisę užsienio investuotojui daryti įtaką įmonės valdymui (Lietuvos statistikos metraštis 2012). Pagal Tarptautinio valiutos fondo metodiką, Europos Sąjungos statistikos tarnybos bei EBPO (Ekonominio

bendradarbiavimo ir plėtros organizacija – OECD - *Detail Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*) metodinius nurodymus tiesioginės užsienio investicijos apibrėžiamos lygiai taip pat, tai investicijos, kurių pagrindu susiformuoja ilgalaikiai interesai ir ekonominiai santykiai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės (Arėškienė ir kt., 2010). Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos rekomendacijose 10 procentų balso teisių pripažįstama žemutine riba, nuo kurios tiesioginis užsienio investuotojas turi galimybę dalyvauti tiesioginio investavimo įmonės valdyme. Užsienio investicija, mažesnė kaip 10 procentų balso teisių, priskiriama ne tiesioginėms užsienio investicijoms, o investicijų portfeliui (Lietuvos statistikos metraštis 2012). Užsienio portfelinės investicijos, priešingai nei tiesioginės užsienio investicijos, nesuteikia įmonės valdymo ir kontrolės teisių, jos padeda siekti pelno prekiaujant vertybiniais popieriais tarptautinėje finansų rinkoje (žr. 2 pav.).

Šaltinis: sudaryta pagal Navickas 2003

2 pav. Užsienio investicijų formos

Žvelgiant pasauliniu mastu, galima teigti, kad labiausiai paplitusios yra tiesioginės užsienio investicijos, kai investuotojui priklauso didesnė dalis kapitalo ir taip jam suteikiama teisė kontroliuoti įmonės veiklą.

Analizuojant pateiktą lentelę, būtina apibrėžti, kad bendrajai su užsieniu įmonei būdingas bendras pelno, nuostolių bei rizikos pasidalijimas, bendras kapitalas, valdymas bei bendra gamybinė – komercinė veikla. Bendrųjų įmonių teisiniai statusai nustatomi šalių susitarimu pagal įmonės registracijos šalies galiojančius įstatymus. Tuo tarpu užsienio kapitalo įmonė – tai toks ūkio subjektas, kurio nuosavo kapitalo dalis priklauso užsienio investuotojams, kuriais gali būti tiek užsienio

kompanijos, tiek užsienio piliečiai ar asmenys neturintys pilietybės, bet nuolat gyvenantys užsienio šalyje.

Pačios tiesioginės užsienio investicijos taip pat yra klasifikuojamos pagal jų pobūdį į *horizontaliąsias* ir *vertikaliąsias* investicijas. Investicijos, kai investuojama į įmonę toje pačioje pramonės šakoje yra priskiriamos horizontaliosiom investicijom, tuo tarpu vertikaliosios investicijos – kai investuojama į įmonę, kuri teikia žaliavas ar tarpininkauja (Ginevičius ir kt., 2005).

Mokslinėje literatūroje tiesioginės užsienio investicijos dažniausiai apibrėžiamos kaip abiem pusėms naudingas procesas. Priimančiai šaliai jos suteikia lėšų užsienio valiuta, o tai leidžia importuoti prekes ar paslaugas ar net technologijas iš kitų valstybių. Taip pat, taip galima didinti eksporto apimtį, o tai savo ruožtu didina šalies kuriamą produktą ir leidžia pasiekti masto ekonomiją. TUI įgalina perimti pačią pažangiausią vadybinę bei organizacinę patirtį. Taip pat šalyse, kuriose dėl vietinio kapitalo trūkumo yra vangiai kuriamos naujos darbo vietos ar nėra spartus ekonomikos augimas, tiesioginės užsienio investicijos padeda užpildyti šias spragas.

Taigi tiesioginės investicijos yra tarptautinė investicijų kategorija, pagal kurią matomas vienos šalies noras įsigyti kitos šalies ūkio subjekto nuosavybės dalį. Fizinis arba juridinis asmuo yra tiesioginis užsienio investuotojas, o įmonė į kurią investuota – tiesioginio investavimo įmonė.

Mokslinėje literatūroje pateikiami tokie apibrėžimai:

- *Tiesioginis užsienio investuotojas* tai fizinis asmuo, akcinė arba neakcinė valstybinė ar privati įmonė, vyriausybė, tarpusavyje susijusių akcinių ir (arba) neakcinių įmonių grupė, turinti tiesioginio investavimo įmonę užsienio šalyje (Kvinauskaitė, 2003, p. 35).
- *Tiesioginio investavimo įmonė* tai akcinė arba neakcinė įmonė, kurioje tiesioginiam užsienio investuotojui priklauso 1/10 ar daugiau visų balsavimo teisių akcinėje bendrovėje arba tam ekvivalentiška dalis neakcinės įmonės kapitale (Kvinauskaitė, 2003, p.36).

Tad tiesioginės užsienio investicijos dažniausiai siejamos su dvejomis pagrindinėmis sąvokomis:

- Užsienio akciniu kapitalu, kuris suteikia teisę kontroliuoti įmonę;
- Su kapitalo srautais į tokias užsienio kapitalo įmones.

Tačiau tiesioginėms užsienio investicijoms priskiriamas ne tik pirminis kapitalo investavimas, bet ir visos vėlesnės ekonominės operacijos tarp investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. Tiesiogines užsienio investicijas sudaro (Lietuvos statistikos metraštis 2012, p. 404):

- Tiesioginiam užsienio investuotojui tenkanti įmonės nuosavo kapitalo dalis (atsižvelgiant į turimas balso teises, t.y. į turimą įmonės įstatinio kapitalo dalį);
- Reinvesticijos – tiesiogiai užsienio investuotojui priklausanči pelno (nuostolių) dalis, ataskaitiniu laikotarpiu nepaskirstyta, bet likusi įmonėje dividendų forma. Kadangi reinvesticijos padidina tiesioginio investuotojo kapitalą investuojamoje įmonėje, tai

reinvesticijos yra įtraukiamos kaip tiesioginių investicijų sandoriai, kurių sumos atitinka (tik su priešingu ženklu) tiesioginių investicijų pajamų įrašus;

- Tiesioginio užsienio investuotojo investavimo įmonei suteiktos ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos. Pabrėžiama, kad paskolos, kurios gautos Lietuvos valstybės vardu ir su valstybės garantija, nėra tiesioginės užsienio investicijos;
- Kitas įmonės kapitalas – tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės prekybos skolos, palūkanos už paskolas, skolos vertybiniai popieriai, privilegijuotos akcijos taip pat priskaičiuoti, bet dar neišmokėti dividendai ir kt.

Taigi tiesioginių užsienio investicijų struktūroje patį svarbiausią vaidmenį atlieka užsienio investuotojo nuosavo kapitalo dalis. O tiesioginės užsienio investicijos suformuoja ilgalaikius santykius bei interesus tarp užsienio investuotojo ir tiesioginės investavimo įmonės, taip investuotojui prisiimant tam tikras teises ir pareigas.

Mokslinėje literatūroje yra skiriamos trys tiesioginių užsienio investicijų formos (Lukoševičius, Martinkus, 2002):

- Plyno lauko investicijos (angl. *greenfield investments*);
- Kompanijų susijungimai ir jų įsigijimai (angl. *mergers and acquisitions*);
- Teritorijų, kurios nenaudojamos atstatymas (angl. *brownfield investments*);

Plyno lauko investicijos apibrėžiamos kaip gamybos kūrimas ir diegimas šalies šeimininkės šalyje (Dunning, 1993). Organizacijų susijungimai ir jų įsigijimai – tai egzistuojančių ir veikiančių įmonių įsigijimas ar susijungimas su kita užsienio įmone. Nenaudojamų teritorijų atstatymas – tai naujų įmonių kūrimas, panaudojant ankstesnę pramonės teritorijų infrastruktūrą, pastatus.

Kituose nagrinėtuose literatūros šaltiniuose šie investavimo tipai aprašomi plačiau.

Kvinauskaitės (2003) analizuojamoje literatūroje randamas toks tiesioginių užsienio investicijų skirstymas:

- 1) *Naujų įmonių statymas*. Šis tiesioginis užsienio investavimas įpareigoja investuotojus pradėti įmonės kūrimo procesą nuo pat pradžių, visų pirma pasirenkant vietą statyboms ir pradėdant jas vykdyti. Ši investavimo forma yra naudinga dėl daugelio priežasčių, tokių kaip: statybų vietos pasirinkimas pagal konkrečius, esamus reikalavimus bei norus, taip sukuriant aukšto technologinio lygio gamyklas. Tokiam investavimui dažnai pritariama, nes būsimos įmonės vadovai nesusiduria su galimomis skolomis, personalas turi galimybę dirbti su naujaisiais įrengimais, neiškyla problema dėl senų darbo įpročių pakeitimų. Taip pat sukuriamos naujos darbo vietos šalyje. Egzistuoja ir kultūrinių skirtumų nesuderinamumas, esant šiai problemai, organizacijai palankiau kurti naują gamyklą ar atstovybę, o ne stengtis nusipirkti ir pertvarkyti jau esamą. Bet statyti naujas gamyklas ar atstovybes kitoje šalyje nėra taip paprasta, investicijos atsiperka per ilgą laiką, nes tai yra labai brangu, žemės kainos taip pat didelės, o

geriausiose strateginėse vietose žemės dažnai jau būna užstatytos ar neparduodamos užsienio investuotojams. Taip pat naujas statybas riboje įvairūs veiksniai, tokie kaip teisiniai ar ekonominės aplinkos aspektai.

- 2) *Egzistuojančių užsienio įmonių pirkimas*. Visų pirma investuodamas investuotojas susiduria su dideliu kapitalo poreikiu. Pirkdamas jau veikiančią įmonę investuotojas prisiima visus tos organizacijos finansinius, valdymo ar kitokius įsipareigojimus. Taip pat perima visus pastatus, įrengimus bei kitą nekilnojamąjį turtą, visus patentus, liudijimus. Ir žinoma žmogiškuosius išteklius – darbuotojus. Norint pakeisti įsigytos kompanijos valdymo filosofiją reikia įdėti labai daug pastangų bei ištvermės.
- 3) *Bendros su užsienio kapitalu ir užsienio kapitalo įmonės*. Dviems ar daugiau įmonių nusprendus vystyti bendrą veiklą sukuriamos tokios įmonės.
 - a. Bendra su užsienio kapitalu įmonė – tai tokia bendradarbiavimo su užsienio partneriais forma, kuriai būdinga bendra gamybinė ir komercinė veikla, bendras valdymas, pelno ir rizikos pasidalijimas (Kvinauskaitė, 2003).
 - b. Užsienio kapitalo įmonė – ūkio subjektas, kurio nuosavas kapitalas priklauso užsienio investuotojui (Kvinauskaitė, 2003).

Šio tipo įmonės gauna tokias garantijas kaip, investuotojų pelno, interesų gynimo bei pajamų dividendų. Joms taikomos mokesčių lengvatos bei mažesni muitai. Bendros su užsieniu įmonės savo gautą pelną, pajamas ar kita forma gautas pinigines lėšas iš vykdomo verslo gali išsivežti šalies viduje nupirktų prekių ar paslaugų pavidalu ar reinvestuoti į ūkį. Svarbu paminėti ir tai, kad tokio tipo įmonių kūrimas apsaugo ne itin stabilios ekonominės padėties šalis nuo rizikos, kuri priskiriama užsienio kontrolei bei vidaus ūkio subjektų žlugimo.

Toliau pateikiamas tiesioginių užsienio investicijų formų palyginimas, taip atskleidžiamas skirtingo investavimo teigiami bei neigiami aspektai. 2 lentelėje pateiktas investicijų skirstymo palyginimas. Skirtingos užsienio investicijų formos leidžia pasirinkti užsienio investuotojams tinkamiausią ir prieinamiausią sprendimą siekiant didinti įmonės pelno procentą, gerinant vykdomos veiklos efektyvumą. Tačiau vertinant tiesiogines užsienio investicijas ir jų formas, būtina nepamiršti, kad didžiulę įtaką investuotojams daro politinė ir ekonominė rizika, kuri susijusi su kintamu valiutos kursu, infliacija ar kitais ekonominiais aspektais. Prie viso to, taip pat prisideda ir valstybinė politika – skatinimas, kuris apima įvairias garantijas, draudimus nuo politinės ar ekonominės rizikos.

2 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų formų palyginimas

Forma	Privalumai	Trūkumai
1	2	3
Naujų įmonių statymas	Nėra poreikio ieškoti naujų partnerių; Nesudėtingai formuojama nauja įmonės valdymo filosofija, veiklos strategija ir politika; Sukuriama daug naujų darbo vietų.	Nėra papildomų finansavimo šaltinių; Įėjimo į rinką barjerai; Informacijos susijusios su šalies mikro ir makro aplinkomis, stoka; Didelis laiko tarpas tarp investavimo pradžios ir objekto pradėjimo eksploatuoti; Kultūrinis nesuderinamumas.
Egzistuojančių užsienio įmonių pirkimas	Nesudėtingai ir gana greitai perimama įmonės valdymo filosofija, kontrolė, įmonės turtas; Nereikia rūpintis įmonės steigimo dokumentais, patentais, licencijų ar kitų svarbių dokumentų gavimu; Nereikalingas naujas personalo formavimas.	Informacijos stoka, susijusi su šalies mikro ir makro aplinkomis; Prisitaikymo prie vietinių sąlygų problema; Didelių finansinių šaltinių būtinybė; Daug pastangų ir laiko išiekojantis egzistuojančios įmonės paieškos procesas; Galima problema dėl nesutarimų su esamu įmonės personalu.
Bendros su užsienio kapitalu ir užsienio kapitalo įmonėmis įkūrimas	Papildomas finansavimo šaltinis – naujo verslo partnerio turimo lėšos; Vietinis verslo partneris suteikia papildomos informacijos apie šalies rinką ir verslo šaką, kurioje veikia įmonė.	Labai sudėtinga rasti patikimą verslo partnerį; Galimi nesutarimai organizacijos viduje dėl marketinginių, finansinių, organizacinių tikslų bei klausimų.

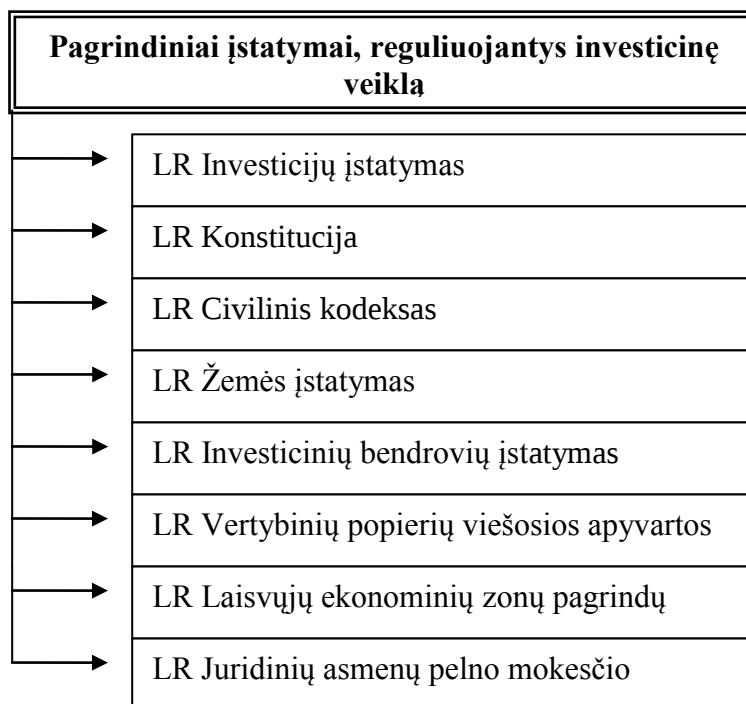
Šaltinis: adaptuota pagal Kvinauskaitė 2003

Apibendrinant tiesioginių užsienio investicijų formas minėtina, kad kaip ir kiekvienoje kitoje srityje, kuri susijusi su ekonomika, politika ar įvairiais teisiniais reguliavimais yra sudėtinga vadovautis vien tik teoriniais aspektais, kaip ir šiuo atveju. Skirtingos investavimo formos atskleidžia tik dalį galimų privalumų bei trūkumų, tačiau kitos dalies veiksmų apspręsti negalima, nes jie nuolat kinta.

1.4. Investicinės veiklos teisinis reguliavimas

Norint sukurti patrauklią investicinę aplinką šalyje, reikia išanalizuoti daug faktorių. Vienas iš šių veiksnių yra šalies sukurta įstatyminė bazė, kuri reguliuoja investicinę veiklą valstybėje. Žinoma, kad investavimo sąlygas Lietuvoje, investuotojų teises bei investicijų apsaugos priemonės, reglamentuoja nemaža dalis nacionalinių, Europos Sąjungos teisės aktų, dvišalių sutarčių dėl investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos. Tad kiekvienam potencialiam investuotojui privalu detaliai žinoti bent jau pačias pagrindines investavimo sąlygas, kurios apibrėžtos reglamentuojančiuose teisės aktuose.

Lietuvos investicinės veiklos teisinio reguliavimo pagrindą sudaro - teisinė sistema, kuri susideda iš daugybės įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių investicinę veiklą. Žemiau pateikta keletas pagrindinių įstatymų, kurie reglamentuoja investicinę veiklą šalyje (žr. 3 pav.).

Šaltinis: adaptuota pagal Bartkus, Jurevičius, Kaminskas "Verslo sąlygos Lietuvoje" 2009

3 pav. Pagrindiniai įstatymai, reguliuojantys investicinę veiklą Lietuvoje

Vienas pagrindinių užsienio investicijų reguliavimo įstatymas yra LR Konstitucija, kadangi joje yra įtvirtinti pagrindiniai teisės aktų principai. Svarbu tai, kad visi priimami įstatymai ar norminiai teisės aktai negali prieštarauti LR Konstitucijos įtvirtintiems principams. Taigi efektyvi valstybės investicijų politika negalima, jei tinkamai nesivadovaujama šiais įstatymais ar kitais norminiais teisės aktais, nes jų laikymasis yra viena pagrindinių investavimo sąlygų kiekvienoje šalyje. Analizuojant

Latvijos valstybę teisiniu aspektu, galima išskirti, kad šalyje itin griežtai laikomasi Europos Sąjungos ir Pasaulio prekybos organizacijos reikalavimų, šalyje įgyvendinta daug reformų verslo srityje, daugiausiai dėl licencijavimo, mokesčių ir verslo nutraukimo, kas suteikia šaliai investicinio patrauklumo. Verslo sukūrimo, registravimo, eksploatavimo bei baigimo sąlygos šalyje reguliuojamos Komercinės teisės, kuri įsigaliojo nuo 2002 metų sausio mėnesio. Tuo tarpu Estijoje vienu pagrindiniu įstatymu reglamentuojančiu investicinę veiklą šalyje laikomas Užsienio investicijų įstatymas bei Prekybos kodeksas (1995).

Be jau paminėtų įstatymų, norminių teisės aktų LR valstybė yra sudariusi dvišales tarptautines sutartis su Europos Sąjungos valstybėmis, keletu Azijos šalių bei JAV dėl užsienio investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos. Šios sutartys yra saugomos ir reguliuojamos apibusių susitarimu, jos suteikia palankesnę investicijų režimą. Be viso to, Lietuva yra pasirašiusi beveik 50 dvišalių sutarčių dėl kapitalo ir pajamų dvigubo apmokestinimo ir fiskalinių pažeidimų išvengimo. Šios sutartys suteikia mokesčių lengvatas užsienio investuotojams Lietuvoje. 1 priede pateikiama lyginamoji tarptautinių dvišalių sutarčių lentelė.

Lietuvos Respublikoje taip pat laikomasi ir teisinio reguliavimo principų, kurie yra visuotinai paplitę. Vienas pagrindinių yra *vienodo vertinimo principas* (angl. principle of equal treatment), kuris apibrėžiamas kaip vienodų sąlygų užtikrinimas Lietuvos ir užsienio investuotojams pagal Investicijų ir kitus įstatymus. Šis principas sąlygoja, kad visas tiek Lietuvos, tiek užsienio investuotojų teises bei teisėtus interesus gina LR įstatymai. Yra išskiriamas ir dar vienas labai svarbus principas – tai *prieinamumo principas*, prieinamumas į visas ūkio šakas šalyje (angl. principle of free access to all sectors of economy). Vadovaujantis šiuo principu, LR investicijos yra leidžiamos į visas komercines - ūkines šakas, išskyrus tik tas, kurias apriboja LR įstatymai (Bartkus ir kt., 2009). Pagal LR Investicijų įstatymą užsienio investicijos yra neleidžiamos į:

- valstybės gynybos ir saugumo užtikrinimo veiklą (išskyrus tas investicijas iš Lietuvos pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus atitinkančių ūkio subjektų, jei tam sutikimą duoda Valstybės gynimo taryba) (LR Investicijų įstatymas 1999 Nr. VII-1312).
- nevaistinės kilmės ir paskirties nuodingųjų ar stipriai veikiančių psichotropinių ar narkotinių medžiagų gamyba ir pardavimas bei kultūrų, kuriose yra minėtų medžiagų, pardavimas, auginimas, perdirbimas.
- investuojant į steigiamą ūkio subjektą, kurio veikla pagal tą veiklos sritį reglamentuojančius įstatymus yra licencijuojama, ūkio subjektas savo veiklai privalo įsigyti licenciją įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka (LR Investicijų įstatymas 1999 Nr. VII-1312).

Taip pat taikomi tam tikri apribojimai užsienio investuotojams įsigyjant nuosavybės teisę į žemę (Bartkus ir kt., 2009). Pagal LR Investicijų įstatymą šiuos apribojimus reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn

subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinis įstatymas (LR Investicijų įstatymas 1999 Nr. VII-1312). Dėl žemės sklypų priklausančių valstybei nuomos užsienio investuotojai turi vadovautis Civilinio Kodekso nustatyta tvarka.

Detaliau analizuojant užsienio investuotojų teises ir teisėtus interesus, svarbu išskirti pagrindinius kriterijus, kuriuos nustato LR įstatymai. Investuotojas turi teisę (Bartkus ir kt., 2009):

- Naudotis, valdyti bei disponuoti investiciniu objektu;
- Sumokėjęs visus įstatymų nustatytus mokesčius, likusį pelną konvertuoti užsienio valiuta ir be jokių apribojimų pervesti į užsienį;
- Kreiptis į atitinkamus valstybės valdymo organus, jei dėl neteisėtų prižasčių buvo padaryta žala investavimo objektui ar buvo kišamasi į jo valdymą, disponuojama juo.

Taip pat, užsienio investuotojai privalo vadovautis nustatytais valstybinėmis normomis bei standartais, nustatyta tvarka teikti ataskaitas apie investicinės veiklos buhalterinę ir statistinę atskaitomybę, nepropaguoti nesąžiningos konkurencijos bei vykdyti reikalavimus, kurie reguliuoja antimonopoliją.

1.4.1. Investicinės veiklos valstybinio reguliavimo normos

Kiekviena valstybė vadovaujasi tam tikrais įstatymais, kurie būdingi tik atitinkamos šalies viduje, taip pat nustato valstybinio reguliavimo normas. Šiame skyriuje bus trumpai pristatytos investicinės veiklos valstybinio reguliavimo normos, taip pat pateikta lyginamojo analizė tam tikrais reguliavimo aspektais Baltijos šalyse.

1. Investicinių objektų ir sferų reguliavimas. Kiekvienoje valstybėje yra suformuojamos prioritetinės užsienio investicijų pritraukimo kryptys, taip pat apsprendžiami investicinių objektų ir sferų bendri parinkimo reikalavimai. Lietuvoje nustatyta, kad investicinės veiklos objektais yra laikomas, bet kuris turtas:

- Visų ekonomikos šakų ir sferų pagrindiniai fondai ir apyvartinės lėšos;
- Vertybiniai popieriai;
- Piniginiai indėliai;
- Intelektualinės vertybės ar kiti nuosavybės objektai;
- Turtinės teisės;

Taip pat Lietuvoje niekas neturi teisės apriboti investuotojo renkantis investicinį objektą. Yra skiriami tokie atvejai, numatyti įstatymuose, kurie draudžia investicijas į objektus:

- Jei kuriamas objektas neatitinka radiacinių, architektūrinių, ekologinių, sanitarinių ar kitų normų, kurios nustatytos įstatymų ir poįstatyminių aktų;

- Jei pažeidžiami fizinių ar juridinių asmenų interesai ar valstybės teisės, kurie taip pat ginami Lietuvos įstatymų.

Analizuojant literatūrą, pastebima, kad Lietuvos Vyriausybė nuolat ragina ir skiria itin didelį dėmesį aukštų bei vidutiniškai aukštų technologijų pramonės šakoms. Aukštosioms technologijoms priskiriama vaistų pramonė, medicininių cheminių gaminių, kompiuterių, radijo, televizijos ir ryšių įrangos bei medicinos, tikslųjų ir optinių prietaisų gamyba ir kt. Vidutiniškai aukštos technologijos – tai elektrinių bei variklinių transporto priemonių aparatūra, priekabų, automobilių gamyba, chemijos pramonė ir kt. Deja, aukštųjų ir vidutiniškai aukštų technologijų kūrimas Lietuvoje šiandien sudaro vos 6 proc. BVP, yra daugiau nei perpus mažesnis už ES vidurkį. Iš jų pusė, Statistikos departamento duomenimis, sukuria informacijos ir ryšių sektorius. Turint omenyje, jog aukštųjų technologijų sritis ėmė sparčiai vystytis tik antrąjį nepriklausomybės dešimtmetį, nenuostabu, kad Lietuvoje inovacijos ir technologijos dar juda lėtais tempais. (Žinių ekonomikos forumas, 2012). Tačiau Lietuva gali didžiuotis, kad sugebėjo pritraukti tokį užsienio investuotoją kaip JAV bendrovė „Moog Medical Devices“, kurios dalimi dabar yra UAB „Viltechmeda“ (Moog Inc., Medical Devices Group). Visorių informacinių technologijų parke jau 2010 m. birželį buvo pradėtos UAB „Viltechmeda“ medicinos technologijų centro statybos. Apie šiuos ir kitus užsienio investuotojus plačiau nagrinėsime kituose skyriuose.

2. *Investicinės veiklos mokesčių reguliavimas.* Skirtingose valstybėse yra nustatomi atitinkami mokesčiai ir jų lengvatos užsienio investuotojams.

3 lentelė. Pagrindiniai mokesčių dydžiai Baltijos šalyse [sudaryta autorės]

	LIETUVA	LATVIJA	ESTIJA
PVM (Pridėtinės vertės mokestis)	21%, 9% arba 5%	22%, arba 12%	20% arba 9%
Socialiniai mokesčiai	30,98% (plius darbdavio mokamų socialinės apsaugos mokestis 3% + sveikatos draudimo mokestis 6%)	33,09% (24,09% darbdaviui + 9% darbuotojui) Savarankiškai dirbantiems asmenims (28,17%)	33% (20% socialinio draudimo ir 13% sveikatos draudimo)
Gyventojų pajamų mokestis	15%	25%	21%
Pelno mokestis (ne paskirstytojo pelno)	15%	15%, ne rezidentams 2-15%	0%
Paskirstytojo pelno mokestis	15% (įmonėms), 20% (asmenims)	*, 15% (įmonėms), 20% (asmenims)	21%

Iš lentelėje pateiktų duomenų galima daryti išvadas, kad pridėtinės vertės mokestis yra didžiausias Latvijoje, jis buvo padidintas iki 22% 2011 metais. Lyginant socialinius mokesčius, tai šių

mokesčių daugiausiai sumokama Lietuvoje, tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje socialiniai mokesčiai yra panašaus dydžio, atitinkamai 33,09% ir 33%. Estijoje taikomos ypač didelės mokesčių lengvatos užsienio investuotojams laisvosiose ekonominėse zonose ir pan. Apie tai detaliau bus analizuojama sekančiuose skyriuose.

3. *Amortizacinės politikos taikymas.* Pats terminas amortizacija ekonomikoje daugelyje šaltinių apibrėžiamas kaip netenkama pagrindinio kapitalo vertės dalis per tam tikrą laikotarpį, kai naudojama fizinė ar materialinė nuosavybė (Investopedia. Amortization 2011). Amortizacija yra įskaitoma į produkcijos savikainą. Taigi privalumas yra tame, kad naudojant amortizacines normas, kurias nusistato pati įmonė (bet jos negali būti didesnės nei nustatytos valstybės), įmanoma sumažinti įmonės apmokestinamąjį pelną, o žvelgiant iš kitos pusės galima formuoti amortizacinio fondo lėšas didelėmis apimtimis, kurias vėliau bus įmanoma panaudoti investavimui.

4. *Privatizacijos procesų pagreitinimas.* Privatizacija suaktyvina investicinės veiklos procesus. Tai valstybės ir savivaldybių turto, akcijų ar kt., perdavimas potencialiems pirkėjams, remiantis LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymu. Kuo geriau šie procesai vykdomi, tuo didesnis investuotojų dėmesys šalių atžvilgiu.

5. *Investicinių projektų ekspertizė* – tai viena iš pagrindinių investicijų valstybinio reguliavimo normų. Kiekvienoje šalyje užsienio investuotojai prieš sudarydami investicines sutartis ir norėdami gauti tam tikras mokesčių bei muitų lengvatas turi laikytis atitinkamų reikalavimų. Tokiu atveju investicinių projektų ekspertizei taikomi papildomi reikalavimai, tokie kaip: Investiciniai projektai turi priklausyti prioritetinėms ūkio sritims;

- Turi būti numatytas atitinkamas naujų darbo vietų sukūrimas;
- Naujausių technologijų diegimas, kurios taupytų resursus ir būtų ekologiškai švarios;
- Energetinių išteklių vienam gamybos vienetui mažinimo galimybė;
- Konkurencingumo užtikrinimas tarptautinėje rinkoje;
- Orientacija į racionalų žaliavų naudojimą ir kt.

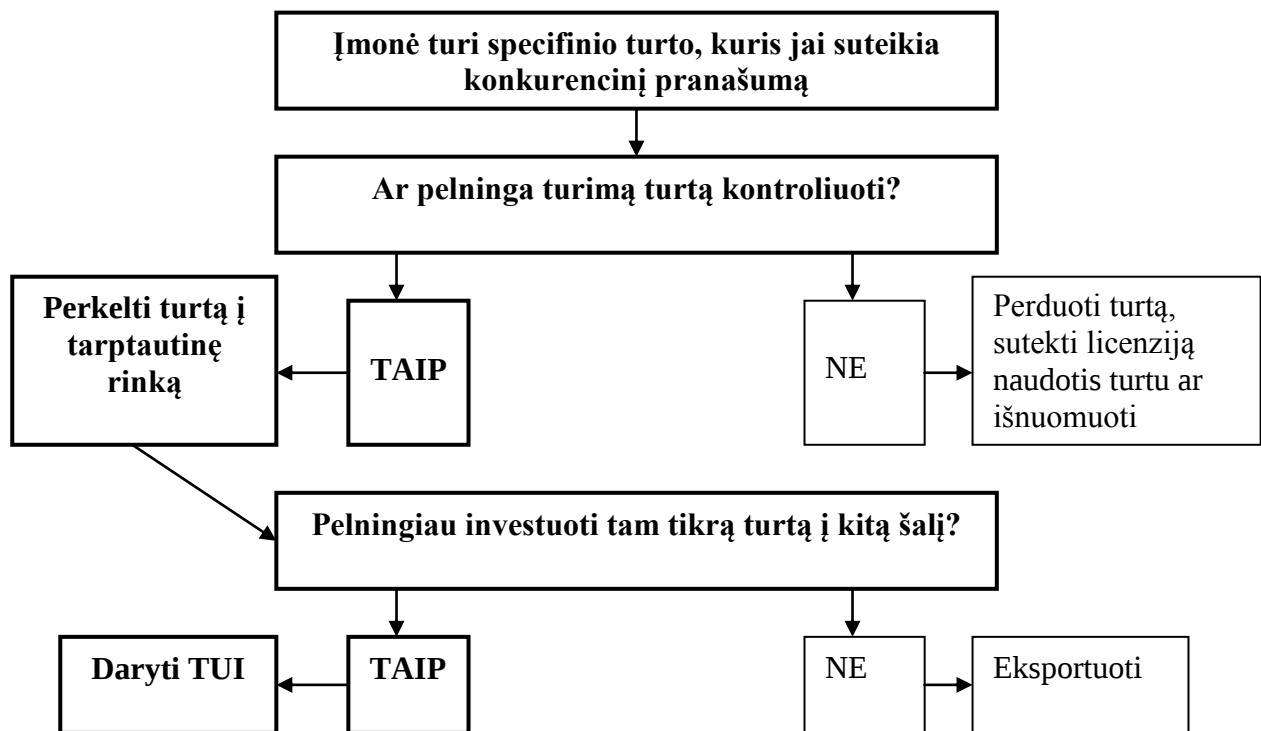
Visi Lietuvoje planuojami valstybiniai, regioniniai ar tarpvalstybiniai investiciniai projektai ar programos, vykdomos iš valstybės lėšų turi praeiti ekspertizę, taip nustatyta vadovaujantis LR įstatymais bei norminiais teisės aktais. Esant investicijoms, kurios vykdomos iš nepaminėtų šaltinių, investicinė ekspertizė daroma tik tam, kad atitiktų sanitarinius- higieninius ir ekologinius reikalavimus.

1.5. Tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai

Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas yra itin reikšmingas ekonomikos globalizacijos procese. TUI skatina ekonomikos plėtrą, šalies ūkio produktyvumą, kuria tiesioginius tarptautinius

šalių ryšius, padeda sumažinti kapitalo ar kitų strateginių išteklių trūkumą, sudaro galimybes perimti naujausius valdymo bei organizavimo metodus, įgyvendinti sudėtingus projektus, ir tai tik dalis veiksnių, kuriuos įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas.

Analizuojant veiksnius, kurie lemia tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą šalyje būtina pabrėžti, kad mokslinėje literatūroje egzistuoja begalė teorijų, tyrimų bei ekonometrinių skaičiavimų, aiškinančių, kas įtakoja TUI pritraukimą. Tačiau žinomiausiu šios srities atstovu yra laikomas Dunning, kuris 1981 m. pateikė OLI (OLI – Ownership, Location and Internalization – nuosavybė, vieta ir internalizacija) paradigmą, pagal kurią yra apibūdinamos sąlygos įtakojančios investitoriaus pasirinkimą investuoti tam tikroje šalyje, užsienyje (žr. 4 pav.).

Šaltinis: Ginevičius, Rakauskienė ir kt. 2005

4 pav. TUI patrauklumo sąlygų (OLI) plėtros teorijos struktūra

Remiantis Dunning plėtros teorija, visų pirma reikia nuspręsti ar pelninga kontroliuoti turimą įmonės turtą, jei taip, tokiu atveju reikia jį perkelti į tarptautinę rinką, pasirenkant vieną iš galimybių eksportuoti arba investuoti į kitas užsienio šalis. Tačiau pagal Dunning investuojama į tas šalis, kuriose tenkinamos visos trys sąlygos. 4 lentelėje pateikiamos visos OLI paradigmos sąlygos (Laskienė, 2010-15).

4 lentelė. OLI paradigmos sąlygos

Nuosavybė	Internalizacija	Šalies padėtis
• Patentai; • Žmogiškasis kapitalas; • Vadybos metodai; • Kokybės reputacija; • Prekių ženklai; • Specifiniai prekybos modeliai; • Priėjimo prie išteklių galimybės.	Kai užsienio šalių rinkos yra ne pilnai išnaudotos ir jose yra laisvų nišų veiklai vykdyti. Kitaip tariant laisvų rinkos nišų egzistavimas.	• Pigi darbo jėga; • Gausūs gamtiniai ištekliai; • Spartus ekonomikos augimas; • Transportavimo sąnaudos; • Kultūrinių ir valstybinio reguliavimo veiksnių skirtumai.

Šaltinis: adaptuota pagal The Oli Paradigm

4 lentelėje pateikti pagrindiniai teikiami privalumai, įtakojantys TUI pritraukimą pagal OLI paradigmą. Pasak Dunning (1981), įmonės nuosavybės teikiami materialiojo ir nematerialiojo turto privalumai rinkoje turima galia nusveria prekių gaminimo užsienyje kaštus. Investuotojui turi būti naudingiau pasinaudoti nuosavybės tipo privalumais šalies viduje, per tiesiogines užsienio investicijas nei naudojant bendradarbiavimo sutartis su nepriklausomais užsienio partneriais. Na ir trečioji sąlyga- šalies padėtis, ji susijusi su investicijas priimančios šalies ekonominiais rodikliai, pagal šią sąlygą teigiama, kad įmonei turimus privalumus naudingiau naudoti ne vidaus, o užsienio rinkoje.

Analizuojant kitų autorių nuomones, norėčiau išskirti Artige ir Nicolini (Artige, Nicolini, 2006) pateiktus veiksnus. Autoriai išskiria šiuos veiksnus, lemiančius tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą šalyje:

- Rinkos dydis;
- Transporto kaštai;
- Gamybos veiksnių kaina;
- Aglomeracijos efektas;
- Mokesčių lengvatos;
- Verslo ir investicinis klimatas;
- Prekybos barjerai ir ekonominis atvirumas.

Artige ir Nicolini teigia, kad tam tikrų veiksnių įtaką gali skirtis, priklausomai ar tai horizontaliosios ar vertikaliosios investicijos. *Rinkos dydis* dažniausiai vertinamas naudojant bendrojo vidaus produkto ir vienam gyventojui tenkančio bendrojo vidaus produkto dydžius.

Aglomeracijos efektas susijęs su aukšto produktyvumo, specializacijos įtaka, taip pat su žmogiškojo kapitalo ir infrastruktūros lygiu. Mokesčių lengvatos mažina gamybos kaštus, kas itin

svarbu investuotojams, todėl dauguma valstybių šį veiksnių naudoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo strategijose.

Verslo ir investicinis klimatas – šiuo metu traktuojami kaip vieni svarbiausių veiksnių, nes jis apima biurokratinę bei teisinę aplinką, jos reguliavimą. Būtina gerinti verslo aplinką, ypač Lietuvoje, žvelgiant į pasaulio banko ataskaitą, Lietuvoje yra itin blogai tvarkomi darbo santykiai, viena iš priežasčių, tai šalies Darbo kodeksas, jame per daug sovietizmo, garantijų, iš esmės jis yra pasenęs.

Aptariant šalies *ekonominį atvirumą*, pabrėžtina, kad kuo didesnis ekonominio atvirumo laipsnis, tuo geriau vystosi užsienio prekyba ir tuo aukštesnis pajamų lygis. Egzistuoja nuomonės, kad užsienio investuotojai pirmenybę teikia, šalims, kuriose didesnis užsienio prekybos atvirumas bei mažesni užsienio investicijų apribojimai.

Daugumoje analizuotų literatūros šaltinių kaip vienas pagrindinių tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių yra išskiriama šalies ekonominė padėtis, valiutos kursas, rinkos dalis. Brangi šalies valiuta gali veikti neigiamai, kaip veiksnys mažinantis šalies patrauklumą, tačiau pigi valiuta gali įtakoti investicinių srautų didėjimą. Tuo tarpu šalies ekonominė padėtis, ypač jos augimo skirtumai skirtingose šalyse daro ganėtinai stiprų poveikį tiesioginių užsienio investicijų srautų kryptiai. Tačiau čia egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, t.y. tiesioginės užsienio investicijos taip pat lemia šalies ekonominį augimą, kurio pagrindiniu rodikliu laikomas bendrasis vidaus produktas (BVP). Kuo didesnis BVP, tuo aukštesnis šalies pajamų lygis, produktyvumas, tačiau aukštas bendrasis vidaus produktas lemia ir aukštus darbo jėgos kaštus.

Analizuojant veiksnis, lemiančius tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą, galima išskirti kiekybinius ir kokybinius rodiklius, kokybiniai veiksniai, tai:

- Šalies stojimas į supranacionalines sąjungas (kaip pvz. Europos sąjunga), tai susiję su ekonominio neapibrėžtumo sumažėjimu;
- Institucijos;
- Korupcija;
- Infrastruktūra;
- Geografinė padėtis;

Visus šiuos veiksnis yra gana sudėtinga įvertinti kiekybiškai, tai kokybiniai rodikliai, kurie taip pat daro didžiulę įtaką tiesioginių užsienio investicijų srautams šalyje. Labai didelę įtaką turi investicijas reguliuojančios institucijos, kurios nustato informacijos prieinamumą, kaštų dydį, kitaip tariant nustato „žaidimo taisykles“ investuotojams (Laskienė, 2010-15). Institucijos įvardijamos kaip vienas investicijas priimančios šalies privalumų, nes instituciniai veiksniai lemia konkrečią valstybės vietą, kurioje yra geriausios sąlygos investuoti, taip pat ar išvis yra verta investuoti tam tikroje šalyje. „Tokie instituciniai veiksniai, kaip politinė rizika, nuosavybės teisių apsauga, vyriausybės politika turi būti įtraukiami į tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo strategijų analizę“ (Laskienė, 2010-15).

Svarbu šalyje sukurti palankų institucinį klimatą, kadangi gera institucijų veiklą sąlygoja papildomą investicijų pritraukimą, o jei jos veikia prastai atsiranda galimybė susidaryti papildomiems tiesioginių užsienio investicijų kaštams, kas atstumia užsienio investuotojus. Be to institucijų veikla ypač susijusi su korupcija, aukštas korupcijos lygis šalyje taip pat atstumia užsienio investuotojus. Tad būtina pabrėžti, kad tiesioginės užsienio investicijos itin jautriai reaguoja į politinius pokyčius, nuosavybės teisių apsaugos sumažėjimą bei institucinį nepastovumą.

Analizuojant tokį veiksnį kaip šalies infrastruktūra, išskirtina tai, kad Lietuva yra pridėtinę vertę kurianti tranzito valstybė bei logistikos centras tarp Baltijos jūros regiono, Europos ir Azijos. Tai suteikia šaliai ryškų išskirtinumą – šalis yra jungtis tarp Vakarų, Rytų ir Šiaurės Europos. Tiesioginiai geležinkelio maršrutai jungia Lietuvą su Rusija, Baltarusija, Latvija, Lenkija ir Vokietija. Šalis priklauso žemyninio TRASECA geležinkelio tinklui, kuris leidžia lengvai pervežti krovinius iš Lietuvos į Azijos šalis, tarp jų – ir Kiniją. 2011 m. lapkritį Lietuvą pasiekė pirmasis, analogijų neturintis Vakarų Europą su Kinija per Kazachstaną, Rusiją, Baltarusiją ir Lietuvą jungiantis konteinerinis traukinys „Saulė“, startavęs. Kaip pavyzdį galima pateigti, kad krovinių gabenimas iš Kinijos į Europą jūrų keliu užtrunka 40 dienų, paleidus šaudyklinį konteinerinį traukinį kroviniai Europą pasieks per 10 dienų. Tuo tarpu Latvijos valstybė ribojasi su Rusija ir ilgą laiką buvo tiltas tarp Vakarų Europos ir Rusijos, taip pat Latvijoje yra gerai išplėtotas tarptautinio susisiekimo, transportavimo infrastruktūra. Estija itin išsiskiria iš kitų Baltijos šalių, visų pirmą artimiausia Estijos kaimynė šiaurėje yra Suomija, tad didelę įtaką daro atkeliavusios naujos technologijos iš Suomijos, taip pat netoli esančios Švedijos. Pagal Pasaulio ekonomikos forumo (World Economic Forum – WEF) pasaulio valstybių konkurencingumą 2011–2012 metų ataskaitą, vertinant šalių pagrindinius konkurencingumo faktorius, tokius kaip infrastruktūra, institucijos, mikroekonomika, iš 142 valstybių Lietuva užima 44 vietą, Latvija 64, o Estija 33, lyginant šiuos indeksus su 2010–2011 metais, Lietuva pakilo per 3 pozicijas, Latvija net per 6 pozicijas, tuo tarpu Estijos konkurencingumas išliko toks pats (WEF Global Competitiveness Report 2011–2012). Nors Baltijos šalių kontekste Estija ženkliai pirmauja, tačiau šie rodikliai rodo, kad per pastaruosius metus šalyje ne daug kas pakito. Vertinant veiksnius lemiančius tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą, skirtingose literatūros šaltiniuose, dažniausiai išskiriama, tokie kiekybiniai rodikliai:

- rinkos dydis;
- darbo jėgos sąnaudos;
- mokesčių našta;
- šalies rinkos atvirumo lygis.

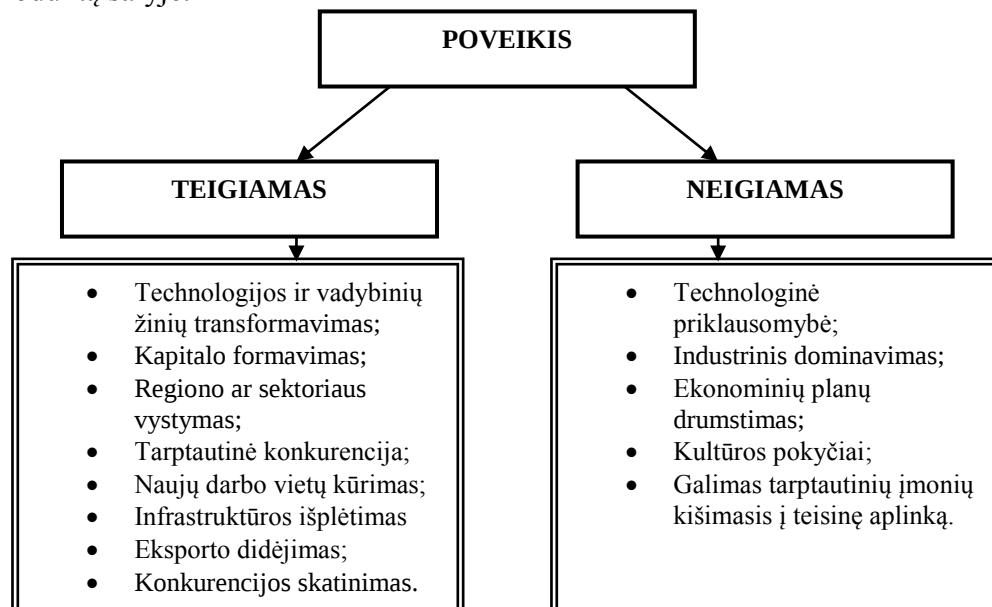
Šalies rinkos dydis ypač svarbus, užsienio investuotojas dažniau renkasi didesnes bei augančias rinkas, kuriose gyventojų perkamoji galia didesnė, daugiau vietinių tiekėjų ir kt., nes įėjimas į naujas

rinkas suteikia palankias sąlygas konkuruoti, didinti gamybos bei pardavimo apimtis ir žinoma siekti masto ekonomijos.

Darbo jėgos sąnaudos, šis veiksnys dažnai įvardijamas kaip pigi darbo jėga, kuri traukia užsienio investuotojus. Šalys, kurios pasižymi pigesne darbo jėga yra konkurencingesnės pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas. Tad didesnės žmoniškųjų išteklių kainos, atvirkščiai nei darbo našumas, tiesiogines užsienio investicijas veikia neigiamai.

Kitas itin svarbus veiksnys – tai mokesčių našta. Kiekviena valstybė taiko tam tikras lengvatas užsienio investuotojams, taip nukreipdama tiesioginių užsienio investicijų srautus į prioritetines ekonomikos sritis. Mokesčių mažinimas – vienas svarbiausių rodiklių, kuris turi pritraukti daugiau užsienio investuotojų. Būtina pabrėžti, kad užsienio investuotojai jautriai reaguoja į šalies ekonominę bei politinę padėtį bei efektyvias ir išplėtotas užsienio rinkas, šalies atvirumo laipsnį. Būtina palaikyti ryšius su kitomis užsienio valstybėmis, norint, kad šalies išsivystymo lygis būtų kuo aukštesnis. Nes kuo ekonomika atviresnė, tuo geriau vystosi užsienio prekyba.

Taigi tiesioginės užsienio investicijos laikomos ekonominio augimo rodikliu. Tačiau reikia nepamiršti, kad vienas pagrindinių rodiklių, kuris nurodo šalies ekonominio augimo lygį yra bendrasis vidaus produktas, kuris taip pat glaudžiai susijęs su tiesioginėmis užsienio investicijomis. Tad bendrasis vidaus produktas mokslinėje literatūroje, apibrėžiamas kaip veiksnys lemiantis tiesioginių užsienio investicijų apimtį, nes būtent jis parodo šalies rinkos perkamąją galią. Tačiau BVP vienareikšmiškai vertinti nėra tikslinga, nes ir pačios tiesioginės užsienio investicijos didina bendrąjį vidaus produktą šalyje.

Šaltinis: adaptuota pagal Kvainauskaite 2003

5 pav. Užsienio investicijų poveikis šalies ūkiui

5 paveiksle pateikti pagrindiniai veiksniai, kuriuos įtakoja tiesioginės užsienio investicijos, atskleidžiama teigiama bei neigiama TUI įtaka šalies ūkiui. Pasak N. Langvinienės ir kt. (2005) teigiama, kad tiesioginės užsienio investicijos padeda sukurti naujas darbo vietas, kas gali padėti sumažinti nedarbą šalyje, taip pat kelia darbuotojų kvalifikaciją, didina vietinių įmonių konkurencingumą, gerina paslaugų ar produktų kokybę, nes pritraukiamos naujos modernios technologijos, vadybos idėjos. Taip pat TUI formuoja kapitalą, užsienio investuotojai realizuoja tokius projektus, kurių vietinis šalies kapitalas negalėtų patenkinti, kas daro teigiamą įtaką šalies ekonominiam vystymuisi. Taip pat svarbus veiksnys yra infrastruktūros išplėtimas, tiesioginės užsienio investicijos kartu su užsienio kapitalu perduoda ne tik vadybines, valdymo, organizavimo naujoves, tačiau ir verslo ryšius su užsienio tarptautinėmis finansų institucijomis bei bankais. Tokiu būdu investicijas priimanti šalis turi galimybę padidinti šalies pozicijas tarptautinėse kapitalo rinkose bei pagerinti einamosios sąskaitos balansą. Pasisėkusios investicijas įtakoja ir didesnės mokesčių įplaukos, taip sumažindamos dalį naštos vietos įmonėms ir gyventojams. Taip pat TUI įplaukos suteikia galimybę šaliai taupyti pinigus, nes galimybės skolintis pinigų iš užsienio mažesnėmis palūkanomis didėja.

Tačiau tiesioginės užsienio investicijos sukelia ir neigiamą poveikį šalies ūkiui. Kaip neigiamus veiksnius galima išskirti nesutarimus dėl darbo užmokesčio netolygumų. Taip pat galimas informacijos nutekėjimas, kai kvalifikuotų specialistų žinios ir idėjos panaudojamos užsienio investuotojo tikslams kitose šalyse. TUI skatina tarptautines kompanijas naudoti naujausias technologijas, kurios ne visada pritaikytos prie vietinės rinkos poreikių bei brangiai apmokestinamos, taip pat pasitaiko atvejų kai ignoruojami šalies mokslininkų tyrimai (Langvinienė ir kt. 2005).

Taigi apibendrinant tiesioginių užsienio investicijų poveikį šalies ūkiui pastebima, kad tiesioginės užsienio investicijos laikomos ekonominio augimo veiksmu, kuris didina šalies ekonominę gerovę, tačiau, kita vertus, traktuojamos kaip veiksnys, kuris skatina kvalifikuotos darbo jėgos bei informacijos ar „protų nutekėjimą“. Taip pat pastebima, kad TUI gali iš rinkos išstumti esamus gamintojus juos pakeičiant užsienio tiekėjais bei gamintojais. Galima valdžios priklausomybė nuo užsienio investuotojų,

2. INVESTAVIMO APLINKOS ANALIZĖ BALTIJOS ŠALYSE

2.1. Esminė prielaida skatinti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą

Globalizacijos procesų dėka ypač sparčiai plečiasi tarptautinis valstybių bendradarbiavimas, intensyvėja konkurencija tarp jų, dėl šios priežasties nyksta laisvo kapitalo judėjimo barjerai. Vykstant globalizacijos procesams tiesioginės užsienio investicijos tampa itin reikšmingos besivystančių šalių

ekonomikai ir labai svarbiu ūkio integracijos į pasaulinę rinką rodikliu. Pabrėžtina, kad tiesioginės užsienio investicijos daugelio mokslininkų pripažintos vienu svarbiausių šalies ekonominės plėtros veiksnių.

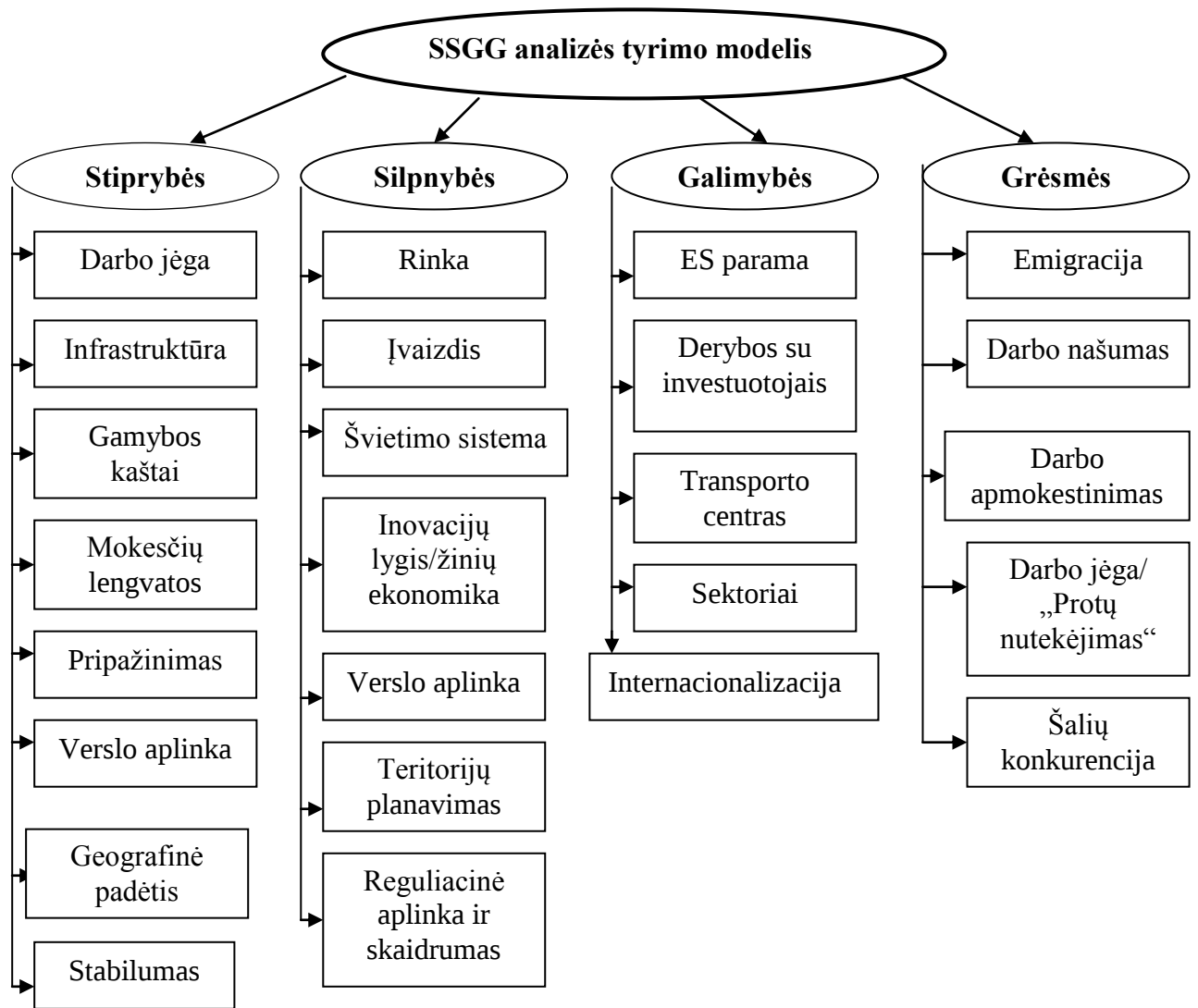
Tiesioginių užsienio investicijų skatinimo politikos priemonių sistema yra aktualus klausimas kiekvienoje valstybėje. Dauguma šalių siekia būti patrauklios užsienio investuotojams, dažnai yra kuriamos specialios skatinimo programos ar strategijos jiems pritraukti, taikomos įvairios lengvatos tiesioginiams užsienio investuotojams. Tačiau tiesioginių užsienio investicijų srautai yra labai netolygūs atskirose valstybėse. Tad kyla poreikis nustatyti ir analizuoti specifines valstybės savybes, kurios suteikia galimybę didinti ekonominį augimą, naudojantis užsienio šalių kapitalu.

Visa darbo struktūra yra paremta lyginamąją analize trijų Baltijos šalių, taip atskleidžiant kiekybines bei kokybines valstybių savybes, kurios įtakoja TUI netolygų pasiskirstymą. Remiantis šia analize bei kaimyninių šalių pavyzdžiais bus pateikiamos galimos Lietuvos TUI pritraukimo perspektyvos ateityje. Atliekant TUI lyginamąją analizę Baltijos šalyse ypač svarbūs kokybiniai rodikliai, tačiau jų apskaičiuoti nėra įmanoma, tad šiai analizei atlikti remtasi SSGG analizės metodu, taip konkretizuojant valstybių silpnybes, stiprybes, galimybes bei grėsmes, jas lyginant tarpusavyje.

Esminė prielaida – skatinti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą Lietuvoje, tačiau norint, kad skatinimo sistema būtų tikslinga būtina atlikti tyrimą, kuris padės nustatyti pagrindinius kiekybinius bei kokybinius veiksnius įtakančius TUI pritraukimą šalyse. Taip pat lyginamoji analizė atskleis Lietuvos stipriąsias bei silpnąsias savybes bei galimybes Baltijos šalių atžvilgiu, tyrimas padės suformuluoti tikslus siūlymas TUI pritraukimo aspektu Lietuvoje.

2.2. SSGG analizė Baltijos šalyse

Taigi dažniausiai šalies investicinis patrauklumas suprantamas kaip investavimo sąlyga, daranti įtaką užsienio investuotojui, renkantis kurioje šalyje geriausiai investuoti. Tad būtina suprasti, kokie veiksniai daro šalį patrauklią investuotojui. Ankstesniame skyriuje buvo aptarti veiksniai, lemiantys tiesioginių užsienio investicijų srautus, taigi susipažinus su šiais veiksniais, būtų tikslinga juos aptarti Baltijos šalių kontekste, naudojantis SSGG analizės modeliu, kurį sistemiškai taikysime valstybės lygmeniu. SSGG analize padės atskleisti Baltijos šalių, kaip visumos, stipriąsias bei silpnąsias puses, taip pat įvardinti galimybes bei grėsmes, tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo atžvilgiu. SSGG analizė pasirinkta norint įvertinti kokybinius rodiklius, kurie lemia tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą.

6 pav. SSGG analizės tyrimo modelis Baltijos šalyse [sudaryta autorės]

Išnagrinėjus skaitytą literatūrą buvo sudarytas SSGG analizės tyrimo modelis su atitinkamais veiksniais, kuriuos galima priskirti prie stiprybių, silpnųjų, galimybių ar grėsmių. Remiantis 6 paveiksle pateiktu modeliu, bus analizuojamos investavimo aplinkos stiprybės, silpnybės, galimybės bei grėsmės Baltijos šalyje kaip regione, tačiau kai kuriais atvejais išskirsime tik tam tikrai nagrinėjamai valstybei: Lietuvai, Latvijai ar Estijai būdingus bruožus, išskirtinumus lyginant su kitomis Baltijos šalimis.

2.3. Investavimo aplinkos stiprybės Baltijos šalyse

Visų pirma išskiriamos Baltijos šalių stipriosios savybės, kurios turi įtakos tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui šalyse. SSGG analizė bus sudaryta remiantis įvairiais moksliniais užsienio šaltiniais, straipsniais, LR Vyriausybės 2010 m. nutarimu patvirtinta „Inovacijų skatinimo strategija ir tikslais 2010–2020 metams“ bei LR Vyriausybės 2007 m. nutarimu patvirtinta „Investicijų skatinimo 2008–2013 metų programa“.

5 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo stiprybės Baltijos šalyse
[sudaryta autorės]

STIPRYBĖ	POVEIKIS
Darbo jėga	Kvalifikuota darbo jėga. 2011 m. Duomenimis vidurinį ir aukštesnį už vidurinį išsilavinimą turėjo 91,3 procento 25–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų, Latvijoje – 87 % gyventojų, o Estijoje – 89,2 %. Tai vieni aukščiausių išsilavinimo lygių Europos Sąjungos šalyse (bendras ES vidurkis 72%)
Infrastruktūra	Lietuva yra tarptautinių transporto srautų kryžkelė – du prioritetiniai ES transporto koridoriai. Tiesioginiai geležinkelio maršrutai jungia Lietuvą su Rusija, Baltarusija, Latvija, Lenkija ir Vokietija, šalis priklauso žemyninio TRASECA geležinkelio tinklui, Juodąją ir Baltijos jūras jungia maršrutinis traukinys „Viking“, o 2011 m. lapkritį šalį pasiekė Kiniją ir Lietuvą jungiantis konteinerinis traukinys „Saulė“. Lietuva taip pat gali pasigirti šiaurisiai esančiu rytinės Baltijos jūros pakrantės neužšalančiu Klaipėdos uostu. Lietuva turi aukšto lygio IRT infrastruktūrą ir išteklius. Latvija įsikūrusi prekybinėse kryžkelėse ir ilgą laiką buvo tiltas tarp Vakarų Europos ir Rusijos. Tuo tarpu Estijoje yra didžiausias neužšalantis Baltijos jūros uostas, turintis vieną moderniausių infrastruktūrą ir technologijų Europoje.
Mokesčių lengvatos	Baltijos šalyse veikia laisvosios ekonominės zonos, kuriose ūkio subjektams nustatytos specialios ekonominės ir teisinės sąlygos, taip pat pramoniniai parkai, kuriuose investuotojams taikomi žemės mokesčio bei nekilnojamojo turto mokesčio lengvatos. Mokesčių lengvatos taip pat taikomos investicijoms į mokslinius tyrimus bei eksperimentinę plėtrą ir naująsias technologijas.
Pripažinimas	Remiantis 2011 m. paskelbtu „A.T. Kearney“ patraukliausių pasaulio šalių verslo paslaugų plėtrai indeksu (angl. A.T. Kearney Global Services Location Index) Lietuva pakilo 7 punktais ir užima 14 vietą pasaulyje. Ji yra aukščiau už kaimyninę Lenkiją (24) ar Vengriją (31) ir Čekiją (35). Tuo tarpu Latvija užima 13 vietą, o Estija 11 vietas.

Verslo aplinka	Palanki mokesčių politika, nedidelė konkurencija, išskirtinis valdžios dėmesys stambiams projektams ir tiesioginis bendravimas su potencialiais investuotojais. Remiantis Europos Sąjungos šalių reitingas pagal „Doing business“ ir atskirus jos rodiklius 2012 m., Lietuva 2011 m. užima 27 vietą, Latvija- 21, o Estija- 24 vietą iš 183 pasaulio šalių.
Geografinė padėtis	Lietuvos strateginė geografinė padėtis tarp ES ir NVS palanki verslo plėtrai, Lietuva yra tarp Rytų ir Vakarų rinkų. Lietuva yra pridėtinę vertę kurianti tranzito valstybė bei logistikos centras tarp Baltijos jūros regiono, Europos ir Azijos. Tai suteikia šaliai ryškų išskirtinumą – šalis yra jungtis tarp Vakarų, Rytų ir Šiaurės Europos. Latvija tiltas tarp Vakarų Europos ir Rusijos. Estijos artimiausia kaimynė šiaurėje yra Suomija, tad didelę įtaką daro atkeliavusios naujos technologijos iš Suomijos, taip pat netoli esančios Švedijos.
Stabilumas	Baltijos šalių narystė Europos Sąjungoje, NATO, Pasaulinės prekybos organizacija, tai suteikia ekonominei, politinei ir socialinei šalies aplinkai stabilumą, taigi ir papildomų verslo plėtros galimybių.
Konkurencingi gamybos kaštai	Baltijos šalyse palyginus su kitomis ES šalimis pakankamai nebrangios žaliavos, nedidelės gamybos sąnaudos.

5 lentelėje pateiktos Baltijos šalių stiprybės, tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo atžvilgiu. Analizuojant Baltijos šalių kaip regiono stiprybes, privalu pabrėžti Lietuvos išskirtinumus, lyginant šalį su Latvija bei Estija.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2011 m. vidurinį ir aukštesnį už vidurinį išsilavinimą turėjo 91,3 procento 25–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų. Tai pats aukščiausias išsilavinimo lygis per pastarąjį dešimtmetį šalyje ir vienas aukščiausių Europos Sąjungoje. Taip pat Lietuvos moterys – labiausiai išsilavinusios Europos Sąjungoje. Eurostato duomenimis, 2011 m. vidurinį ir aukštesnį nei vidurinį išsilavinimą turėjo 91,7 procento 25–64 metų amžiaus Lietuvos moterų, o tai aukščiausias rodiklis Europos Sąjungoje (Estijoje – 90%, Latvijoje – 88,8%).

2012 m. Ernst & Young apklausos duomenimis, vienas iš svarbiausių veiksnių, darančių įtaką investuotojų sprendimams, yra darbo jėgos kaštai. Lietuvoje valandiniai darbo jėgos kaštai 2011

metais buvo beveik 4 kartus žemesni negu Europos vidurkis. Lietuvos patrauklumą investicijoms taip pat stiprina sparčiai augantis darbo jėgos produktyvumas: nuo 2005 metų Lietuvoje darbo našumas, remiantis Eurostat duomenimis, buvo vienas iš sparčiausiai augančių Europoje. Lietuvos darbo jėga yra viena labiausiai išsilavinusių visoje Europos Sąjungoje: 46% (25–34 metų) gyventojų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą (Lietuvos verslo tarptautinės plėtros galimybių studija, 2012).

Analizuojant Baltijos šalių infrastruktūrą, būtina išskirti Estiją, kadangi ši šalis turi didžiausią jūrų uostą Baltijos šalyse, taip pat Estija ir Kinija yra tų pačių tarptautinių geležinkelio organizacijų narės, tokių kaip:

- Tarptautinės geležinkelių sąjungos (UIC);
- Organizacijos bendradarbiavimo geležinkelių linijų (OSJD);
- Koordinavimo tarybos vežimo Transsibiro.

Be viso to, Estijos sostinės Talino oro uostas 2009 metais yra pripažintas moderniausiu visoje Europoje. Tačiau būtina išskirti ir Lietuvą, šalyje yra gerai išplėtotas transporto ir informacinių ir ryšio technologijų (IRT) infrastruktūra, sukurtos investicijoms palankios ekonominės zonos. Viena geriausiai vertinamų Lietuvos infrastruktūros dalių – kelių kokybė (32 vieta iš 142 Pasaulio Konkurencingumo Indekse, kurį sudaro Pasaulio Ekonomikos Forumas). Geležinkelių infrastruktūros kokybė (25 iš 142 vieta Pasaulio Konkurencingumo Indekse) taip pat vertinama labai palankiai. Lietuva turi aukšto lygio IRT infrastruktūrą ir išteklius. Šalis pirmauja Europoje ir yra antra pasaulyje pagal interneto ryšio ir duomenų įkėlimo į interneto tinklą greitį. Lietuva taip pat pirmauja Europoje ir yra šešta pasaulyje pagal šviesolaidinio plačiajuosčio tinklo skverbimą, turi tankiausią viešųjų belaidžio interneto prieigos taškų tinklą Europoje ir pasižymi kitais reikšmingais pasiekimais IRT srityje.

Mokesčių lengvatos Baltijos šalyse, išskiriant Lietuvą būtina pabrėžti, kad Lietuva dėl savo nepaslankumo atidavė plyno lauko užsienio investicijų grietinėlę Lenkijai, Čekijai, Slovakijai. Pirmasis pramonės parkas – Klaipėdos LEZ – Lietuvoje realiai pradėjo veikti tik 2002 metais, nors LEZ pagrindų įstatymas priimtas dar 1996 metais. Kauno LEZ dėl vietinių valdininkų naudojimosi įstatymų spragomis apskritai galėjo likti be žemės ir įsivėlė į teisinius ginčus dėl žemės paėmimo. Per tą laiką nemažai užsienio korporacijų pasirinko kitas Vidurio Europos šalis, pavyzdžiui Lenkiją, kurioje specialios ekonominės zonos veikia nuo 1992 metų. Tačiau šiai dienai Lietuvoje yra dvi laisvosios ekonominės zonos – Kaune ir Klaipėdoje, 18 pramoninių parkų, 12 mokslo ir technologijų parkų bei 6 mokslo ir technologijų slėnius.

Analizuojant pripažinimą Baltijos šalyse, norėčiau išskirti, kad 2011 m. buvo paskelbtas „A.T. Kearney“ patraukliausių pasaulio šalių verslo paslaugų plėtrai indeksas (angl. A.T. Kearney Global Services Location Index) Remiantis šiais tyrimais Lietuva pakilo 7 punktais ir užima 14 vietą pasaulyje. Ji yra aukščiau už kaimyninę Lenkiją (24) ar Vengriją (31) ir Čekiją (35). Tačiau kitos

Baltijos šalys lenkia Lietuvą, užimdamos atitinkamai – Latvija 13 vietą, o Estija 11 vietą (A .T. Kearney's Global Services Location Index 2011).

Dar viena stiprybė, kuria pasižymi Baltijos šalys tai stabili verslo aplinka. 2 priede pateiktas Lietuvos, Latvijos, Estijos bei palyginimui Lenkijos ir Slovakijos šalių reitingas pagal „Doing business“ ir atskirus jo rodiklius 2011 m. ir 2012 m., remiantis šiuo pasaulio banko reitingavimu galima įvertinti šalių verslo aplinką. Vertinant bendrąją „Doing business“ reitingą Lietuva 2012 m. užima 27 vietą, Latvija- 21, o Estija- 24 vietą iš 183 pasaulio šalių vertinant, verslo steigimo galimybes, mokesčius, investuotojų apsaugą, užsienio prekybos sąlygas ir kt. Lietuva užima paskutinę vietą Baltijos šalių kontekste. Remiantis šiuo tyrimu, Latvijoje bei Estijoje pradėti verslą žymiai lengviau nei Lietuvoje. Kaimyninėse šalyse, įkurti įmonę trumpesnis ir paprastesnis mechanizmas. 2012 m. duomenimis atidaryti savo įmonę Latvijoje užtrunka apie 16 dienų, Lietuvoje – apie 22, Estijoje tik 7 dienas. Smulkių procedūrų gausa ir laikas ypač erzina investuotojus. Remiantis pasaulio banko projektu, vertinant visais kriterijais yra paskutinėje vietoje Baltijos šalių atžvilgiu, tačiau bendram kontekste situacija nėra labai bloga.

Taip pat kaip Baltijos šalių stiprybę galima būtų įvardinti pakankamai aukštą pragyvenimo lygį, kuris apibūdinamas remiantis „International Living“ (angl. 2011 Quality of Life Index) gyvenimo kokybės indeksu (GKI) 2011 m., kuris vertina šalis pagal 9 skirtingas kategorijas (pragyvenimo kainą, ekonomiką, kultūrą ir laisvalaikį, aplinką, laisvę, sveikatą, infrastruktūrą, saugumą ir riziką, klimata). Pagal šį indeksą Lietuvos ir Estijos gyvenimo indeksas labai panašus apie 0,8 iš 1 galimo, Latvijoje jis kiek žemesnis 0,75. Tačiau pasitikėti vien šiuo indeksu nėra tikslinga, nes gyvenimo kokybės įvertinimas yra gana plati sąvoka apimanti daug subjektyvių veiksnių.

2.4. Investavimo aplinkos silpnybės Baltijos šalyse

Nors Baltijos šalys turi gana daug stipriųjų savybių, kurios padeda pritraukti tiesiogines užsienio investicijas šalyse, tačiau Lietuva, Latvija bei Estija gerokai atsilieka nuo Europos Sąjungos šalių pagal ekonomikos raidos lygmenį taip pat abejotina šalyse yra pakankamos atvirai nacionalinei ekonomikai bendrosios išplėstinės reprodukcijos sąlygos. Baltijos šalys negali disponuoti dideliais nuosavais gamtiniais ištekliais, kaip kitos ES šalys. 6 lentelėje pateiksime Baltijos šalių silpnąsias puses, kurios daro neigiamą įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui.

6 lentelė. TUI pritraukimo silpnybės Baltijos šalyse [sudaryta autorės]

SILPNYBĖ	POVEIKIS
Rinka	Ribotas vidaus rinkos potencialas, nėra daug klasterių bei realiųjų sektorių strategijos. Baltijos šalyse nedidelė darbo ir vidaus produkcijos rinka, ganėtinai silpna gyventojų perkamoji galia, nedidelė dalis vietinių tiekėjų lyginant jas su Vidurio Europos valstybėmis. Baltijos šalys strategiškai toliau nuo didžiųjų ES rinkų.
Įvaizdis	Nors ir Baltijos šalys turi gana daug pranašumų, kuriuos vertina užsienio investuotojai, tačiau tarptautiniu mastu jos yra nepakankamai žinomos kaip investicijoms ir verslui patrauklios valstybės. Todėl užsienio investuotojai retai kada įtraukia Baltijos šalis į potencialių šalių sąrašus investicijų plėtrai.
Švietimo sistema	Gana lėtai diegiamos naujovės, sunkiai prie jų prisitaikoma. Taip pat nepakankamai greitai prisitaikoma prie besikeičiančių darbo rinkos reikalavimų, ypač vertinant specialistų paruošimo sistemas universitetuose ar kitose aukštojo mokslo mokyklose.
Inovacijų lygis/žinių ekonomika	Baltijos šalys užima vienas iš paskutinių vietų Europos Sąjungos valstybių kontekste pagal inovacijas lemiančius rodiklius, tokius kaip patentų bei prekių ženklų skaičių, bendrąją pramonės technologijų lygį, verslo srityse dirbančių tyrėjų skaičių, bendrąsias investicijas į mokslinius tyrimus bei eksperimentinę plėtrą.
Verslo aplinka	Nors mokesčių politika Baltijos šalyse palanki užsienio investuotojams, tačiau nėra stabili, ypač Lietuvoje, o bet koks šalies nestabilumas daro neigiamą įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Taip pat Baltijos šalys pasižymi gana stipria biurokratija, tokiu atveju užsienio investuotojai turi ribotos galimybes lanksčiai spręsti iškilusias problemas. Dėl verslui keliamų biurokratinių reikalavimų mažėja verslo konkurencingumas ir lėtėja verslo plėtra. Pagrindinė blogybė, kuri itin pasireiškia tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje – tai griežti ir sudėtingi darbo santykiai bei jų reguliavimas.

Teritorijų planavimas	Gana sudėtingos ir ilgos žemės įsigijimo ir teritorijų planavimo dokumentų derinimo ir rengimo procedūros, ypač Lietuvoje verslo steigimas užima pakankamai daug laiko. Remiantis „Doing Business“ 2012 duomenis, pagal verslo steigimo indeksą, Lietuva užima paskutinę vietą Baltijos šalyse, tuo tarpu Latvijoje bei Estijoje verslo steigimas 50% paprastesnis.
Reguliacinė aplinka ir skaidrumas	Nors ekonomikos lygis nuolat auga Baltijos šalyse (neskaitant pasaulį paveikusių pasaulinės krizės), tačiau Lietuvos, Latvijos bei Estijos ekonomika išlieka gana silpna lyginant ją su kitomis Vakarų šalimis.

Analizuojant Baltijos šalių silpnybes, tiesioginių užsienio investicijų atžvilgiu būtina išskirti pačią silpniausią savybę – tai rinkos dydis, Baltijos šalys pasižymi nedideliu rinkos dydžiu, kas įtakoja mažesnius tiesioginių užsienio investicijų srautus į šias šalis. Tačiau galima išskirti Lietuvą, kaip didžiausią rinkos dalį turinčią valstybę, visų pirma Lietuvoje yra daugiausiai gyventojų, lyginant su kitomis Baltijos šalimis (2011 m. duomenimis Lietuvoje gyvena – 3 mln. 53 tūkst. gyventojų, atitinkamai Latvijoje – 2 mln. 67 tūkst., Estijoje – 1,3 mln. gyventojų). Klasterių nebuvimas taip pat viena iš silpnybių, ypač Lietuvoje. Lietuvoje yra tik vienas beveik susiformavęs klasteris, tai baldų ir medienos pramonė. Pabrėžtina, kad klasteriai turi reikšmingą poveikį šalies ūkio konkurencingumui. Juose susidaro palankios sąlygos didinti įmonių produktyvumą, jų inovatyvumą, gerinti darbo ir produktų kokybę, technologinį turinį, atsirasti naujiems verslams.

Dar viena Baltijos šalių silpnybė – įvaizdis. Baltijos šalys nėra pakankamai gerai žinomos užsienio investuotojams. Išskiriant Lietuvą, būtina paminėti, kad ji net neturi patvirtintos ilgalaikės šalies įvaizdžio formavimo strategijos. Šioje situacijoje pranašumą turi Estija, kurios artimiausia kaimynė šiaurėje yra Suomija, pasižyminti stipriu investiciniu patrauklumu bei žinomumu, dar toliau Švedija, šios šalys daro didelę įtaką Estijos valstybei, taip pat pritraukia daug naujų technologijų.

Svarbi švietimo sistema, išskiriant Lietuvą – šalyje švietimo sistema nuolat tobulinama, tačiau pastebimi trūkumai aktyvaus bendradarbiavimo tarp švietimo įstaigų ir verslo, lėtas inovacijų diegimas ir pritaikymas švietimo sistemoje, vidutinė vadybos mokyklų kokybė.

Taip pat svarbu išskirti Baltijos šalių silpnybę – tai reguliacinė aplinka ir skaidrumas. Šešėlinės ekonomikos problema, ypač Lietuvoje. Nors 2010-2012 metais šešėlinės ekonomikos augimo lygis stabtelėjo, tačiau mažėjimo tendencijų nėra. Šešėlinė ekonomika Lietuvoje šiuo metu siekia apie 26 procentų rinkos, šalis yra 4 vietoje Europoje pagal jos mastą. Verslo galimybėms veikti legaliai bei šešėlinei ekonomikai didelę įtaką turi reguliavimo, administracinė našta. Atliktų tyrimų duomenimis, per 2010 ir 2011 m. administracinė našta verslui Lietuvoje išaugo vidutiniškai 4 proc., taip pat tiek

Lietuvoje, tiek Latvijoje administracinė našta yra pati didžiausia lyginant su kitomis ES šalimis. Būtina atsisakyti nepagrįstų teisės aktų reikalavimų, jų atsisakymas padėtų įmonių darbuotojams skirti daugiau laiko pagrindinei įmonės veiklai, kas sumažintų gamybos išlaidas, taip pat padidintų lėšas reikalingoms investicijoms. Siekiant pagerinti investicinę aplinką Lietuvoje ir pagerinti šalies įvaizdį, turėtų būti toliau nuosekliai dirbama šalinant šiuos trūkumus ir kuo plačiau viešinant šalies pažangą atitinkamose srityse.

2.5. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo galimybės Baltijos šalyse

Tiesioginės užsienio investicijos apibūdinamos kaip viena iš efektyviausių priemonių plėtoti ekonomikos augimą. Tačiau kiekvienos valstybės TUI pritraukimo galimybės yra skirtingos ir ribotos. Šioje dalyje bus įvardintos pagrindinės Baltijos šalių investicijų pritraukimo galimybės bei atskleisti jų poveikį šalių ekonominei gerovei.

7 lentelė. TUI pritraukimo galimybės Baltijos šalyse [sudaryta autorės]

GALIMYBĖ	POVEIKIS
ES parama	Baltijos šalys yra Europos Sąjungos narės, tad kiekviena iš jų gauna ES struktūrinę paramą, kurios tam tikrą procentinę dalį gali skirti produktyvumo didinimui šalyje, investicinio klimato bei verslo aplinkos gerinimui bei inovacijų, technologijų plėtrai. Šių veiksmų gerinimo visuma, veikia kaip veiksnys pritraukiantis užsienio investuotojus.
Derybos su investuotojais	Norint pritraukti kuo daugiau užsienio investuotojų, būtinas ir tiesioginis bendravimas su potencialiais investuotojais. Tiesioginių užsienio investicijų skatinimo programa turi būti paremta tiesioginėmis derybomis su potencialiais užsienio investuotojais dėl galimų priimančios investicijas šalies paskatų teikimo sąlygų. Geras tokios sistemos išvystymas suteiktų užsienio investuotojų palankumą.

Transporto centras	Baltijos šalys pasižymi pakankamai gerai išvystyta infrastruktūra, kas ateityje gali būti panaudota kaip galimybė pritraukti kuo daugiau užsienio investuotojų. Šiaurės šalys remia tranzito plėtrą per Baltijos šalis. Svarbu ir tai, kad Lietuva, Latvija ir Estija tampa svarbia grandimi plėtojant krovinių srautus iš Rusijos, Kinijos, NVS valstybių. Išskiriant Lietuvą pabrėžtina, kad šalis laikoma tranzito valstybe, per kurią eina du svarbūs transporto koridoriai (šiaurė–pietūs ir rytai–vakarai).
Sektoriai	Baltijos šalyse ypač mažai tiesioginių užsienio investicijų pritraukiama į aukštąsias technologijas, tikimasi, kad ateityje ši problema bus išspręsta ir investicijų srautai į aukštąsias technologijas padidės. Kaip įrodymas viso to, 2010 m. Lietuvoje Jungtinių Amerikos Valstijų įmonė "Moog Medical Devices", kuri įkūrė modernų mokslinių tyrimų ir technologijų paslaugų bei produktų vystymo centrą Europai.
Internacionalizacija	Baltijos šalyse pastebima šalies ūkio internacionalizacija, kai plečiami ekonominiai ir socialiniai ryšiai. Ji pasireiškia pasaulinės ekonomikos kilimo sąlygomis kaip stiprus palankių nacionalinės ekonomikos plėtros tendencijų stiprintoją, suteikdama galimybę kelti konkurencingumą šalyse bei savo veiklą į eksportą nukreipusioms valstybių įmonėms plėsti rinkas.

Viena iš Baltijos šalių TUI pritraukimo galimybių – Europos Sąjungos parama. Tai svarbus veiksnys, suteikiantis galimybę gerinti verslo aplinką šalyse. Kaip pavyzdį pateiksime, kad Lietuvos konvergencijai 2007–2013 metams Europos Sąjunga skyrė 23,4 mlrd. litų Europos regioninės plėtros paramos. Net 17 procentų šios sumos skirta verslo klimato šalyje gerinimui, produktyvumo didinimui, investavimo, darbo sąlygų gerinimui. Tuo tarpu Latvijai suteikta 1,5 karto, o Estija 1,2 karto mažesnė struktūrinė parama 2007–2013 metams. Tačiau nepakanka vien tik gauti šią paramą, būtina ją tinkamai panaudoti. Remiantis 2011 m. Europos Komisijos parengta lėšų panaudojimo statistika, lyginant Lietuvos, Latvijos ir Estijos 2011 gruodžio 31 d. ES struktūrinių fondų panaudojimo duomenis pagal įvairius parametrus, matytume, jog ES lėšų įsisavinimo tempai daugeliu atvejų yra panašūs, o bendrojoje ES šalių narių statistikoje Lietuva laikosi pirmose vietose.

Derybos su investuotojais – labai svarbu sutelkti dėmesį į kokybišką esamų investuotojų aptarnavimą ir reinvestavimo politikos skatinimą. Tai padėtų išlaikyti esamus investuotojus ir padidinti

reinvesticijų didėjimo apimtis. Šalyje veiklą jau vykdančią užsienio įmonę paskatinti investuoti gali būti žymiai lengviau, nei pritraukti naują investuotoją.

2.6. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo grėsmės Baltijos šalyse

Jei analizuotume Lietuvos situaciją, tvirtai būtų galima teigti, kad didžiausios grėsmės Lietuvoje yra ekonominė ir energetinė priklausomybė, bei netolygi socialinė ir ekonominė raida. Tačiau šiuo atveju reikia žvelgti plačiau bei atskleisti grėsmes, kurios gali paveikti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą Baltijos šalyse. Pabrėžtina, kad kiekvienoje valstybėje yra nemaža dalis grėsmių, kurių išvengti neįmanoma, galima bandyti tik jas sumažinti.

8 lentelė. TUI pritraukimo grėsmės Baltijos šalyse [sudaryta autorės]

GRĖSMĖ	POVEIKIS
Emigracija	Ši problema itin pasireiškia Lietuvoje bei Latvijoje, didelė gyventojų emigracija sąlygoja kvalifikuotų darbuotojų praradimą, kas taip pat stipriai įtakoja užsienio investuotojų pasirinkimą kur investuoti. Tačiau Estijoje situacija kitokia, estai – bene mažiausiai emigruojanti tauta ne tik Baltijos regione, bet ir apskritai visoje Europoje.
Darbo apmokestinimas	Baltijos šalys pasižymi nekonkurencingu darbo užmokesčiu. Taip pat dauguma ES valstybių (Vokietija, Austrija, Ispanija, Bulgarija ir kt.), tame tarpe ir Latvija bei Estija taiko socialinio draudimo apribojimus, tai yra maksimalias socialinio draudimo įmokų ribas, kurių Lietuvoje nėra.
Technologijos	Baltijos šalys patenka tarp tų valstybių, kurios neįstengia pasiekti, kad gamyboje vyrautų aukštą pridėtinę vertę turintys produktai. Lietuvoje vyrauja žemo technologinio imlumo tradicinės pramonės šakos, kuriose sukurama apie 70 procentų visos pramonės produkcijos.
Šalių konkurencija	Konkurencija visada išliks tarp valstybių, norint pritraukti kuo daugiau tiesioginių užsienio investicijų, netgi konkuruojant Baltijos šalims. Tad kiekviena valstybė stengiasi imtis aktyvių investicijų pritraukimo veiksmų, sudarydama strateginius planus, skatinimo projektus.

Darbo našumas	Baltijos šalys negali didžiuotis aukštu darbo našumu, jos ženkliai atsilieka nuo ES šalių. Pagal Eurostat duomenis, darbo našumas 2009 metais Latvijoje siekė 55%, Estijoje – 68%, O Lietuvoje 62%, kai tuo tarpu Slovakijos darbo našumas sudaro 80,7%, Suomijos 108,9%, Vokietijos 103,3%.
---------------	--

Viena iš Baltijos šalių grėsmių galima įvardinti didėjančią emigraciją, tačiau būtų netikslinga lyginti Baltijos šalių kaip regiono su kitomis ES šalimis, kadangi priešingai nei Latvijoje ir Estijoje, emigracija viena mažiausių visoje Europoje, taip pat ir nedarbo lygis žemiausias Baltijos šalyse. Atliktų tyrimų duomenimis iš Lietuvos dažniausiai emigruoja 18–25 metų žmonės, turintys vidurinį išsilavinimą, esantys bedarbiai ir vykstantys ieškoti mažai kvalifikuoto darbo, tuo tarpu Estijos atveju dažniausiai emigruoja 25–34 metų žmonės, turintys gerai apmokamą darbą bei aukštąjį išsilavinimą, išvykstantys su tikslu įgyti naujų žinių užsienyje ar siekti karjeros. Tokius skirtumus gali sąlygoti, pasitikėjimo valstybės politika laipsnis, mentalitetas, kultūros bruožai, tradicijos, žmonių sėslumas. 2011 m. iš Lietuvos emigravo 53,9 tūkst. gyventojų, o imigravo – 15,7 tūkst., praneša Lietuvos statistikos departamentas. Palyginti su 2010 metais, asmenų, deklaravusių savo išvykimą iš šalies, sumažėjo 29,3 tūkst., o deklaravusiųjų savo atvykimą į šalį – tris kartus padaugėjo (10,5 tūkst.). Tačiau 2011 m. neto tarptautinė migracija išliko neigiama. Tuo tarpu Estijoje gyventojų skaičius per 2011 metus sumažėjo tik 0,2 procento. Gyventojų emigraciją į kitas šalis pastūmėjo nedarbas. Tačiau naujaisiais 2012 metų duomenimis nedarbo lygis Baltijos šalyse stipriai gerėja, Lietuvoje jis sudaro 12,6%, Estijoje 13,3%, o Latvijoje 10,6%. Ši statistika tikrai nėra gąsdinanti, tad dar viena iš emigracijos priežasčių laikoma civilizuoto darbdavio ir darbuotojo santykio nebuvimas. Taip pat būtina paminėti, kad emigracija įtakoja ir „protų nutekėjimą“ į užsienio valstybes, o tai silpnina šalies intelektualinį potencialą, stiprina depopuliaciją, didina kvalifikuotos darbo jėgos stygių ir nekvalifikuotos darbo jėgos perteklių šalyse (Vilkas ir kt., 2011). Lietuvoje nėra aiškaus reikalingų kompetencijų ir įgūdžių žemėlapis bei atitinkamų tobulintinų sričių vystymo plano ar strategijos.

Darbo apmokestinimas – tai dar viena grėsmė Baltijos šalyse. Šioje situacijoje norėčiau išskirti Lietuvos socialinio draudimo įmokas. Norint stiprinti Lietuvos konkurencingumą reikia nustatyti vadinamąsias „lubas“ socialinio draudimo įmokoms. Skirtingai nei Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje yra taikomos maksimalios socialinio draudimo įmokų ribos, tad nors Latvijos bei Estijos rinkos yra mažesnės, jos pritraukia daugiau užsienio kompanijų atstovybių Baltijos šalims. O jos kuria gerai apmokamas darbo vietas, o tai duoda biudžetui papildomų pajamų. Pavyzdžiui, JAV egzistuoja tokios socialinio mokesčio „lubos“, kai žmogus nebemoka mokesčio nuo sumos, viršijančios vidutinį atlyginimą maždaug tris kartus. Socialinio mokesčio „lubas“ yra įvedusios dauguma ES valstybių. Lietuvoje maksimali įmoka ribojama individualia veikla besiverčiantiems asmenims, individualių

įmonių savininkams, sportininkams, advokatams, antstoliams ir notarams. Šie dirbantieji nebemokės mokesčio Sodrai nuo pajamų viršijančių keturių draudžiamųjų pajamų dydžio sumą, t. y. 6000 Lt.

Naujos technologijos užtikrina naujas galimybes, tačiau ekonomiškai silpnesnėse šalyse – tai gali sukelti grėsmę. Lietuvoje gamyba yra pagrįsta neinovatyviomis, tradicinėmis technologijomis, jos sukuria didžiausią šalies gamybos pridėtinės vertės dalį. Grėsmė konkuruoti globalioje rinkoje stiprėja augant naujiems ekonomikos centrams (Kinija, Indija ir kt.), kurie pasižymi intensyviomis investicijomis į naujas technologijas bei pigia darbo jėga. Baltijos šalys, ypač Lietuva, ženkliai atsilieka nuo ES vidurkio technologinio išsivystymo atžvilgiu, kartu su tiesioginėmis užsienio investicijomis pritraukiamos ir naujos technologijos bei idėjos, tačiau pasauliniu mastu, jos gali būti pasenusios, tad kyla klausimas ar norima tik bandyti pasivyti ar ir aplenkti ES šalis technologinio išsivystymo aspektu. Todėl labai aktualu didinti tarptautinį šalių konkurencingumą, skatinti mokslinių tyrimų, inovacijų plėtros intensyvumą, aukštųjų technologijų, bendrojo produktyvumo sąlygas bei jas lemiančius veiksnius.

Konkurencija, Lietuva šiuo atveju gali atsidurti nepalankioje situacijoje, nes dėl didelės konkurencijos bendroje Europos Sąjungos rinkoje dalis šalies nacionalinių kompanijų atsidurs prastoje padėtyje, tai gali įtakoti prisitaikymas prie bendrų ES valstybių narių interesų, nes tokiu atveju Lietuva privalės pakelti tarpvalstybinių ūkinių ryšių reguliavimo lygį tam tikrose srityse, taip apribodama šalies suverenitetą ir pripažindama bendrųjų nenacionalinių valdymo institucijų sprendimus (Vilkas ir kt., 2011).

3. TUI RODIKLIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ BALTIJOS ŠALYSE

Ankstesniuose skyriuose buvo išanalizuoti kokybiniai rodikliai, lemiantys tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą Baltijos šalyse. Šioje dalyje bus lyginami kiekybiniai veiksniai, jų kaita Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje. Remiantis šia analize bus galima daryti prielaidas bei pateikti išvadas, kurios padės atskleisti baigiamojo darbo problematiką.

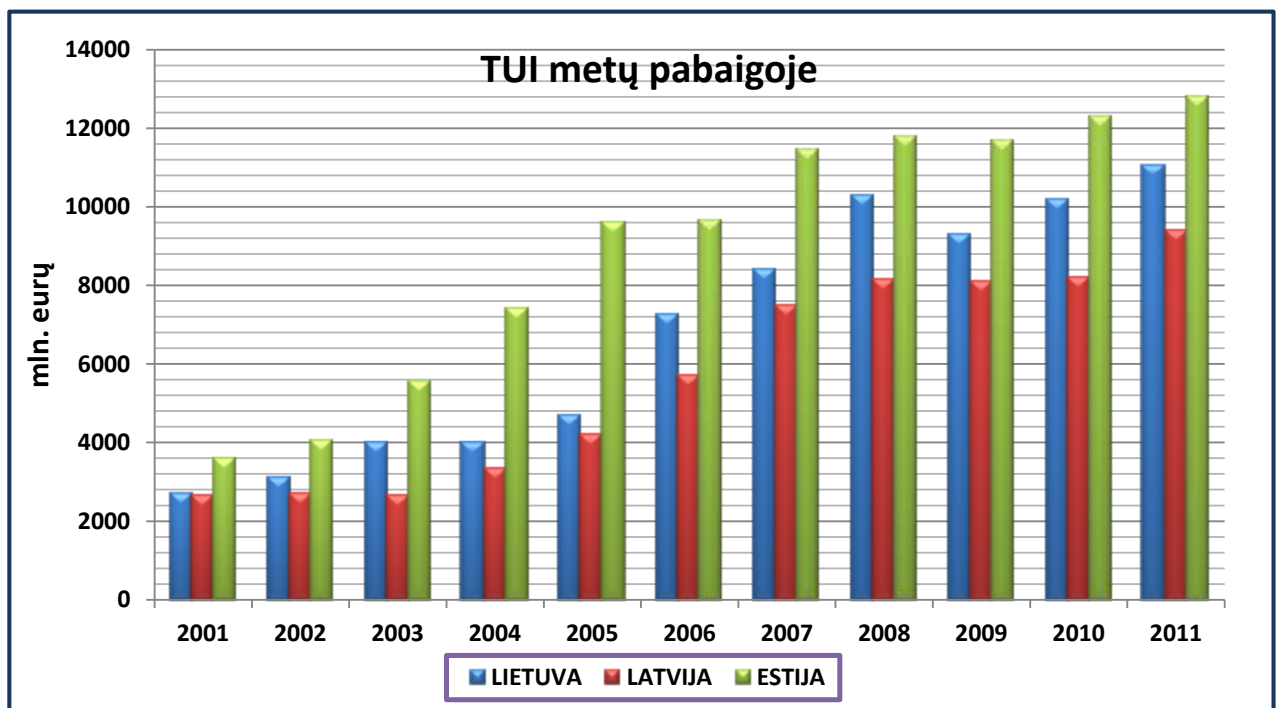
Lietuvos, Estijos bei Latvijos centriniai bankai tarptautinių investicijų balanse ir mokėjimų balanse nurodo tiesioginių užsienio investicijų srautus per tam tikrą laikotarpį bei suminius likučius iki laikotarpio pradžios. Lietuvos Respublikos statistikos departamentas taip pat pateikia tiesioginių užsienio investicijų apimtis savo leidiniuose. Pagal tokią apskaitos metodiką Baltijos šalyse investicijos tvarkomos nuo 1997 metų. Aptariant tiesioginių užsienio investicijų atėjimą į Lietuvą, pabrėžtina, kad investiciniai procesai Lietuvoje pagyvėjo priėmus reikšmingiausius ūkinę veiklą reguliuojančius įstatymus ir žinoma, tik atkūrus nepriklausomybę.

3.1. Tiesioginių užsienio investicijų apimtys Baltijos šalyse

Tiesioginių užsienio investicijų srautų pradžia laikomi 1990 m., nors šiais metais TUI srautai nebuvo itin dideli, tai įtakoją silpna bei nestabili ekonominė politika, bankų krizė, didelė infliacija, politinė rizika bei kiti užsienio investicijai neigiamai veikiantys veiksniai. Tačiau jau 1997 metais Lietuva įgijo užsienio investuotojų pasitikėjimą, šalis tapo labiau patrauklesnė dėl kylančio bendrojo vidaus produkto, mažėjančios infliacijos bei stabilesnės ekonominės situacijos, kas įtakoją didėjantį tiesioginių užsienio investicijų įplaukų srautą.

Ankstesniuose skyriuose buvo analizuojami veiksniai, kurie lemia TUI įplaukų srautus į šalis, tad šioje baigiamojo darbo dalyje pateikiamos investicijų apimtys skirtingose Baltijos šalyse, analizei atlikti remtasi 11 metų laikotarpio (2001–2011 m.) duomenimis.

Taigi 7 paveiksle pateiktos sukauptos tiesioginės užsienio investicijos metų pabaigoje Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje 2001–2011 metais: sukaupti TUI įplaukų srautai, duomenys pateikti mln. eurų.

Šaltinis: adaptuota pagal LR Statistikos departamentas, Bank of Estonia, Bank of Latvia.

7 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Baltijos šalyse metų pabaigoje mln. eurų

Remiantis pateiktais duomenimis galima teigti, kad tiesioginių užsienio investicijų srautai nuolat augo visose Baltijos šalyse analizuojamu laikotarpiu, tačiau tik iki 2009 metų, šiais metais TUI

apimtys ženkliai sumažėjo, tam didelės įtakos turėjo 2008 metais prasidėjusi pasaulinė ekonominė krizė, įmonių akcijų kainų kritimas, reinvesticijų sumažėjimas, nors TUI srautai į akcinį kapitalą padidėjo. Lietuvos atveju, remiantis LR Statistikos departamento duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos 2009 m. sausio 1 d. sudarė 31,48 mlrd. litų (9117,24 mln. eurų) ir buvo 11,3 procento mažesnės nei 2008 m. sausio 1 d. (10281 mln. eurų). Tuo tarpu Latvijoje 2008 metais tiesioginės užsienio investicijos sudarė 8126 mln. eurų, o 2009 metais sumažėjo iki 8072 mln. eurų, o Estijoje lyginant 2008 ir 2009 metus, sukauptosios TUI srautai sumažėjo 600 mln. eurų. Latvija sunkiausiai išgyveno pasaulinę krizę, šalies ekonomika smuktelėjo net 18 procentų, o tai buvo pats didžiausias kritimas visoje Europos Sąjungoje. Tačiau 2010 metais TUI po truputį didėja visose Baltijos šalyse, tačiau Lietuvos atveju pastebima, kad 2010 m. TUI sudarė 10165 mln. eurų ir tai lėmė investicijų į akcinį kapitalą ir reinvesticijų padidėjimas, tačiau lyginant TUI srautus pagal ketvirčius, antrąjį 2010 m. ketvirtį ir 2009 m. trečiąjį ketvirtį, TUI srautai Lietuvoje sudarė atitinkamai (–105 mln. eurų) ir (–102 mln. eurų) ir tai reiškė, kad jie iš Lietuvos nutekėjo. Viena iš galimų priežasčių, kuri lėmė neigiamą TUI srautą Lietuvoje – išmokėti dividendai užsieniui, kurie siekia iki 1,5 mlrd. litų per metus.

Skirtingai nei Lietuvoje bei Latvijoje, sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Estijoje ženkliai padidėjo 2004 metais įstojus į Europos Sąjungą, lyginant 2004 bei 2005 metus, Estijoje TUI išaugo 2186 mln. eurų, kai tuo tarpu, Latvijoje – 834 mln. eurų, o Lietuvoje – 732 mln. eurų, 2005 metais investicijos iš ES šalių padidėjo 5,7 procento, nors dauguma analitikų tikėjosi gerokai geresnių rezultatų, nes TUI nukreiptos į akcinį kapitalą labai menkos, neįskaitant pajamų gautų, Vyriausybei pardavus Mažeikių naftos akcijų paketą. Tokių pasekmių priežastis – šalių ekonominės politikos nesuinteresuotumas tiesioginių užsienio investicijų pritraukimu.

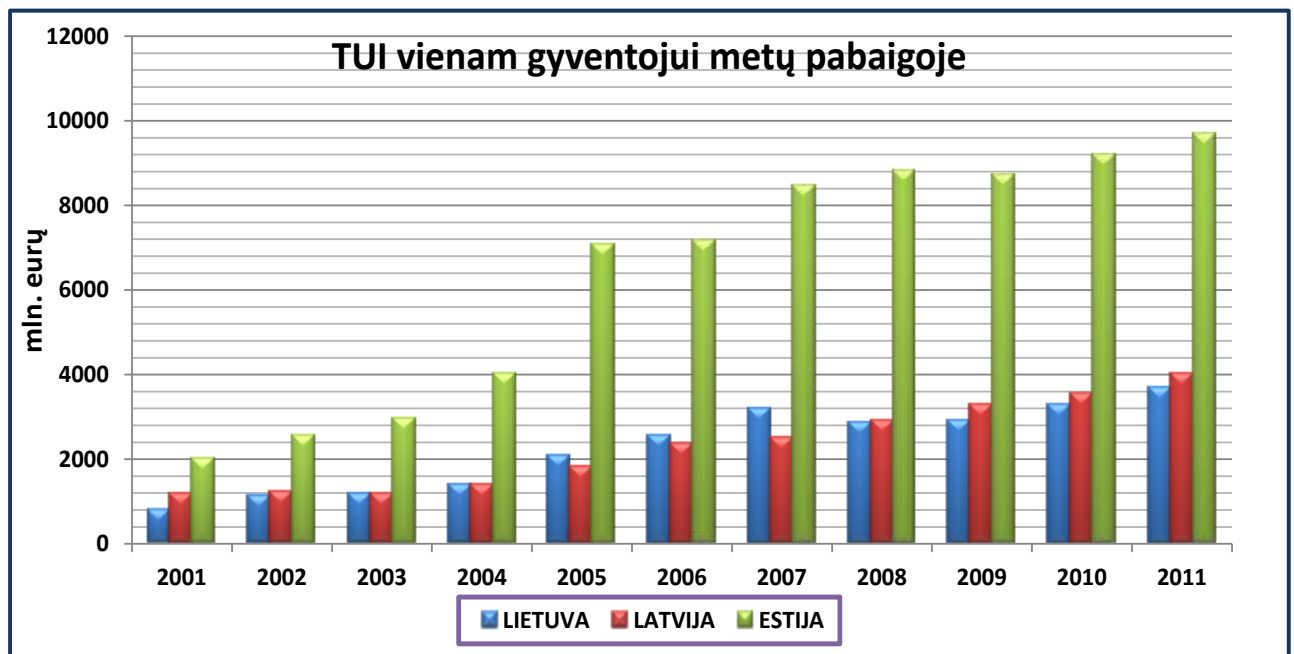
Taip pat 2006 metais pastebimas ženklus tiesioginių užsienio investicijų padidėjimas Lietuvoje, tai pačios didžiausios TUI įplaukos nuo nepriklausomybės atgavimo laikų, jas lėmė 30,66% akcijų paketo pardavimas Lenkijos naftos koncernui „PKN Orlen“, tokiu būdu Lietuvos vyriausybė 2006 metais gavo 2,2 mlrd. litų. Tačiau apmaudu tai, kad TUI srautus gerina privatizavimo pajamos, o ne privačių įmonių įsigijimas ar plyno lauko investicijos.

Analizuojant 2011 metų duomenis: sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 2011 metais didėjo 4,5 proc., palyginti su 2010 metais, ir sudarė 11028 mln. eurų. Tuo tarpu Estijoje 2011 metais TUI sudarė 12763 mln. eurų, o Latvijoje – 9370 mln. eurų. Lietuvoje sukaupėtų TUI didėjimą 2011 metais lėmė 54 proc. augęs (palyginti su 2010 m.) investicijų srautas, kurio vertė viršijo 874,6 mln. eurų. Didžiąją TUI srautų į Lietuvą dalį lėmė reinvesticijos (63,6 proc.), rodančios, kad užsienio investuotojai gautas pajamas, paliko Lietuvos įmonėse. Į akcinį kapitalą 2011 m. buvo investuota 675,5 mln. litų (2010 m. – 706,1 mln. litų), o jis sudarė 23 proc. viso TUI srauto (2010 m. – 34,5 procento). Investicijos į akcinį kapitalą laikomos kokybiškiausia TUI didėjimo forma, nes tai rodo

užsienio investuotojų polinkį investuoti, o kartu ir pasitikėjimą šalimi ir jos verslo aplinka ilguoju laikotarpiu. Kito tiesioginių užsienio investicijų kapitalo (lėšų skolinimasis, įskaitant skolos vertybinius popierius, tiekėjų kreditus ir nedalyvaujančias privilegijuotąsias akcijas) srautas 2011 metais siekė 13 proc. viso TUI srauto (2010 m. 90 procentų). Išankstiniais duomenimis, 2012 m. antrąjį ketvirtį TUI srautas Lietuvoje sudarė –268 mln. eurų. Tokį reikšmingą TUI nutekėjimą lėmė didelės neigiamos reinvesticijos (–1,4 mlrd. litų), susidariusios dėl užsienio investuotojams priklausančių paskelbtų dividendų (2012 m. II ketv. ši suma sudarė 1,8 mlrd. Lt). Akcinis ir kitas kapitalas 2012 m. antrąjį ketvirtį didėjo.

TUI srautas į Estiją 2011 metais siekė 129,4 mln. eurų ir, palyginti su 2010 metais laikotarpiu, mažėjo 88,9 proc., TUI srautas į Latviją siekė 1111,4 mln. eurų (didžiausias nuo 2007 m.) ir didėjo beveik 3 kartus. TUI srauto ir BVP santykis 2011 metais Lietuvoje buvo 2,8 proc., Latvijoje – 5,6 proc., Estijoje – 0,8 procento. Didesnis TUI ir BVP santykis, išreikštas procentais, rodo didesnę TUI intensyvumą šalyje, kuris ekonominiu požiūriu vertintinas teigiamai, nes ateidamas užsienio kapitalas ilguoju laikotarpiu paprastai kartu atsineša ir žinias, naujas technologijas, padidina konkurenciją vidaus rinkoje ir dėl kliento, ir dėl gamybai ar paslaugoms teikti reikalingų išteklių. Tai vietos įmones skatina dirbti efektyviau (Lietuvos ekonomikos apžvalga, Ūkio ministerija, p. 14).

Toliau, 8 paveiksle, pateiktos tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam šalies gyventojui ir jų kitimo tendencijos.

Šaltinis: adaptuota pagal LR Statistikos departamentas, Bank of Estonia, Bank of Latvia.

8 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, eurai

Lyginant tiesiogines užsienio investicijas tenkančias vienam gyventojui atskirose Baltijos šalyse pastebima augimo tendencija. Tačiau, pagal pateiktus duomenis ženkliai pirmauja Estija, tad galime

daryti išvadą, kad ši valstybė patraukliausia užsienio investuotojams. Lyginant 2010 ir 2011 metų duomenis, atitinkamai TUI vienam gyventojui Estijoje sudarė 9181 euras ir 9669 eurai, kai Lietuvoje 2010 metais TUI vienam gyventojui teko tik 3186 eurai, o 2011 metais – 3681 eurai, atitinkamai Latvijoje – 3553 eurai ir 4001 euras. Daugiausia TUI vidutiniškai vienam gyventojui teko Vilniaus apskrityje – 29,6 tūkst. litų (Vilniaus m. savivaldybėje – 42,8 tūkst. Lt, Vilniaus r. sav. – 6,3 tūkst. Lt) ir Telšių apskrityje – 25,2 tūkst. litų (Mažeikių r. savivaldybėje – 64,5 tūkst. Lt, Plungės r. sav. – 1,3 tūkst. Lt) (Lietuvos statistikos departamentas).

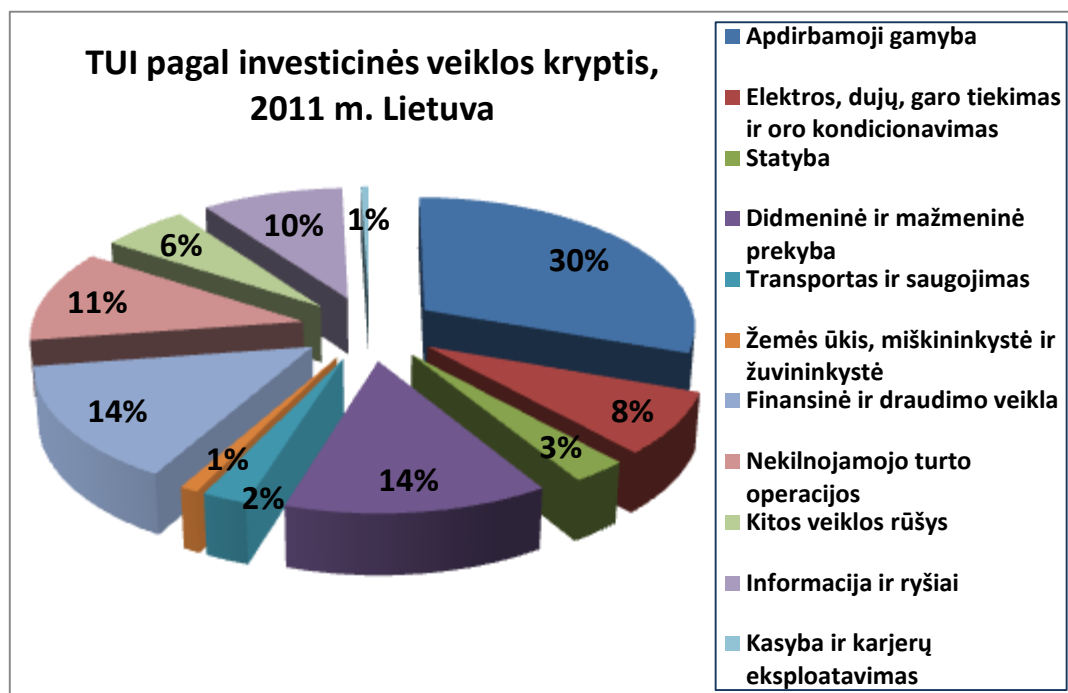
Lietuva pagal TUI vienam gyventojui yra paskutinėje vietoje Baltijos šalių regione, tačiau lyginant sukauptas tiesiogines užsienio investicijas (7 pav.), Lietuva lenkia Latviją, pagal TUI apimtis kiekvienais metais. Nors Lietuvoje 2011 metais vienam šalies gyventojui vidutiniškai teko 3681 eurai ir palyginti su 2010 metų pabaiga išaugo 11,6 procento, investuotojams už Lietuvą patrauklesnė Estija. Lietuva pagal TUI tenkančias vienam gyventojui atsilieka ir nuo Latvijos, ir ypač nuo Estijos - beveik tris kartus. Vieną iš veiksnių apibūdinančių Estijos patrauklumą galima įvardinti tai, kad šalyje yra neapmokestinamos reinvesticijos. Tai padidina pradinį investuotojų susidomėjimą. Taip pat glaudūs Estijos ir Suomijos ryšiai. Nors pastaruoju metu į Estiją daugiausia investuoja Švedija, kuri investuoja ne tik į paslaugų, kaip Lietuvoje, sektorių, bet ir į pramonę, o tai labai svarbu, nes investicijos į gamybą sukuria daug daugiau pridėtinės vertės bei skatina kurti gamybos aptarnavimo tinklus, tačiau vis dėlto Suomija padėjo Estijai suformuoti pradinę investicijų bazę.

Taigi apibendrinant galima daryti išvadą, kad Baltijos šalių tiesioginių užsienio investicijų apimtys ženkliai atsilieka nuo Europos Sąjungos vidurkio, tačiau Estija gali didžiuotis, kadangi šalį galima apibūdinti kaip turinčią stiprią ir augančią rinką, pažangiausią, toliausiai pažengusią valstybę regione. Estija puikiai vertinama užsienio investuotojų, nes ilgus metus vykdė kryptingą užsienio investicijų pritraukimo politiką. Taip pat šalies užsienio investicijų aktyvumą įtakoja gerai išvystyta teisinė sistema bei suformuotas teigiamas ir greitai ir efektyviai reformas vykdančios valstybės įvaizdis. Kai tuo tarpu, Lietuva bei Latvija neturi tokių įtakingų kaimyninių valstybių. Taip pat pabrėžtina ir tai, kad Lietuvoje norint pritraukti didesnius tiesioginių užsienio investicijų srautus būtina panaikinti biurokratinės kliūtis verslui, plėtoti pramoninius parkus, aktyviau bendrauti su potencialiais investuotojais. Tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje reikia skatinti kryptingą investicijų skatinimo sistemos ir politikos sukūrimą.

3.2. Tiesioginės užsienio investicijos pagal investicinės veiklos kryptis

Kaip ir kiekviena valstybė nevienodai patraukli užsienio investuotojams, taip ir nevienodai patrauklios atskiros šalių ūkio šakos, į kurias investuojama Baltijos šalyse. Kiekviena valstybė savo strateginiuose TUI pritraukimo planuose išryškina prioritетines ūkio šakas, investuojant į jas taikomos atitinkamos lengvatos. Taip pat skiriasi ir šalies ūkio šakų išvystymo lygis, kas gali turėti įtakos

tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Detaliau bus analizuojama Baltijos šalių tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas pagal investicinės veiklos kryptis. Nuo 2010 m. statistinė informacija apie tiesiogines užsienio investicijas skelbiama pagal Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriuje (EVRK 2 red.) nustatytas ekonominės veiklos rūšis.

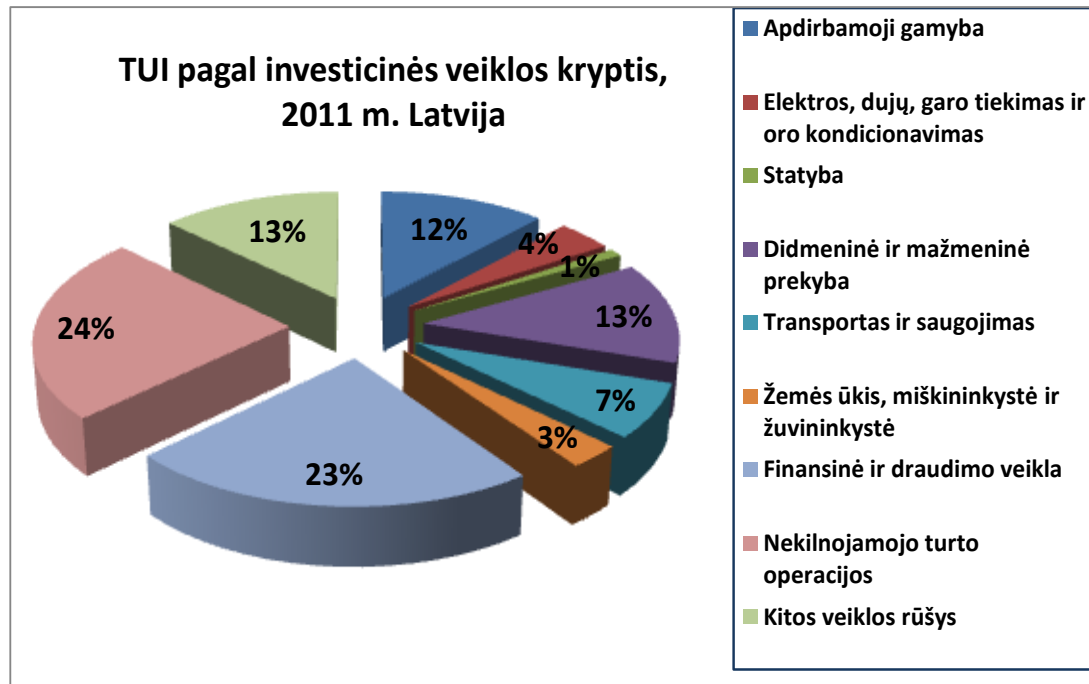

Šaltinis: adaptuota pagal LR Statistikos departamento duomenis

9 pav. TUI pagal investicinės veiklos kryptis Lietuvoje

Remiantis 2011 metų duomenimis atvaizduotais 9 paveiksle, daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje pritraukia apdirbamoji gamyba, tai sudaro 30 procentų visų TUI. 2011 metais investicijų į šią sritį pritraukta 1,4 mlrd. litų. Didmeninė ir mažmeninė prekyba bei finansinė ir draudimo veikla sudaro apytiksliai po 14 procentų visų TUI Lietuvoje, šių TUI 2011 metais atitinkamai pritraukta 1,2 mlrd. litų ir 200,5 mln. litų. Detaliau analizuojant investicijas į apdirbamąją gamybą, daugiausiai investuota į pagrindinių vaistų pramonės gaminių ir farmacinių preparatų (499,2 mln. Lt) bei chemikalų ir chemijos produktų (329,9 mln. Lt) gamybą. Remiantis naujausiais 2012 metų duomenimis, situacija kiek kitokia, daugiausiai investicijų, kaip ir 2011 metais, pritraukia apdirbamoji pramonė, tai sudaro 26,2 procento, finansinė ir draudimo veikla sudaro 20,2 procento visų TUI, o didmeninė ir mažmeninė prekyba: variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas – 12,6 procento. Skirtingai nei 2011 metais, iš apdirbamosios gamybos daugiausiai investuota į rafinuotų naftos produktų bei chemikalų ir chemijos produktų gamybą – 4,7 mlrd. litų (46,4 proc. visų apdirbamosios gamybos TUI), pagrindinių vaistų pramonės gaminių ir farmacinių preparatų gamybą – 1,3 mlrd. litų (12,4 procento) ir maisto produktų, gėrimų ir tabako gamybą – 1,2 mlrd. litų, tai 12,1

procento (Lietuvos Statistikos departamentas). Lietuvoje daugėja investicijų iš Lenkijos, 2011 metais ši šalis įsigijo didžiausią Lietuvos įmonę “Orlen Lietuva”. Taip pat būtina akcentuoti, kad įsigijimų ir susijungimų rinkoje Lenkija sudarė net tris iš keturių didžiausių sandorių: “Lotos Petrobaltic” įsigijo visas “Geonaftos” akcijas (sandorio vertė neskelbiama), lenkų “Trakcja Polska” susijungė su lietuvių įmone “Tiltra Group” (sandorio vertė 677,7 mln. Lt), “Mieszko” nusipirko “Vilniaus pergalę” (110,1 mln. Lt). Taigi tiesioginių užsienio investicijų įplaukų dydį lėmė ne tik nauji investiciniai projektai, bet ir įsigyti perspektyvūs verslai Lietuvoje.

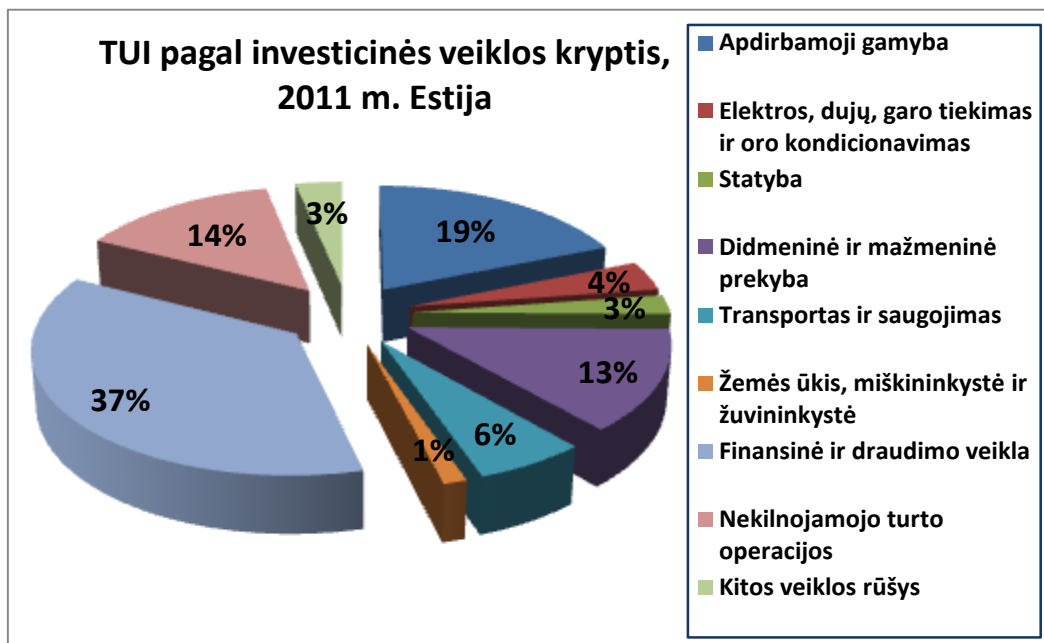

Šaltinis: adaptuota pagal Bank of Latvia duomenis

10 pav. TUI pagal investicinės veiklos kryptis Latvijoje

Aukščiau esančiame paveiksle pateiktos TUI pagal investicinės veiklos sritis Latvijoje, remiantis 2011 metų duomenimis šalyje daugiausiai investuojama į nekilnojamojo turto operacijas – 24 procentai bei finansinę ir draudimo veiklą – 23 procentai visų TUI. Sekančios populiariausios sritys Latvijoje yra statyba bei didmeninė ir mažmeninė prekyba, kurios sudaro po 13 procentų visų pritraukiamų tiesioginių užsienio investicijų. Skirtingai nei Lietuvoje ir Estijoje, Latvijoje didžioji dalis tiesioginių užsienio investicijų priklauso nekilnojamojo turto operacijų sektoriui. Pabrėžtina, kad Latvijos ekonomiką palaiko stiprus paslaugų sektorius, kuris sudaro apie 83 procentus BVP, kuriam didelę dalį užsakymų prideda pramonės sektorius (apie 14 procentų BVP). Svarbu, kad žemės ūkis Latvijoje kuria nemažai produkcijos vidinėms šalies gyventojų reikmėms aprūpinti, apytiksliai 3 procentus BVP. Taip pat lyginant su kitomis Baltijos šalimis investicijos į žemės ūkį, miškininkystę bei žuvininkystę šalyje sudaro 3 procentus, o tai geriausias rezultatas Baltijos šalyse. Apdirbamojoje pramonėje lyderiauja medienos ir jos gaminių sektorius, taip pat gerai išvystytos sritys tai elektronikos

ir elektros prietaisų gamyba, chemikalų ir farmacijos produktų gamyba, pagrindinių metalų ir jo gaminių gamyba, maisto produktų, tekstilės ir gėrimų gamyba. Apdirbamoji pramonė tiesiogiai priklauso nuo importuojamos energijos ir žaliavų.

Šaltinis: adaptuota pagal Bank of Estonia duomenis

11 pav. TUI pagal investicinės veiklos kryptis Estijoje

11 paveiksle atvaizduoti 2011 metų duomenys Estijoje pagal tiesioginės užsienio investicijos pagal investicinės veiklos kryptis. Šalyje daugiausiai investuojama į finansinę ir draudimo veiklą, tai sudaro 37 procentus visų TUI, tai yra 3819 mln. eurų, kitas lyderiaujantis sektorius yra apdirbamoji gamyba, kuri sudaro 19 procentų (1963 mln. eurų), nekilnojamojo turto operacijos – 14 procentų bei didmeninė ir mažmeninė prekyba – 13 procentų (1399 mln. eurų).

Lyginant Baltijos šalių rezultatus, būtina išskirti, kad investicijos į žemės ūkį, miškininkystę bei žuvininkystę visose Baltijos šalyse yra labai nedidelės ir sudaro vos kelis procentus, tam įtakos gali turėti nepalankios klimato sąlygos visose valstybėse, nekonkurencinga žemės ūkio produkcija, žemas pelningumas lyginant su investicijų atsiperkamumu kitose investicinės veiklos šakose. Taip pat žemės ūkio šaka ypač priklauso nuo valstybės politikos. Tačiau 2012 metų trečiojo ketvirčio duomenys džiugina, kadangi Lietuvoje, palyginti su tuo pačiu 2011 m. ketvirčiu, sparčiausiai augo žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės (14,0 procentų), informacijos ir ryšių (6,9 procento), pramonės – 6,3 procento (iš jos apdirbamosios gamybos – 7,6 procentų) veiklos rūšių įmonių pridėtinė vertė (Lietuvos Statistikos departamentas).

Lyginant investicijas į kasybą bei karjerų eksploatavimą taip pat rezultatai nedžiugina, kadangi visose Baltijos šalyse sudaro tik po 1 procentą visų TUI. To priežastis riboti gamtiniai ištekliai, nei

viena iš Baltijos šalių nepasižymi gausiais gamtiniais ištekliais., tačiau menki gamtiniai ištekliai gali būti traktuojami kaip stiprybė, norint pritraukti užsienio investuotojus, kadangi menki gamtiniai ištekliai stimuliuoja Baltijos šalyse kitų išteklių mobilizavimą, kurie šių laikų aplinkybėmis yra svaresni ir perspektyvesni (inovacinė veikla, žmogiškasis veiksnys, žiniomis grįsta gamyba).

Tuo tarpu daugiausiai investuojama į apdirbamąją gamybą, finansines ir draudimo įmones bei didmeninę ir mažmeninę prekybą: variklinių transporto priemonių ir motociklų remontą bei nekilnojamojo turto operacijas. Pagal procentinę tiesioginių užsienio investicijų išraišką tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, tiek Estijoje, daugiausiai TUI pritraukia būtent šios veiklos kryptys, tik jų išsidėstymas skirtingas atskirose šalyse. Apdirbamojoje gamyboje daugiausiai investuojama į pagrindinių vaistų pramonės gaminių ir farmacinių preparatų bei chemikalų ir chemijos produktų gamybą. Tuo tarpu finansų ir draudimų sektorių sudaro – bankai bei kitos finansinės institucijos. Investicijos į transporto sritį mažiausios yra Lietuvoje ir sudaro tik 2 procentus visų TUI, pastebima, kad į Latviją daugiau investuoja transporto paslaugų tiekėjai, o Lietuvoje – transporto įrangos (autokomponentų) gamintojai.

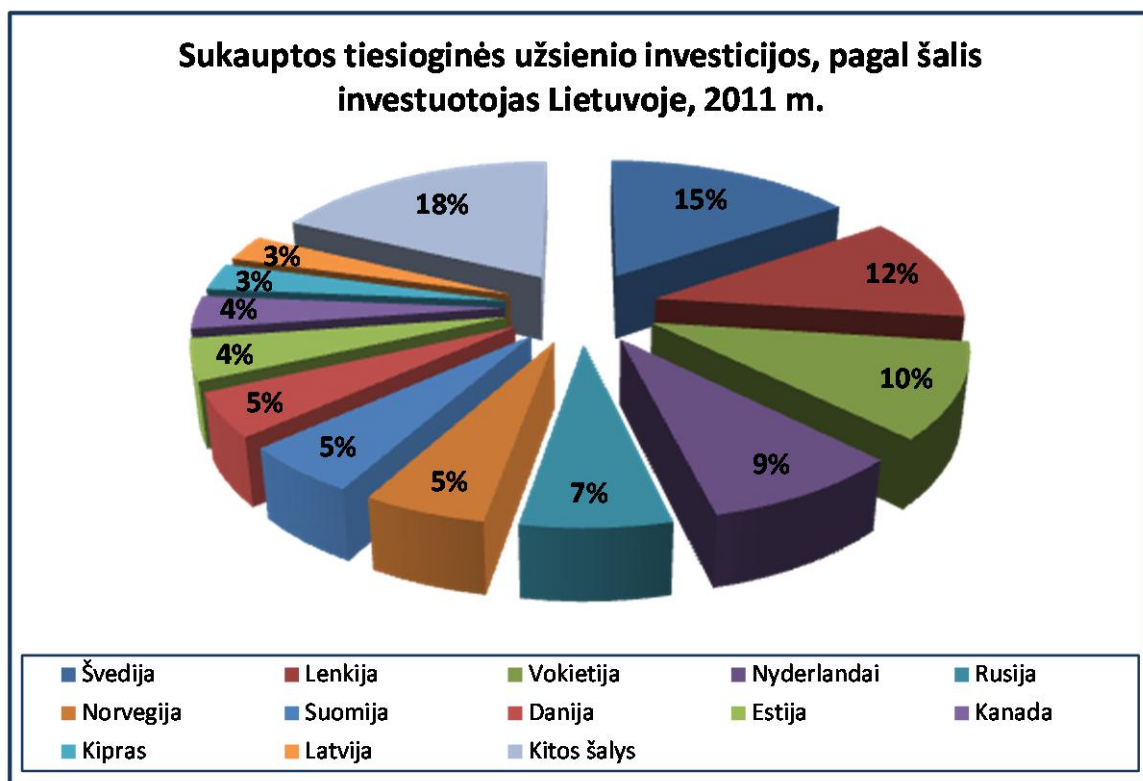
Palyginimui būtina paminėti, kad Lietuva paskutinius metus aktyviausiai pritraukinėjo plyno lauko investicijas iš visų Baltijos šalių. 2011 m. Lietuvoje pradėti 39 TUI projektai, Estijoje – 29, o Latvijoje – 20 (Tarptautinė duomenų bazė, fdimarkets.com). Tačiau pagal sukauptas tiesiogines užsienio investicijas Lietuva vis dar atsilieka, nes kaimyninės šalys iki šiol dėjo kur kas daugiau pastangų už Lietuvą, o estams didelę įtaką padarė glaudūs istoriniai ryšiai su Suomija. Labai svarbu išlaikyti investuotojų susidomėjimą, ypač Lietuvoje, kai buvo pradėta aktyvi investicijų pritraukimo politika, kaip pavyzdys „Barclay“, paskui kurią į Lietuvą atėjo „Western Union“, Kaune pritraukta „Call Credit“ kuria IT paslaugų centrą, o „Ryanair“ įrenginėja orlaivių remonto ir priežiūros bazę. Taip pat 2013 m. „Ikea“ žada atidaryti parduotuves.

Taigi naujausi duomenys rodo, kad situacija Baltijos šalyse gerėja, tiesioginių užsienio investicijų srautai didėja, būtina, kad šalyse būtų ir toliau laikomasi fiskalinės drausmės, nes šiuo laikotarpiu Baltijos šalys ES kontekste atrodo itin gerai tiek pagal fiskalinės drausmės, tiek pagal ekonomikos augimo rodiklius.

3.3. Pagrindiniai užsienio investuotojai

Formuojant šalies patrauklumą užsienio investuotojams labai svarbus kokybinis rodiklis – tai šalies įvaizdis bei formuojama nuomonė apie pačią valstybę. Prie šio veiksnio gerinimo prisideda ir esami užsienio investuotojai, jų rekomendacijos bei pasaulyje pripažinti tarptautinių kompanijų vardai, prekių ženklai. Gerai žinomi tarptautiniai klientai garsina valstybę, taip sudarydami galimybę tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Tačiau didelę įtaką TUI pritraukimui daro šalies

geografinė padėtis bei kaimyninės valstybės, užsienio investuotojai linkę savo kapitalo dalį perkelti į strategiškai „patogias“ šalis. 12 paveiksle pateikta diagrama, kurioje pateikti užsienio investuotojai pagal šalis Lietuvoje, 2011 metais.

Šaltinis: sudaryta pagal LR Statistikos departamento duomenimis

12 pav. TUI pagal šalis investuotojas Lietuvoje 2011 m.

Remiantis pateiktais LR statistikos departamento duomenimis, 2011 metais daugiausia yra investavę Švedijos investuotojai – 1664 mln. eurų (15 procentų visų TUI), Lenkijos – 1241 mln. eurų (12 procentų visų TUI), Vokietijos – 1122 mln. eurų (10 procentų visų TUI), Nyderlandų – 949 mln. eurų (9 procentų visų TUI), Rusijos – 707 mln. eurų (7 procentai visų TUI) ir Norvegijos – 580 mln. eurų (5 procentai visų TUI). Lyginant 2011 metų duomenis su 2010 metų statistika, šalių investuotojų lyderių pozicijose išsilaiko Lenkija, Švedija ir Vokietija, tik Danijos investuotojų TUI srantai sumažėjo. Sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje iš 27 ES valstybių narių sudarė 8103, 48 mln. eurų (75,2 procentai), iš NVS šalių – 770, 14 mln. eurų (7,1 procentai) visų TUI. 2011 metais tiesioginių užsienio investicijų daugiausiai padidėjo TUI daugiausia padidėjo Panevėžio apskrityje – 18, 7 procento, Kauno apskrityje – 12,2 procento, Marijampolės apskrityje – 11, 4 procento ir Vilniaus apskrityje – 10,9 procento (Šalčininkų r. savivaldybėje – 5 kartus, Vilniaus r. sav. – 47,7 proc., Širvintų r. sav. – 47,5 proc.). TUI sumažėjo tik Utenos apskrityje – 14,2 procento. Tačiau nors ir kitose apskrityse tiesioginių užsienio investicijų didėjo, vis dėlto daugiausiai jų pritraukia Vilniaus apskritis, kuriai teko 62,7 procentais visų šalies TUI, tai yra 6921,71 mln. eurų, Kauno

apskritis per 2011 metus pritraukė 1335,01 mln. eurų TUI, tai yra 12,1 procento. Ir trečioje vietoje – Telšių apskritis, pritrauktos TUI sudaro 9,9 procento arba 226,61 mln. eurų.

Remiantis naujausiais duomenimis, 2012 m. antrąjį ketvirtį Lietuvoje sparčiausiai didėjo Kipro (484,5 mln. litų), Švedijos (213,6 mln. litų), Tailando (103,6 mln. litų) ir Danijos (101,3 mln. litų) TUI, o daugiausia mažėjo Rusijos (–804,4 mln. litų), Lenkijos (–759,4 mln. litų) ir Estijos tiesioginės užsienio investicijos (–353,5 mln. litų).

Analizuojant 2011 metus, pagal didžiausius investuotojus šalyje, būtina pabrėžti, kad beveik visos Lietuvoje investavusios Lenkijos lėšos atitenka naftos perdirbėjui Orlen Lietuva, o didžiąją dalį iš Švedijos Lietuvoje investuotų pinigų sudaro koncerno IKEA investicijos į mūsų šalies baldų gamintojus. Taip pat būtina akcentuoti, kad pasikeitus banko DnB NORD savininkams, Lietuvoje beveik per pusę sumažėjo sukauptosios Danijos TUI, atitinkamai iki 1,9 mlrd. litų išaugo sukauptosios Norvegijos tiesioginės užsienio investicijos.

Žemiau esančioje lentelėje bus pateikiami penki svarbiausi užsienio investuotojai Lietuvoje 2011 metais, t.y. daugiausiai pinigų ir daugiausiai darbo vietų sukūrę investuotojai.

9 lentelė. Didžiausi įgyvendinti tiesioginių užsienio investicijų projektai Lietuvoje

[sudaryta autorės]

Investuotojas	Investavimo šalis	Investavimo vieta	Sukurtos darbo vietos	Projekto apimtis	Projekto aprašymas
<i>Call Credit</i>	Jungtinė Karalystė	Kaunas	204	60, 72 mln. litų	Paslaugų centro steigimas
<i>Danspin</i>	Danija	Raseiniai	200	41, 40 mln. litų	Verpalų gamyba
<i>Western Union</i>	JAV	Vilnius	200	38, 92 mln. litų	Paslaugų centras
<i>GfK</i>	Austrija	Vilnius	31	37, 92 mln. litų	Verslo paslaugos
<i>Devold</i>	Norvegija	Panevėžys	100	33, 70 mln. litų	Tekstilė

Pagal pateiktus duomenis, 2011 metais užsienio įmonės aktyviai veikė paslaugų sektoriuje, tai rodo, kad įvairių užsienio šalių - nuo Švedijos iki Jungtinių Amerikos valstijų - verslininkai gerai vertina Lietuvos specialistų kvalifikaciją. Toliau bus trumpai aprašomi lentelėje pateikti svarbiausi TUI įgyvendinti projektai. *Call Credit* – tai informacinė grupė Jungtinėje Karalystėje, kuri užsiima informacijos valdymu ir tiesiogine rinkodara. Jungtinėje Karalystėje dirba virš 700 specialistų. Grupės klientai yra daugelis Jungtinėje Karalystėje pirmaujančių kompanijų, įskaitant bankus, automobilių,

naftos, elektros ir mažmeninės prekybos organizacijas, keletas žiniasklaidos ryšių įmonių bei dalis didelių tarptautinių skolintojų. *Danspin* – tai viena iš lyderiaujančių verpimo gamyklų Europoje. *Western Union* - pasaulinė grynujų pinigų perlaidų bendrovė “Western Union” veikia per daugiau nei 420 000 klientų aptarnavimo taškų tinklą 200 šalių ir teritorijų visame pasaulyje. GFK – tai pirmaujanti rinkos tyrimų kompanija, teikianti naujausiomis metodikomis paremtus kiekybinius ir kokybinius tyrimus. Ir žinoma Devold, kuri yra trikotažo iš merino vilnos gamintoja, norvegų įmonė vertinam visame pasaulyje.

Tačiau prie svarbiausių užsienio investuotojų Lietuvoje galima priskirti ir Gazprom (Rusija), Orlen (Lenkija), Adax (Norvegija, IT sektorius) Thermo Fisher Scientific (Kanada, molekulinė biologija), Deutsche Post (Vokietija, transportas ir logistika), Kesko (Suomija, mažmeninė prekyba), SEB (Švedija), Stansefabrikken (Norvegija, metalo apdirbimas), Danske Bank (Danija), Barclays Bank (Jungtinė Karalystė), CSC (JAV, IT sektorius) ir žinoma IKEA - viena didžiausių bendrovių pasaulyje, prekiaujančių baldais ir interjero prekėmis. Šiuo metu 41-oje pasaulio šalyje veikia 325 IKEA prekybos kompleksai. Dėl šio projekto buvo deramasi beveik trejus metus. Ši investicijų projektą įgyvendins Islandijos bendrovė „Felit“ pagal franšizės sutartį su IKEA. Bendra šio projekto vertė - 370 mln. litų. Planuojama sukurti 200 naujų darbo vietų.

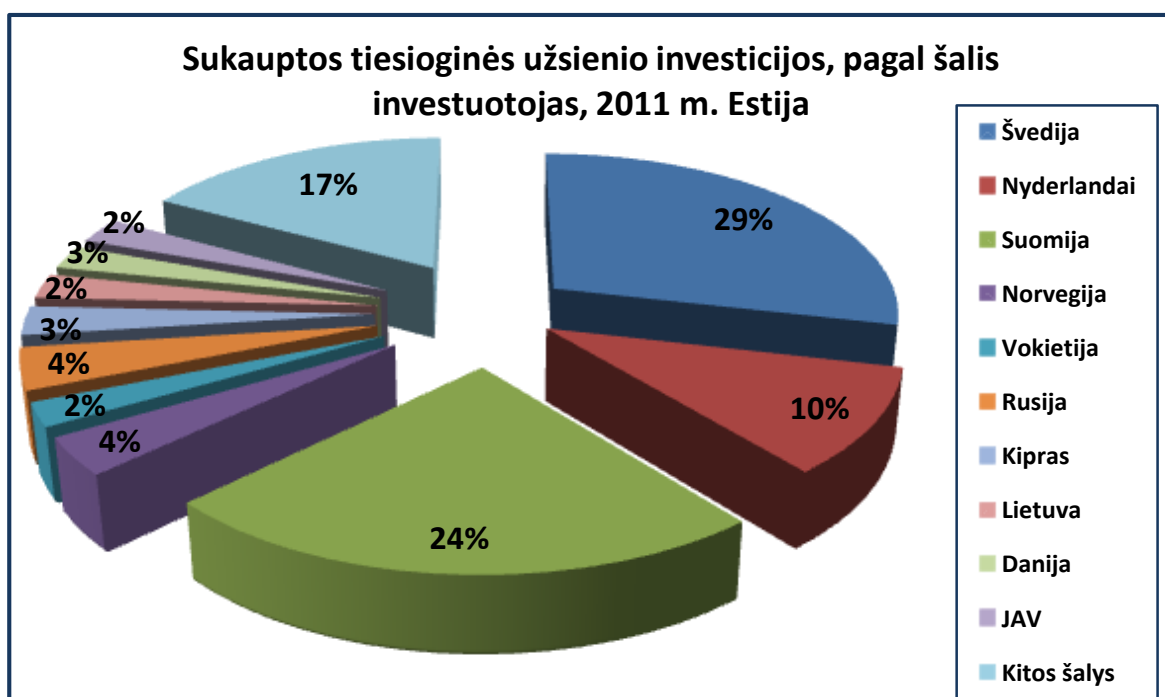
Remiantis naujausiais duomenimis, 2012 metų spalio mėnesį, buvo pranešta apie dar keturis naujus tiesioginių užsienio investicijų projektus, jų bendra vertė sudaro 113 mln. litų, o sukurtų naujų darbo vietų skaičius sieks mažiausiai 400. Tai nauja "Intersurgical" medicinos įrangos gamykla Alytuje, Vokietijos bendrovės "Bio-chem Cleantec" biologinių valymo produktų gamykla Lietuvoje, "Danske Bank" finansinių operacijų centras bei norvegų elektroninės įrangos gamintojos "Kitron" plėtra Kaune. Ūkio ministerija pranešė, kad šie investuotojai papildomai įsipareigojo neatlygintinai skirti 6 milijonus litų socialinės gerovės kūrimo projektams. Taip pat pabrėžtina, kad Lietuva yra pirmoji šalis Europos Sąjungoje, įtraukusi darniųjų investicijų kokybinį kriterijų į investicinių projektų vertinimą. Vienas iš pavyzdžių būtų toks, kad Vokietijos įmonė "Bio-chem Cleantec", įsipareigoja steigti atviros prieigos laboratoriją individualiems tyrėjams, prisidėti prie Elektrėnų viešosios infrastruktūros priežiūros bei skatinti moksleivių ir studentų susidomėjimą chemija ir biologija. Tikimasi, kad tai paskatins šalies ekonominę orientaciją bioekonomikos kryptimi. Šio sektoriaus indėlis į Lietuvos BVP jau dabar sudaro apie 1 proc., tačiau prognozuojama, kad per artimiausius metus jis pasieks 2 proc. šalies BVP.

Apibendrinant, dar keletas statistinių duomenų, "Investuok Lietuvoje" duomenimis, nuo 2008 m. Lietuva pritraukė daugiau nei 140 plyno lauko projektų, tarp kurių – banko "Barclays" technologijų centras, medicininės įrangos gamintojos "Moog" MTTP aptarnavimo ir gamybos centras, tarptautinės grynujų pinigų perlaidų bendrovės "Western Union" klientų aptarnavimo centras, skrydžių bendrovės "Ryanair" orlaivių priežiūros ir remonto padalinys, ir kt. Taip pat remiantis 2008-2012 m. sukurtų

naujų darbo vietų skaičius siekia 14 tūkstančių, o įgyvendintų užsienio investicinių projektų bendra vertė yra apie 8,6 milijardų litų. Iš 50 didžiausių mokesčių mokėtojų Lietuvoje net 27 įmonės turi užsienio kapitalo.

Nors Lietuva pastaraisiais metais sugebėjo pritraukti dalį stambių investuotojų, šalyje išlieka daug neigiamų veiksnių, kurie itin svarbūs užsienio investuotojams renkantį į kurią šalį investuoti. Tai mokestinė sistema, kuri yra paini ir sudėtinga, ji mažina šalies patrauklumą užsienio investuotojams. Antimonopolinis reguliavimas bei viešųjų pirkimų skaidrumas taip pat nėra stipriosios Lietuvos pusės. Lietuva tampa vis patrauklesnė užsienio investuotojams, tačiau skubiai reikia kovoti su aukštu korupcijos lygiu, liberalumo stoka (vienodų sąlygų suteikimas tiek vietiniams, tiek užsienio investuotojams), skaidrumo trūkumais priimant sprendimus. Lietuvos vizijos nebuvimas, menkas šalies žinomumas – neigiamai įtakoja užsienio investuotojus.

Žemiau esančiame paveiksle pateikiamos sukauptos tiesioginės užsienio investicijos, pagal šalis investuotojas Estijoje.

Šaltinis: sudaryta pagal Bank of Estonia, Official gateway to Estonia duomenimis

13 pav. TUI pagal šalis investuotojas Estijoje 2011 m.

Didžiausią dalį TUI Estija pritraukia iš Švedijos bei Suomijos, atitinkamai 29 procentus ir 24 procentus. Tai sudaro 3658 mln. eurų investicijos iš Suomijos, bei 3042 mln. eurų TUI iš Suomijos. Tam įtakos daro Estijos geografinė padėtis, jos artimiausia kaimynė šiaurėje yra Suomija, tad didelę įtaką daro atkeliavusios naujos technologijos iš Suomijos, taip pat netoli esančios Švedijos. Reikia

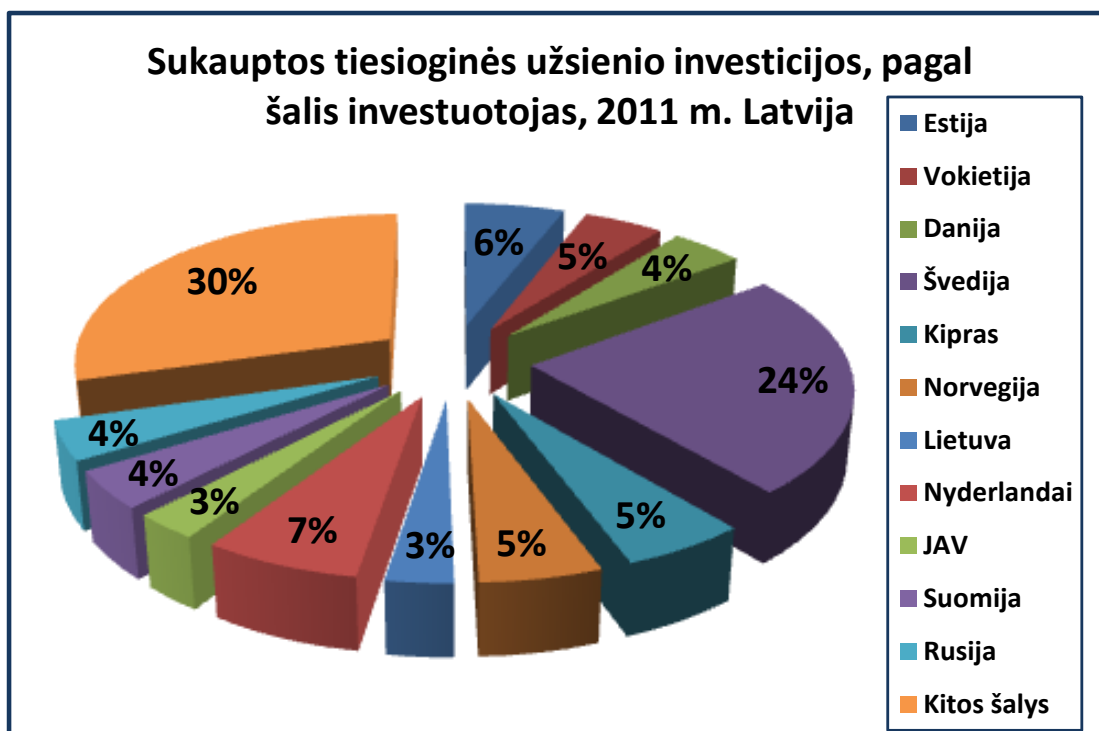
pripažinti, kad Estija žymiai anksčiau pradėjo vykdyti reformas, kurios padėjo pritraukti daugiau TUI, nei Lietuva ar Latvija. Taip pat istorinis ir geografinis artumas su Suomija - kas ketvirtas tiesioginių užsienio investicijų projektas Estijoje yra suomiško kapitalo. Remiantis 2011 metų duomenimis, Suomijos projektai sudarė 52 procentus visų šalies TUI. Tuo tarpu Lietuva, palyginti su Estija ir Latvija, pirmauja pagal sukurtas darbo vietas ir pritrauktų projektų skaičių. Tai vienas svarbiausių sėkmingo investicinio projekto kriterijų.

Kita šalis – lyderė, tai Švedija, kuri investuoja į Estijos pramonę, ne tik į paslaugų sektorių, kaip Lietuvoje, o tai labai reikšminga, kadangi investicijos į pramonę skatina kurti gamybos aptarnavimo tinklus bei sukuria daug daugiau pridėtinės vertės. Taigi vietos įmonės tampa paklausesnės. Taip pat didelę įtaką daro skandinavų investicijos į elektronikos pramonę Estijoje, didžiausią reikšmę 2011 m. turėjo investuotojo Ericcson veikla šalyje, 2011 metų duomenimis elektros įrangos ir įrenginių eksportuota net 20,2 procento. Pagrindiniai Estijos investuotojai, tai tokios tarptautinės kompanijos kaip: Cargotec, Balti Spoon, Trigon Capital, ABB, Sorainen, Bellus, Ericcson, Swedbank, JELD-WEN, Vopak EOS. Dauguma užsienio investuotojų Estijoje pabrėžia, kad šalyje sukurtas itin paprastas ir patrauklus klimatas verslui pradėti, dažniausiai minimos penkios pagrindinės priežastys, kodėl verta investuoti į Estiją:

- ideali geografinė padėtis;
- ekonominis ir politinis stabilumas;
- paprasta mokesčių sistema;
- tiesioginis bendravimas su potencialiais investuotojais;
- pakankamai pigi darbo jėga.

Išvardytus kriterijus taip pat galima būtų priskirti ir Lietuvai, tačiau šalis nepasižymi ekonominiu ir politiniu stabilumu bei paprasta mokesčių sistema.

Ankstesniame skyriuje analizuota, kad didžioji dalis TUI Estijoje priskiriama finansinei ir draudimo veiklai, pagrindiniai investuotojai šalyje yra Skandinavijos valstybės, jų bankai – „SEB“, „Swedbank“, „Danske Bank“, „Nordea“ sudaro 95 procentus šalies rinkos, telekomunikacijų sektoriuje taip pat dominuoja Skandinavijos šalys, tokios kompanijos kaip „Teliasonera“ bei „Elisa“. Tokia Švedijos kompanija kaip „Teliasonera“ – tai didžiulė telekomunikacijų bendrovė, kuri jungia 18 kompanijų, jos visos priklauso vienai gigantei „Teliasonera“.

Šaltinis: sudaryta pagal Bank of Latvia, Investment and Development Agency of Latvia duomenimis.

14 pav. TUI pagal šalį investuotojas Latvijoje 2011 m.

Tuo tarpu 14 paveiksle pateikti 2011 metų duomenys - tiesioginės užsienio investicijos, pagal šalį investuotojas Latvijoje. Pagal pateiktą diagramą matyti, kad didžiausia dalis investicijų į šalį patenka iš Švedijos – tai net 24 procentai visų TUI. Tai sudaro 2228 mln. eurų. Investuotojai Latvijoje pasiskirstę labai panašiai, investicijos iš Nyderlandų, Estijos, Kipro bei Norvegijos remiantis sudaro atitinkamai po 7–5 procentus. Lyginant šiuos duomenis su 2010 metais, pastebima, kad Estijos investicijos į Latviją sudarė net 18 procentų, tuo tarpu 2011 metais tik 6 procentus visų TUI. Tokius rezultatus lėmė net tris kartus išaugusios švedų investicijos į Estijos finansinės veiklos bei tarpininkavimo sektorių – Švedijos bankai dominuoja Estijos finansinėje rinkoje. Analizuojant platesnį laikotarpį dominuoja Estijos investuotojai, tam įtakos turi geografinė padėtis, nes Latvijos kaimyninė šalis yra Estija. Žemiau pateiktoje 10 lentelėje, įvardijami pagrindiniai investuotojai Estijoje.

10 lentelė. Pagrindiniai investuotojai Estijoje 2012 m. [sudaryta autorės]

Investuotojas	Investavimo šalis	Projekto aprašymas
AB SEB	Švedija	Finansinė veikla/ bankininkystė
Rugby Holding B.V.	Nyderlandai	Kita finansinė veikla
Aktsiaselts Hansapank	Estija	Finansinė veikla/ bankininkystė
Tele2	Švedija	Telekomunikacijos
EKTORNET LATVIA AB	Švedija	Nekilnojamo turto operacijos
LINSTOW AS	Norvegija	Nekilnojamas turto operacijos
UAB PALINK	Lietuva	Didmeninė ir mažmeninė prekyba

Detalizuojant pateiktus duomenis lentelėje, galima daryti išvadą, kad Latvijoje daugiausiai investuojama į finansinį sektorių bei nekilnojamą turtą, didžiausias investuotojas šalyje yra Švedija, ši valstybė lyderiauja ir 2012 metais, remiantis preliminariais duomenimis. Kadangi daug investuojama į finansinį bei nekilnojamo turto sektorių šalyje, galima teigti, kad paslaugų sektorius pritraukia didžiąją dalį TUI, remiantis Latvijos banko naujausiais duomenimis paslaugų sektorius Latvijoje sudaro 68,1 procento visų TUI valstybėje.

4. TUI ĮTAKOJANČIŲ VEIKSNIŲ BALTIJOS ŠALYSE LYGINAMOJI ANALIZĖ

Tiesioginės užsienio investicijos yra vienas iš reikšmingiausių šalies makroekonominių rodiklių. Baltijos šalyse tiesioginės užsienio investicijos laikomos kaip svarbi sąlyga, gerinant valstybės produktyvumą, skatinant ekonominį augimą bei vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių. Dauguma šalių stengiasi atrodyti patraukliai užsienio investuotojams, dažnai kuriamos specialios strategijos ir programos jiems pritraukti, taip pat suteikiamos mokestinės lengvatos, tiek ypatingos strateginio investuotojo teisės privatizuojant svarbius valstybei objektus (Ruplienė ir kt. 2008, p. 262). Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas itin svarbus nuo planinės prie rinkos ekonomikos sąlygų pereinančioms valstybėms. Tokios valstybės dažniausiai išsiskiria gana aukštos kvalifikacijos darbo jėga, tačiau joms trūksta kapitalo, o technologinis lygis šalyse atsilikęs nuo naudojamų technologijų išsivysčiusiose šalyse. Tad tokioms šalims, tame tarpe ir Baltijos šalims, tiesioginės užsienio investicijos suteikia galimybę pasiekti spartesnį ekonomikos augimą.

Mokslinėje literatūroje įvardijama labai daug veiksnių, įtakančių tiesiogines užsienio investicijas šalyse, jų pateikimą galima suskirstyti į kiekybinius bei kokybinius veiksnius. Ankstesniuose skyriuose buvo analizuojami kokybiniai rodikliai, tokie kaip šalies geografinė padėtis, infrastruktūra, teisinė, politinė aplinka ir jos stabilumas bei daugelį kitų. Tačiau analizuojamuose straipsniuose ir literatūroje dažniausiai išskiriami tokie kiekybiniai rodikliai, kaip rinkos dydis, ekonomikos atvirumas, vidutinis atlyginimas, bendrasis vidaus produktas, kurie daro itin didelę įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui valstybėse. Tad tiesioginių užsienio investicijų vertinimui Baltijos šalyse, buvo atrinkti pagrindiniai rodikliai, kurių svarba pagrįsta mokslinėje literatūroje. TUI ir atrinktų rodiklių ryšių reikšmingumas bus įvertintas naudojantis koreliacine analize. Tokiu būdu 15 paveiksle pateiktas bendrasis tyrimo modelis.

15 pav. Tiesioginių užsienio investicijų tyrimo modelis [sudaryta autorės]

Norint nustatyti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių įtaką, būtina ištirti jų priklausomybę nuo pasirinktų ekonominių rodiklių, pasinaudojant koreliacine analize.

Koreliacinės analizės tikslas:

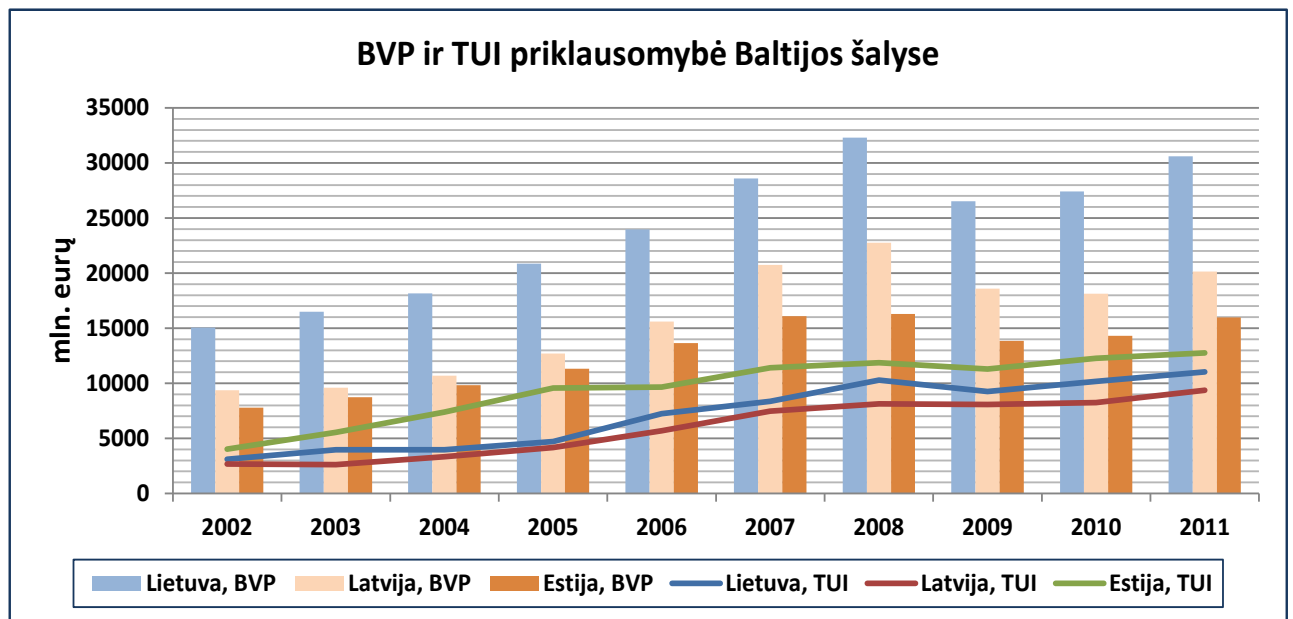
- ištirti ar egzistuoja stochastinis ryšys tarp nagrinėjamų veiksnių bei atrinkti veiksnius, kurie labiausiai veikia tiriamąją priklausomybę.

Pasirinktų ekonominių rodiklių duomenys pateikti 10 metų laikotarpiu (2002–2011 m.). Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje. Koreliacinei analizei atlikti pasirinkti tokie ekonominiai rodikliai:

Vidutinis atlyginimas – norint sumažinti gamybos kaštus, reikšmingiausias rodiklis yra gamybos veiksnių kaina. Vienas pagrindinių gamybos veiksnių yra darbo jėga, dėl šios priežasties užsienio investuotojams ypač svarbi darbo jėgos kaina. Tad vieną iš veiksnių lemiančių TUI pritraukimą Baltijos šalyse pasirinkome vidutinį darbo atlyginimą, kurį pateikiame bruto forma (neatskaičius mokesčių).

Remiantis naujausiais duomenimis vidutinis darbo užmokestis, neatskaičius mokesčių Latvijoje yra 676 eurai, Estijoje 865 eurai, o Lietuvoje 630 eurų. 2011 metais darbuotojų galia didėjo Latvijoje ir Estijoje (darbo užmokestis pranoko infliaciją), tačiau Lietuvoje darbuotojų realus darbo užmokestis ir toliau mažėja, trečius metus iš eilės. Didžiausias vidutinis mėnesinis darbo užmokestis yra didžiausias Estijoje, tuo tarpu Latvijoje jis mažesnis 28 procentais, o Lietuvoje net 37 procentais. Nors darbo užmokestis iki mokesčių Latvijoje yra didesnis nei Lietuvoje, atskaičius mokesčius, vidutinis darbo užmokestis Latvijoje yra mažiausias Baltijos šalyse ir sudaro 481 eurą, tuo tarpu Lietuvoje 489 eurai. Per pastaruosius dvejus metus iš visų Baltijos šalių darbo užmokestis labiausiai išaugo Estijoje – paskutinį 2011 metų ketvirtį, palyginti 2010 metų ketvirčiu, darbo užmokestis Estijoje padidėjo 6,3 procento, Latvijoje – 4,5 procento, Lietuvoje – 2,5 procento. Pigi darbo jėga vilioja užsienio investuotojus, tačiau vidutinio darbo užmokesčio mažėjimas dvyliką ketvirtį iš eilės, nesuteikia šaliai patrauklumo ekonominiu aspektu. Lyginant paskutinį 2011 metų ketvirtį su tuo pačiu ankstesnių metų ketvirčiu, realusis darbo užmokestis Lietuvoje sumažėjo 1,5 procento.

Bendrasis vidaus produktas – tai vienas iš pagrindinių rodiklių rodančių šalies išsivystymo lygį bei ekonominę situaciją. Baltijos šalių ekonomika sparčiai augo iki 2008 metų prasidėjusios ekonominės krizės, 2009 metais šie rodikliai ženkliai sumažėjo, tačiau remiantis 2011 metų duomenimis Baltijos šalys yra vienas iš sparčiausiai augančių ekonomikų Europoje. Bendrojo vidaus produkto dinamika bei priklausomybė nuo tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse pateikta 16 paveiksle.

Šaltinis: adaptuota pagal LR Statistikos departamentu, Official getaway to Estonia, Bank of Latvia duomenimis.

16 pav. BVP ir TUI priklausomybė Baltijos šalyse

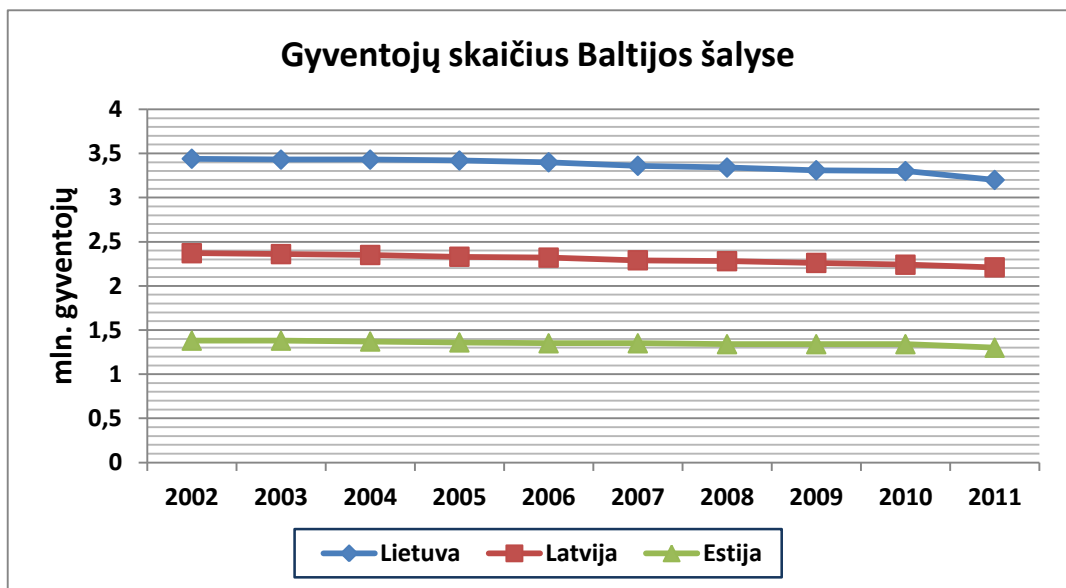
Remiantis pateiktais duomenimis, pastebima, kad nagrinėjamu laikotarpiu bendrasis vidaus produktas visose Baltijos šalyse tendencingai augo iki 2009 metų. Šiais metais BVP visose Baltijos šalyse ženkliai sumažėjo. Estijoje trečiąjį 2009 metų ketvirtį BVP mažėjo 15,6 procentų. Tuo tarpu Lietuvos BVP paskutinįjį 2009 metų ketvirtį smuko 13 procentų, o Latvijoje sumažėjo 17,7 procento. Tam įtakos turėjo pasaulinė ekonominė krizė, analizuojant 2010 metų duomenis, pastebima, kad BVP augo visose šalyse, išskyrus Latviją. Estijos BVP pirmąjį ketvirtį išaugo 8%, tokį augimą lėmė rekordinė gamybos ir eksporto apimtis, kuri padidėjo 54% palyginti su 2010 metų pirmu ketvirčiu. Latvijos ekonomika 2011 metų paskutinįjį ketvirtį augo lėčiausiai. Tam įtakos turėjo sulėtėjusi veikla apdirbamosios gamybos ir eksporto srityse. Latvijoje pastebimas ekonomikos lėtėjimas, kaip ir Lietuvoje, lyginant su ankstesniais ketvirčiais, tačiau Latvijoje 2011 metais buvo registruojamas teigiamas BVP pokytis, tai pirmi metai nuo 2007 metų. Per tris nuosmukio metus šalies ūkis prarado 21 procentą sukuriamosios pridėtinės vertės.

Remiantis naujausiais 2012 metų duomenimis Lietuvoje per tris ketvirčius sukurta 83 846 mln. litų BVP, realus padidėjimas – 3,5 procento, palyginti su 2011 m. trim ketvirčiais. Pašalinus sezono ir darbo dienų įtaką BVP teigiamas pokytis stebimas 11 ketvirčių iš eilės (nuo 2010 m. pirmojo ketvirčio). Išlaidų metodu nustatyta, kad trečiąjį 2012 m. Ketvirtį labiausiai augo prekių ir paslaugų eksportas ir importas – atitinkamai 10,6 ir 7,2 procento. Ekspertų teigimu, Lietuvos ekonomika stipriai priklauso nuo užsienio partnerių, tai stiprios eksporto krypties ekonomikos: Vokietija, Lenkija ir Rusija, tačiau priklausyti nuo šių šalių yra rizikinga. Būtina pabrėžti, kad Lietuvai tenka 49 procentai Baltijos šalių eksporto.

Pateiktoje diagramoje pastebimas ryšys tarp BVP ir TUI Baltijos šalyse, didėjant bendrajam vidaus produktui tendencingai didėja ir tiesioginės užsienio investicijos nagrinėjamose šalyse. Tad galime daryti prielaidą, kad bendrasis vidaus produktas daro teigiamą įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui ir atvirkščiai.

Ekonomikos atvirumas – mokslinėje literatūroje ekonomikos atvirumo laipsnis apibūdinamas kaip šalies importo ir eksporto sumos (užsienio prekybos apyvarta) ir bendrojo vidaus produkto santykis. Šio rodiklio reikšmingumas grindžiamas aukštesniu pajamų lygiu. Atskirų valstybių ekonomika negalėtų vystytis nepalaikydama tarptautinių ryšių su kitomis šalimis, tačiau nėra vienodo ekonominio atvirumo valstybių, tad užsienio investuotojai dažnai atsižvelgia į šį rodiklį ir vertina jį kaip šalies patrauklumo veiksnį.

Rinkos dydis – vyrauja nuomonė, kad kuo didesnis rinkos dydis, tuo šalis patrauklesnė užsienio investuotojui, to priežastis – didesnės perspektyvos, naujos rinkos, kurios suteikia galimybę išlaikyti konkurenciją, padidinti gamybos bei pardavimo apimtis. Rinkos dydžio augimas vertinamas kaip vienas iš veiksnių, lemiančių TUI pritraukimą šalyse ir dažniausiai jis analizuojamas atsižvelgiant į gyventojų skaičių šalyje.

Šaltinis: sudaryta pagal LR Statistikos departamentu, Latvijas Statistika, Statistics Estonia.

17 pav. Gyventojų skaičius Baltijos šalyse

Apibendrinant pateiktus duomenis 17 paveiksle, pastebima gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencija visose Baltijos šalyse, to priežastis didelė gyventojų emigracija, tačiau šis veiksnys nėra būdingas Estijai, kadangi šalyje fiksuojama pati mažiausia emigracija visose Europos Sąjungos šalyse. Remiantis 2011 metų duomenimis Lietuvoje gyvena – 3,2 mln. gyventojų, Estijoje – 1,32 mln.

gyventojų, o Latvijoje – 2,21 mln. gyventojų. Per paskutiniuosius aštuonerius metus Lietuvoje fiksuojamas 4 procentų gyventojų sumažėjimas.

Mokesčių našta - mokesčių politika buvo ir yra laikomas vienas svarbiausių veiksnių vertinant bet kokio verslo egzistavimą. Mokslinėje literatūroje mokesčių našta įvardijama kaip viena iš sąlygų, kuri lemia tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą šalyse. Mažesnių mokesčių taikymas padeda pritraukti užsienio investuotojus, tad galima daryti prielaidą, kad mažesni mokesčiai daro teigiamą įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms. Mokesčių naštos dydis bus vertinamas gamybos ir importo mokesčiais kaip procentine valstybių BVP dalimi.

4.1. Tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse koreliacinė analizė

Ankstesniame skyriuje buvo analizuoti visi tyrimui pasirinkti ekonominiai rodikliai, šiame skyriuje galima pateikti prielaidas ir atlikti koreliacinę analizę. Prieš atliekant koreliacinę analizę, iškeliamos tokios prielaidos:

- 1) *BVP didėjimas šalyse tiesiogiai įtakoja tiesioginių užsienio investicijų didėjimą;*
- 2) *Egzistuoja tiesioginė priklausomybė tarp rinkos dydžio ir TUI šalyje. Mažėjant gyventojų skaičiui šalyje, mažėja tiesioginių užsienio investicijų srautai;*
- 3) *Ekonominis atvirumas šalyje įtakoja tiesioginių užsienio investicijų didėjimą šalyje;*
- 4) *Didėjantis vidutinis atlyginimas šalyje daro neigiamą įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui;*
- 5) *Mažesnė mokesčių našta šalyje daro teigiamą poveikį tiesioginėms užsienio investicijoms.*

Tiesioginių užsienio investicijų priklausomybė su pasirinktais veiksniais bus tiriama Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje. Visi skaičiavimai pateikti bendra valiuta- euru arba procentine išraiška. Priklausomuoju kintamuoju Y_i pasirinktos – tiesioginės užsienio investicijos, mln. eurų, skirtingose Baltijos šalyse. Y_1 – TUI Lietuvoje, Y_2 – TUI Latvijoje, Y_3 – TUI Estijoje. Nepriklausomi kintamieji X_i :

X_1 – BVP;

X_2 – rinkos dydis;

X_3 – ekonomikos atvirumas;

X_4 – vidutinis darbo užmokestis bruto;

X_5 – mokesčių našta.

Pasirinkus kintamuosius, skaičiuojami koreliacijos koeficientai, kurių reikšmingumas tikrinamas Studento kriterijaus metodu.

3 priede pateikti Lietuvos, Latvijos ir Estijos koreliacinės analizei atlikti reikalingi duomenys, t.y. kintamieji Y ir X_i . Taip pat apskaičiuoti kintamųjų vidurkiai, dispersijos bei kvadratinis nuokrypis.

Vidurkis – tai visų skaitinių duomenų suma, padalinta iš duomenų skaičiaus ir skaičiuojamas pagal šią formulę: $= \sum X_i / n$. Vidurkį galima apskaičiuoti ir naudojantis skaičiuoklės „MS Excel“ funkcija „AVERAGE“ (Pabedinskaitė, 2009 m., p. 8)

Dispersija – tai išsibarstymo apie vidurkį matas. $S_x^2 = \overline{X^2} - (\overline{X})^2$. Skaičiuoklėje Excel dispersiją atitinka funkcija – VAR.

Vidutinis kvadratinis nuokrypis – tai kvadratinė šaknis iš dispersijos: $S_x = \sqrt{S_x^2}$. Jis gali būti apskaičiuojamas ir skaičiuoklės „MS Excel“ pagalba – funkcija STDEV.

Remiantis surinktais duomenimis apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, jį skaičiuojant naudojant Excel funkciją CORREL. Koreliacija - tai yra statistinio ryšio tarp kintamųjų stiprumo matas. Koreliacijos koeficientas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$r = \frac{\frac{1}{n-1} \sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{S_x S_y} \quad (1)$$

Koreliacijos koeficientas yra dydis tarp 1 ir -1 ($-1 < r < 1$). Kuo koreliacijos koeficientas arčiau 1 ar -1 tuo tiesinė priklausomybė tarp X ir Y reikšmių yra stipresnė, o kuo koreliacijos koeficientas arčiau 0, tuo tiesinė priklausomybė tarp X ir Y reikšmių yra silpnesnė. Jei koreliacijos koeficientas $r > 0$, tai regresijos funkcija didėjanti (didėjant x, didėja ir y); jei $r < 0$ regresijos funkcija mažėjanti (didėjant x, y mažėja) (Pabedinskaitė, 2009 m., p. 10). 11 lentelėje pateikiami tiesioginių užsienio investicijų ir ekonominių veiksnių koreliacijos koeficientai Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje.

11 lentelė. Koreliacijos koeficientai [sudaryta autorės]

	Lietuvos rodiklių koreliacijos koeficientai	Latvijos rodiklių koreliacijos koeficientai	Estijos rodiklių koreliacijos koeficientai
R₁ (TUI ir BVP)	0,96205642	0,948283485	0,948330362
R₂ (TUI ir rinkos dydis)	-0,889077496	-0,962125	-0,86983
R₃ (TUI ir ekonomikos atvirumas)	0,872482867	0,89021531	0,81541163
R₄ (TUI ir vidutinis darbo užmokestis)	0,987485885	0,968886049	0,966331519
R₅ (TUI ir mokesčių našta)	-0,669181135	-0,735302	-0,610442

Esant tokiems koreliacijos koeficientams galima daryti išvadas, kad didėjant BVP didėja ir tiesioginės užsienio investicijos, visose Baltijos šalyse egzistuoja labai stipri priklausomybė tarp BVP ir tiesioginių užsienio investicijų, kadangi koreliacijos koeficientai yra labai arti vieneto. Koreliacijos analizė rodo stiprią atvirkštinę priklausomybę tarp visų nagrinėjamų Baltijos šalių rinkos dydžių, t.y. gyventojų skaičiaus ir tiesioginių užsienio investicijų. Neigiama koreliacijos koeficiento reikšmė rodo, kad tiesioginės užsienio investicijos į Baltijos šalis augo, tačiau gyventojų skaičius mažėjo. Tad teigti, kad nuo gyventojų augimo skaičiaus šalyse priklauso TUI srautai būtų netikslinga, remiantis gautais rezultatais. Taip pat gauti rezultatai patvirtina, kad didėjant šalies ekonominio atvirumo laipsniui, didėja ir TUI srautai, egzistuoja stiprus ryšys tarp kintamųjų Lietuvoje ir Latvijoje, tuo tarpu Estijos atveju priklausomybė tarp TUI ir ekonominio šalies atvirumo yra šiek tiek silpnesnė, kadangi koreliacijos koeficientas $R_3 = 0,81$. Remiantis ankstesniuose skyriuose pateiktais duomenimis, ekonomikos atvirumo laipsnis Estijoje yra didžiausias, analizuojamu 10 metų laikotarpiu. Kadangi ekonomikos atvirumo situacija šalyje yra pakankamai patraukli, todėl gautas rezultatas parodo šiek tiek silpnesnę priklausomybę nei kitose Baltijos šalyse. Analizuojant vidutinį darbo užmokestį ir TUI nagrinėjamose valstybėse, matoma labai stipri priklausomybė tarp šių kintamųjų visose Baltijos šalyse, didėjant vidutiniam darbo užmokesčiui didėja ir TUI įplaukos. Tai gana paradoksalu, kadangi mokslinėje literatūroje, kaip vienas iš veiksnių, lemiančių šalies patrauklumą užsienio investuotojams įvardijama pigi darbo jėgos kaina, tačiau šią situaciją galima paaiškinti šalies ekonominio išsivystymo lygiu: jeigu valstybė yra konkurencinga, turinti palankią verslo aplinką bei gerai išvystytą infrastruktūrą, tokiu atveju darbo jėgos kaina tampa mažiau reikšminga, lyginant su kitais teikiamais šalies privalumais. Dar vienas nagrinėtas veiksnys, tai Baltijos šalių mokesčių našta, šioje situacijoje egzistuoja ganėtinai silpna atvirkštinė priklausomybė Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje tarp TUI ir mokesčių naštos. Gauti koreliacijos koeficientai rodo, kad didėjant mokesčių naštai, mažėja tiesioginės užsienio investicijos šalyse. Latvijoje ši priklausomybė yra didžiausia, tad šiuo atveju, galima daryti prielaidą, kad užsienio investuotojai nėra patenkinti mokesčių sistema šalyje. Estijos atveju mokesčių naštos negalime laikyti didelę įtaką TUI darančiu veiksniu, kadangi egzistuoja silpna priklausomybė tarp mokesčių naštos ir TUI šalyse. Tokiu atveju, galime daryti prielaidą, kad užsienio investuotojai yra patenkinti Estijos mokesčių sistema ir šis rodiklis tikrai nėra lemiamas renkantis kur investuoti.

Koreliacijos koeficientų reikšmingumas tikrinamas naudojant Stjudento kriterijų. Koreliacijos koeficiento patikimumui patikrinti naudojame hipotezę:

$$H_0: r=0$$

$$H_1: r \neq 0$$

Koreliacijos koeficiento reikšmingumui patikrinti naudojama statistika t , t_{st} apskaičiuojama:

$$t = r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \quad (2)$$

Stochastinė (t.y. nevienareikšmė, atsitiktinumu paremta, kai kada ryškiai pasireiškianti, o kai kada – niekaip neatsiskleidžianti) priklausomybė paprastai sieja ne tiesiogiai, o tarpiskai – per daugelį įvairiai persipynusių ir dinamiškai besikeičiančių aplinkybių. Stochastinei priklausomybei būtina sąlyga: $|t_{st}| \geq t^{kr}$, jei $|t_{st}| \leq t^{kr}$, tai išvados apie stochastinio ryšio egzistavimą padaryti negalima (Pabedinskaitė, 2009 m., p. 14). 12 lentelėje pateikiamos gautos statistinio t (t_{st}) reikšmės Baltijos šalyse.

12 lentelė. Koreliacijos koeficientų reikšmingumas [sudaryta autorės]

	t_{st} Lietuvos atveju	t_{st} Latvijos atveju	t_{st} Estijos atveju
$Y_1 X_1; Y_2 X_1; Y_3 X_1$	15,36924187	13,02189791	13,02829086
$Y_1 X_2; Y_2 X_2; Y_3 X_2$	8,466066941	15,384073	7,6851929
$Y_1 X_3; Y_2 X_3; Y_3 X_3$	7,782883169	8,51815081	6,13993787
$Y_1 X_4; Y_2 X_4; Y_3 X_4$	27,29327187	17,06324516	16,37053269
$Y_1 X_5; Y_2 X_5; Y_3 X_5$	3,92530694	4,729108	3,359406

T_{kr} yra pasiskirsčiusi pagal Stjudento dėsnį su $k = n-2$ laisvės laipsniais, reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$. Taigi turimu atveju $n = 10$ (kadangi nagrinėjamas yra dešimties metų laikotarpis), tai $k = 10 - 2 = 8$. t_{kr} reikšmę apskaičiuosime naudojant Excel'io funkciją TINV.

T kritinė =	2,30600413
--------------------	------------

Taigi apskaičiavus koreliacijos koeficientų reikšmingumą galima teigti, kad visi analizuoti veiksniai, tai yra mokesčių našta, BVP, vidutinis darbo užmokestis, rinkos dydis ir ekonomikos atvirumas yra reikšmingi bei tarp jų ir tiesioginių užsienio investicijų egzistuoja stochastinis ryšys, kadangi būtent šių veiksmų apskaičiuota statistikos t reikšmė didesnė už kritinę reikšmę.

Atlikus tyrimą, būtina detalizuoti išvadas bei apibendrinti aukščiau pateiktas prielaidas, ar jos teisingos. Taigi remiantis gautais rezultatais galima daryti išvadas, kad Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje BVP didėjimas teigiamai įtakoja tiesioginių užsienio investicijų didėjimą, didėjant BVP didėja ir TUI nagrinėjamose šalyse. Antroji prielaida nepasitvirtino, nors šalyse gyventojų skaičius mažėja, tiesioginės užsienio investicijos didėja, kadangi buvo gauti atvirkštinė veiksmų priklausomybė. Taip pat pasitvirtino dar viena prielaida, atlikus tyrimą, gauti rezultatai parodė didelę priklausomybę tarp ekonominio atvirumo ir TUI šalyse, tad didėjant ekonominiam atvirumui, didėja ir TUI Baltijos šalyse. Ketvirtoji prielaida nepasitvirtino, nors užsienio investuotojus vilioja pigi darbo jėga, tačiau didėjantis

vidutinis atlyginimas nedaro neigiamos įtakos tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Paskutinioji prielaida pasitvirtino, kadangi buvo gauta atvirkštinė priklausomybė tarp kintamųjų. Mažesnė mokesčių našta daro teigiamą poveikį TUI, tačiau gauti rezultatai rodo, kad mokesčių našta silpnai įtakoja TUI Baltijos šalyse, Estijoje ši priklausomybė silpniausia, tad teigti, kad mokesčių našta stipriai įtakoja TUI pritraukimą nėra tikslinga.

4.2. Tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse prognozės

Prognozavimas - ateities įvykių numatymas. Šioje baigiamojo darbo dalyje bus atlikta TUI prognozė, naudojantis slenkančio vidurkio metodu. Judantis (slenkantis) vidurkis – kai prognozuojama remiantis turimais vidutiniais duomenimis, gautais iš praeities. Apskaičiuojami aritmetiniai arba svertiniai vidurkiai, tačiau ne mechaniskai, bet atmetant nebūdingus, neritminius, atsitiktinius duomenis. Slenkančio vidurkio metodas taikomas laiko eilutėms, neturinčioms nei ryškaus trendo, nei ciklinės ar sezoninės komponentės. Slenkančiojo vidurkio metodo esmė yra laiko eilutės paskutiniųjų n reikšmių vidurkio skaičiavimas (Pabedinskaitė, 2009 m., p. 66). Šis vidurkis naudojamas kaip prognozė naujam eiliniam laikotarpiui. Slenkantis vidurkis skaičiuojamas taip:

$$\text{Slenkantis_vidurkis} \equiv \frac{n_{\text{paskutinių_reiksmių_suma}}}{n} \quad (3)$$

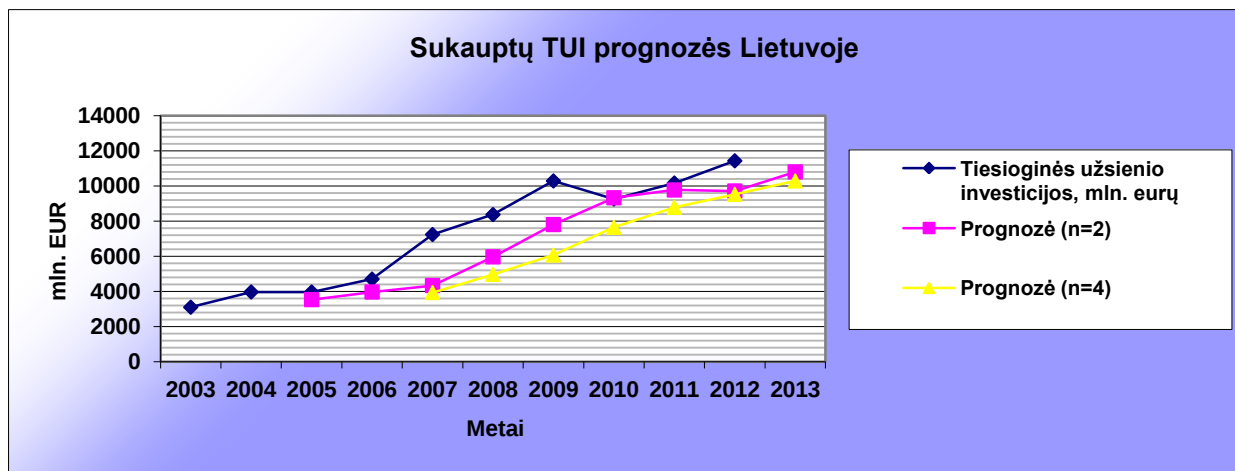
Terminas slenkantis vidurkis pagrįstas tuo, jog sužinojus naują laiko eilutės reikšmę, ji pakeičia seniausiąją reikšmę ir skaičiuojamas naujas vidurkis. Taigi vidurkis keičiasi, slenka, kai tik tampa žinomos naujų stebėjimų reikšmės.

Taigi, atliekama prognozė Lietuvoje, kai $n = 2$ ir $n = 4$, taip pat apskaičiuojamos kvadratinės paklaidos MSE. Vidutinė kvadratinė paklaida MSE – per visą laikotarpį atskirais momentais padaroma paklaida yra pakeliama kvadratu ir susumuojama. Ši suma yra dalinama iš stebėjimų skaičiaus. Šis metodas pabrėžia dideles prognozės paklaidas ir yra dažniausiai naudojamas prognozavimo tikslumo matas. $MSE = \frac{\sum (Y_t - F_t)^2}{n}$ (4). 12 lentelėje pateikti galutiniai TUI prognozės skaičiavimo rezultatai.

13 lentelė. Suvestiniai Lietuvos TUI prognozių skaičiavimai [sudaryta autorės]

	2013 m. TUI prognozė (mln. EUR)	MSE
2 metų slenkančio vidurkio pagrindu	10797,215	5632586,12
4 metų slenkančio vidurkio pagrindu	10283,823	13544147,27

Remiantis 13 lentelėje pateiktais duomenimis matyti, kad tikslesnė prognozė 2 metų slenkančio vidurkio pagrindu, nes šiuo atveju paklaidos MSE reikšmė yra mažesnė, taip pat tai puikiai atsispindi pateiktame 18 paveiksle.

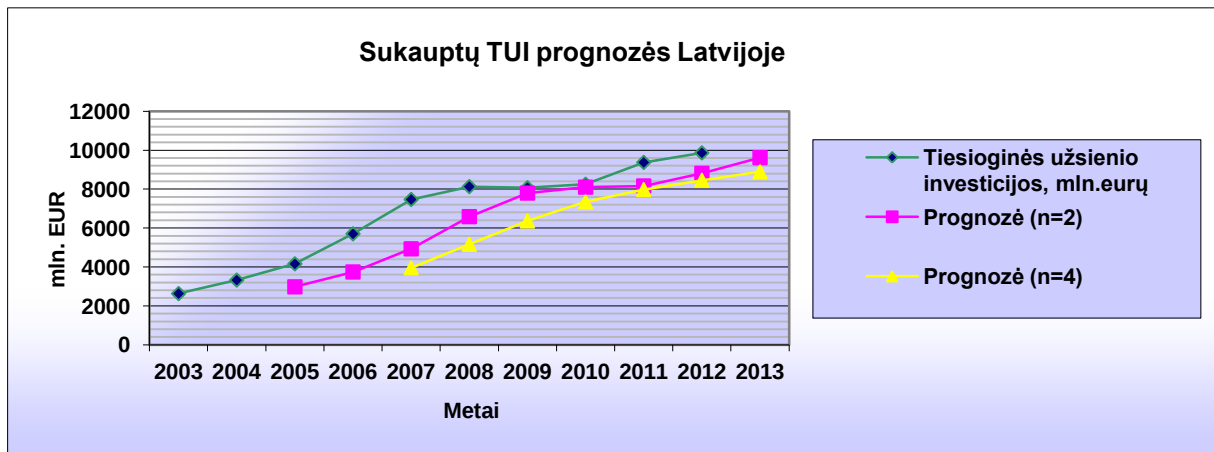
18 pav. 2 ir 4 metų TUI prognozės Lietuvoje slenkančio vidurkio metodu [sudaryta autorės]

Atliktas tiesioginių užsienio investicijų prognozavimas slenkančio vidurkio metodu, 2 ir 4 metų pagrindu. Prognozuojant slenkančio vidurkio metodu remtasi 2 metų prognozavimu, nes buvo nustatyta, kad ši prognozė yra tikslesnė, kadangi apskaičiuota MSE reikšmė mažesnė. Tokiu atveju 2013 metais sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje turėtų sudaryti 10797,215 mln. eurų. Gauti rezultatai rodo neženklių tiesioginių užsienio investicijų mažėjimą 2013 metais, tačiau analitikų prognozės skiriasi, tad remtis vien šia prognoze nėra tikslinga. 13 lentelėje pateikti Latvijos bei Estijos galutiniai TUI prognozių skaičiavimo rezultatai.

14 lentelė. Suvestiniai Latvijos ir Estijos TUI prognozių skaičiavimai [sudaryta autorės]

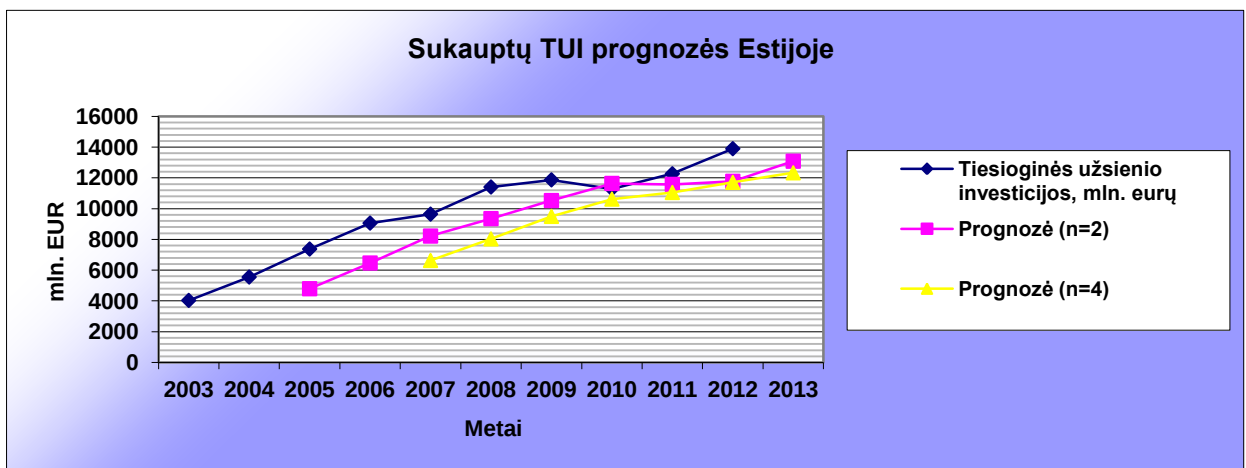
	2011 m. TUI prognozė (mln. EUR) Latvijoje	2011 m. TUI prognozė (mln. EUR) Estijoje	MSE Latvijos atveju	MSE Estijos atveju
2 metų slenkančio vidurkio pagrindu	9615,49	13083,45	2842,58	59909,911
4 metų slenkančio vidurkio pagrindu	8888,39	12330,125	137539,33	247365,6626

Remiantis 14 lentelėje pateiktais duomenimis pastebima, kad Latvijos bei Estijos atveju, tikslesnės prognozės 2 metų slenkančio vidurkio pagrindu, nes šiuo atveju paklaidų MSE reikšmės ženkliai mažesnės. Tai atvaizduota pateiktuose diagramose (žr. 19 pav., 20 pav.)

19 pav. 2 ir 4 metų TUI prognozės Latvijoje slenkančio vidurkio metodu [sudaryta autorės]

Pagal pateiktą grafiką pastebima, kad prognozuojant 2 metų slenkančio vidurkio metodu, gauta prognozė yra tikslesnė ir pakankamai gerai atspindi realią padėtį Latvijoje. Tokiu atveju 2013 metais sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos Latvijoje turėtų sudaryti 9615,49 mln. eurų. Lyginant su 2012 metais fiksuojamas nedidelis TUI sumažėjimas, remiantis gautais rezultatais.

20 pav. 2 ir 4 metų TUI prognozės Estijoje slenkančio vidurkio metodu [sudaryta autoriaus]

Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų prognozę Estijoje, taip pat tikslesnis yra 2 metų slenkančio vidurkio metodas. Ši prognozė tinkama, nes apskaičiuotoji MSE reikšmė mažesnė. Remiantis gautais rezultatais 2013 metais TUI Estijoje turėtų sudaryti 13083,45 mln. eurų, o tai reikštų TUI padidėjimą šalyje. Gauti rezultatai pakankamai gerai atitinka realią padėtį ir analitikų prognozes.

4.3. Gautų rezultatų aprašymas ir perspektyvų vertinimas

Taigi atlikus koreliacinę analizę, galima patvirtinti mokslinėje literatūroje dažnai pateikiamas prielaidas, kad tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą įtakoja šalies bendrasis vidaus produktas,

rinkos dydis bei vidutinis darbo užmokestis kadangi gauti rezultatai rodo stiprią priklausomybę tarp šių veiksnių ir tiesioginių užsienio investicijų. Stipriausias ryšys visose Baltijos šalyse tarp TUI ir nagrinėtų veiksnių pastebimas analizuojant TUI ir BVP bei TUI ir vidutinį darbo užmokesį, kadangi koreliacijos koeficientai šiais atvejais arčiausiai 1. Tačiau tarp TUI ir vidutinio darbo užmokesčio egzistuoja stipri atvirkštinė priklausomybė, kas įrodo, kad užsienio investuotojams aukštas šalies išsivystymo lygis, gera ekonominė padėtis gali turėti didesnės įtakos renkantis kur investuoti, nei pigi darbo jėgos kaina. Kitaip tariant, jei šalis yra konkurencinga, bei ekonomiškai išsivysčiusi, turinti palankią verslo aplinką, tokie pranašumai atsveria trūkumus, kurie susiję su darbo jėgos kaina. Remiantis gautais rezultatais galima daryti išvadą, kad šalies BVP ir vidutinis darbo užmokestis vieni svarbiausių veiksnių lemiančių tiesiogines užsienio investicijas tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, tiek Estijoje. Paradoksalu ir netikėta, tačiau atliekant tyrimą paaiškėjo, kad šalies rinkos dydis, išreikštas gyventojų skaičiumi šalyse, rodo atvirkštinę priklausomybę TUI. Tad šio veiksnio vertinti kaip vienu svarbiausių lemiančių TUI srautus šalyse negalima, nes nagrinėtose valstybėse TUI įplaukos didėjo, o gyventojų skaičius šalyse neženkliai, tačiau mažėjo, nagrinėjamu 10 metų laikotarpiu. Gauti rezultatai taip pat patvirtino ir atvirkštinę priklausomybę tarp TUI ir mokesčių naštos. Mažesnė mokesčių našta daro teigiamą poveikį TUI, tačiau gauti rezultatai rodo, kad mokesčių našta silpnai įtakoja TUI Baltijos šalyse, Estijoje ši priklausomybė silpniausia. Dar vienas analizuotas veiksnys, tai ekonomikos atvirumas, silpniausia priklausomybė su TUI pastebima Estijoje. Tačiau atliktas tyrimas parodė didelę priklausomybę tarp ekonominio atvirumo ir TUI šalyse, tad didėjant ekonominiam atvirumui, didėja ir TUI Baltijos šalyse.

Atliktas prognozavimas slenkančio vidurkio metodu. Visų nagrinėjamų valstybių atveju remtasi 2 metų slenkančio vidurkio pagrindu, kadangi prognozė buvo tikslesnė. Gauti rezultatai patvirtino, kad daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų ir 2013 pritrauks Estija, kas labai tikėtina lyginant gautus rezultatus su realia situacija. Atlikus prognozavimą 2013 metais fiksuojamas TUI didėjimas tik Estijoje. Remiantis Lietuvos banko ekonomistų prognozėmis, teigiama, kad investicijų augimas turėtų būti nuosaikus: 2013 metais prognozuojamas – 6,2 procentai TUI padidėjimas. Tuo tarpu Estijoje, nepaisant lėtėjančio pasaulio ekonomikos augimo, investicijų augimą 2013 metais šalyje palaikys stiprus pramonės augimas, ES fondai ir su aplinkosauga susijusios investicijos (Swedbank, 2012 m.). Latvijoje situacija taip pat nėra bloga, „Danske“ banko analitikai tikisi iki 7,1 procento investicijų augimo 2013 metais šalyje, tam įtakos turės viešojo sektoriaus investicijos ir geresnis ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimas.

IŠVADOS

Tiesioginės užsienio investicijos vertinamos kaip vienas iš pagrindinių šalies ūkio plėtros veiksnių, skatinantis ekonominį augimą. Todėl yra formuojamas atitinkamas valdžios požiūris į tiesioginių užsienio investicijų skatinimo politiką bei šalies investicinio patrauklumo įvaizdžio gerinimą, kuriamos specialios strategijos ir programos tiesioginėms užsienio investicijoms pritraukti. Užsienio investicijų skatinimo politika Baltijos šalyse vykdoma per teisinį investicijų reglamentavimą ir valstybinę skatinimo politiką bei reguliavimą.

Remiantis lyginamąją kiekybine bei kokybine tiesioginių užsienio investicijų rodiklių analize daroma išvada, kad Estija yra ekonomiškai pirmaujanti ir finansiškai stabiliausia iš visų trijų Baltijos šalių. Estija – valstybė, turinti mažiausią rinką Baltijos šalyse, tačiau sugebanti pritraukti daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų. Lietuva vis dar ženkliai atsilieka nuo Estijos TUI kiekiu vienam gyventojui. 2011 m. pagal sukauptas TUI, tenkančias vienam gyventojui, Latviją ir Lietuvą Estija lenkia atitinkamai 2,3 ir net 2,8 karto. Svarbu pabrėžti, kad Estijai didinti savo investicijų portfelį nesutrukdė ir ekonominis nuosmukis. Estijoje 2007 m. – 2011 m. TUI kiekis vienam gyventojui padidėjo 27 proc., o Lietuvoje šis rodiklis siekė 22 proc. Daugelio ekonominių rodiklių atžvilgiu Estija labiau išsivysčiusi nei Lietuva bei Latvija.

Remiantis statistiniais duomenimis, 2011 metais sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje sudarė 11028 mln. eurų. Tuo tarpu Estijoje 2011 metais TUI sudarė 12763 mln. eurų, o Latvijoje – 9370 mln. eurų. Šie statistiniai duomenys dar kartą patvirtina Estijos dominavimą. Tačiau lyginant Lietuvą su kitomis Baltijos šalimis Lietuvoje per 2011 m. pradėti 39 TUI projektai, Estijoje – 29, o Latvijoje – 20. Labai svarbu išlaikyti investuotojų susidomėjimą, ypač Lietuvoje, kai buvo pradėta aktyvi investicijų pritraukimo politika.

Lyginant šalis pagal investavimo sritis, daroma išvada, kad Estijoje daugiausiai investuojama į finansinį bei draudimo sektorių, Lietuvoje į apdirbamąją pramonę, Latvijoje į nekilnojamojo turto sektorių. Svarbu tai, kad Lietuvoje materialiosios investicijos į mašinas bei transporto priemones 2011 metų duomenimis siekė 5,4 procento BVP, Estijoje – 10, 1 procento, o Latvijoje – net 11,3 procento. Būtina skatinti materialiąsias investicijas, nes jos didina įmonių produktyvumą bei lemia didesnę ilgalaikio BVP augimo spartą. Lietuvoje mažai buvo investuota į įrenginius. Nedidelis tokių investicijų srautas Lietuvoje kelia grėsmę, kadangi nedidinant gamybos apimčių tikėtina prarasti užsakymus ateities perspektyvoje, kai pardavimų apimtys sparčiai didės, o gamybos pajėgumų gali trūkti.

Atlikus koreliacinę analizę, nustatyta, kad trijose nagrinėtose Baltijos šalyse būdinga stipri priklausomybė tarp gaunamų TUI ir bendrojo vidaus produkto, t.y. didėjant BVP didėja ir tiesioginės užsienio investicijos šalyse. Patvirtinta, kad didėjantis vidutinis darbo užmokestis nedaro neigiamos įtakos TUI srautams, nors buvo tikėtasi priešingos situacijos, galima daryti prielaidą, kad jei šalis yra

konkurencinga, turinti palankią verslo aplinką, tokie pranašumai atsveria trūkumus, kurie susiję su darbo jėgos kaina. Taip pat nepasitvirtino prielaida, kad nuo rinkos dydžio priklauso TUI apimtis šalyse, nors valstybėse gyventojų skaičius mažėja, tiesioginės užsienio investicijos didėja, kadangi buvo gauta atvirkštinė veiksmų priklausomybė.

Remiantis statistiniais tiesioginių užsienio investicijų duomenimis atlikta TUI prognozė Baltijos šalyse 2013 metams naudojant slenkančio vidurkio metodą. Gauti rezultatai parodė, kad tikslesnė prognozė gaunama 2 metų slenkančio vidurkio pagrindu. Remiantis jais TUI Lietuvoje 2013 metų pabaigoje turėtų sudaryti 10797,215 mln. eurų, Latvijoje - 9615,49 mln. eurų, o Estijoje 13083,45 mln. eurų. Gautos nemažos prognozavimo paklaidos, dėl šios priežasties nereikia remtis vien šiomis prognozėmis.

Apibendrinant baigiamąjį darbą, vertinant ir lyginant tiesiogines užsienio investicijas Baltijos šalyse išskiriama Estija, kaip patraukliausia šalis užsienio investuotojams. Estijai per praėjusį 20-metį pavyko pademonstruoti efektyviausią tarp Baltijos šalių viešojo sektoriaus pertvarką, lankstų biurokratinį aparatą, taupesnę fiskalinę politiką, didžiausią pažangą kovojant su korupcija. Estija pasižymi palankia mokesčių sistema, puikiai pakoreguotu pelno mokesčio įstatymu. Užsienio investuotojus Estija vilioja gerai išplėtotomis informacinėmis technologijomis, naujų technologijų diegimo požiūriu Estija pirmauja ne tik Rytų Europoje, bet ir pagrįstai laikoma viena iš pirmaujančių pasaulio šalių. Remiantis šios šalies pavyzdžiu pateikiami siūlymai pritaikyti Lietuvos perspektyvoms, pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas.

SIŪLYMAI

Baigiamajame magistro darbe atlikta lyginamoji tiesioginių užsienio investicijų analizė Baltijos šalyse, remiantis gautais rezultatais, svarbu pateikti pagrindinius siūlymus, kurie padėtų pritraukti daugiau TUI Lietuvoje. Lyginant Baltijos šalis išryškėja šalių trūkumai ir privalumai, teigiamus aspektus naudinga panaudoti Lietuvos TUI situacijos gerinimui. Tad atlikus analizę, pateikiami tokie siūlymai:

- 1) Estijos pavyzdžiu ypatingas šalyje yra pelno mokestis. Jį įmonės moka tik tuo atveju, jei pelnas paskirstomas tarp savininkų ir akcininkų, t.y. pelnas apmokestinamas tik tada, kai išmokami dividendai. Pelnas neapmokestinamas, jei jis reinvestuojamas į gamybą. Siūlymas pelno mokesčio įstatymą Lietuvoje pakoreguoti Estijos pavyzdžiu, tai sukurtų pagrindą sąžiningai konkurencijai bei turėtų teigiamos įtakos šalies ūkiui, kas padidintų Lietuvos konkurencingumą.
- 2) Darbo apmokestinimas. Skirtingai nei Lietuvoje, Latvijoje yra nustatytos „lubos“ Sodros įmokoms. Lietuvoje įvedus Sodros įmokų „lubas“ tai reikštų, kad nuo tam tikros sumos, kurią darbdavys skiria darbo užmokesčiui, „Sodros“ įmokos nebūtų imamos. Sodros „lubų“ įmokoms įvedimas yra reikalingas, nes sustiprėtų įmonių ir viso ūkio konkurencingumas, padidėtų šalies investicinis patrauklumas. Sodros „lubos“ taip pat padėtų pritraukti į Lietuvą brangiai atlygintinus darbuotojus ar išlaikyti juos šalyje. Kvalifikuotos darbo jėgos pasiūla šalyje vertinama kaip tiesiogines užsienio investicijas lemiantis veiksnys, todėl būtina mažinti darbo jėgos apmokestinimą, esant galimybei, mažinti socialinio draudimo įmokas, taip būtų gerinamas darbo kaštų ir darbo našumo santykis.
- 3) Tiek Latvijoje, tiek Estijoje puikiai išvystyta oro transporto infrastruktūra, tačiau Lietuvoje – tai viena iš blogiausiai vertinamų infrastruktūros dalių (109 iš 142 vieta Pasaulio Konkurencingumo Indekse). Lietuvoje oro transporto infrastruktūrą sudaro keturi strategiškai išsidėstę tarptautiniai oro uostai - Vilniuje, Kaune, Palangoje ir Šiauliuose. Vilniaus ir Kauno oro uostai didžiąja dalimi funkcionuoja kaip keleiviniai, o turintis ilgiausią kilimo ir tūpimo taką Šiaulių oro uostas organizuoja orlaivių krovinių saugojimą, orlaivių pakrovimą/iškrovimą. Kaip bebūtų, vienos ar abiejų (keleivinės ir krovinės) funkcijų išvystymui reikalingos didelės investicijos, dėl kurių trūkumo neišnaudojamas santykinis esamos Lietuvos oro transporto infrastruktūros (oro uostų skaičiaus) pranašumas. Investuotojai, kuriems svarbus ne pačių oro uostų paslaugų panaudojimas, bet susisiekimas su šalimi oro transportu aplenkia Lietuvą dėl mažo tiesioginių skrydžių net su Europos didžiaisiais miestais skaičiaus. Šioje srityje kaimyninės šalies sostinės Rygos oro uostas yra labiau išvystytas, turi daugiau sutarčių su skrydžių bendrovėmis (Latvija pagal oro susisiekimą galimybes pasaulio konkurencingumo

indekse yra 54 vietoje t.y., net 55 vietomis aukščiau nei Lietuva). Tad būtina gerinti oro transporto infrastruktūrą Lietuvoje.

- 4) Išskiriant Lietuvą iš Baltijos šalių regiono, pabrėžtina, kad šalyje būtina gerinti investavimo sąlygas. Vienas iš galimų būdų, tai įgyvendinti potencialių investuotojų aptarnavimą vieno langelio principu, sekantis laikytis bendrųjų planų ruošimo terminų, kas dažnai nėra kontroliuojama bei trečia sumažinti biurokratinius suvaržymus, taip suteikiant galimybę investuotojams būti „lankstesniems“ verslo srityje.
- 5) Remiantis kaimyninių valstybių patirtimi pritraukiant TUI, būtina pabrėžti verslui palankesnės mokesstinės aplinkos bei stabilios ir prognozuojamos mokesčių sistemos užtikrinimas turėtų būti vienu iš prioritetų stiprinant Lietuvos patrauklumą investicijoms.
- 6) Verslo aplinka, etika ir korupcijos lygis Lietuvoje vertinamas prasčiausiai iš visų Baltijos šalių. Lietuvoje yra rengiamos kovos su korupcija programos, nustatomos priemonės, kurias privalu įgyvendinti, tačiau remiantis 2012 m. duomenimis tik 28 procentai visų įvardijamų priemonių buvo įgyvendintos per 2 metus Lietuvoje. Korupcija savivaldybių lygmenyje ir šešėlinė ekonomika mažina investicinį Lietuvos patrauklumą, tad būtina imtis ryžtingų veiksmų, norint pakeisti situaciją šalyje.
- 7) Būtina mažinti administracinę verslo steigimo našta, supaprastinant leidimų išdavimą, ypač statybų rinkoje. Greitinti teritorijų planavimo ir statybų procesus, didinti teritorijų planavimo ir statybų procesų skaidrumą.
- 8) Būtina skatinti materialiąsias investicijas, nes nedidelis tokių investicijų srautas Lietuvoje kelia grėsmę, kadangi nedidinant gamybos apimčių tikėtina prarasti užsakymus ateities perspektyvoje, kai pardavimų apimtys sparčiai didės, o gamybos pajėgumų gali trūkti.
- 9) Taip pat privalu gerinti investicijų ir darbo rinkos sąsajas, t.y. skatinti sugrįžti užsienyje parengtus lietuvių mokslininkus ir specialistus, remti aukštos kvalifikacijos specialistų rengimą bei sudaryti palankesnes sąlygas užsienio (ne ES) šalių piliečių įdarbinimui.

LITERATŪRA

1. A .T. Kearney's Global Services Location Index, 2011-2012. Prieiga per internetą: <http://www.atkearney.com/gbpc/global-services-location-index> [žiūrėta 2012 10 16]
2. An Assignment Theory of Foreign Direct Investment. Review of Economic Studies: Apr 2008, Vol. 75 Issue 2. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w11003> [žiūrėta 2012 10 16]
3. Artige L., Nicolini R. Evidence on the Determinants of Foreign Direct Investment . The case of three European Regions. CREPP Working Paper (HEC-Management school, University of Liege) 2006. Prieiga per internetą: <http://www2.ulg.ac.be/crepp/papers/crepp-wp200607.pdf> [žiūrėta 2012-10-17]
4. Baltic export. Prieiga per internetą: <http://balticexport.com/?article=arvalstu-investiciju-vide-latvija&lang=en> [žiūrėta 2012 11 20]
5. Baltic Rim Economies, Issue no. 1, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/pei/Documents/BRE2011/BRE%201-2011%20final%2017.3.2011.pdf> [žiūrėta 2012 11 20]
6. Bartkus G., Jurevičius R., Kaminskas G., Verslo sąlygos Lietuvoje, Teisės ir mokesčių apžvalga, 2009, 52 psl. Prieiga per internetą : <http://www.jbblegal.lt/upload/doc/lt/VerslasLietuvoje%202009-LT.pdf> [žiūrėta 2012 10 09]
7. Brenkevičiūtė R., Tiesioginių užsienio investicijų poveikio šalies ekonomikai ekonomikai analizė, Vilniaus Gedimino Technikos universitetas, Verslas XXI amžiuje, 2010, 2 tomas, Nr.2
8. Cibulskienė D., Butkus M., Investicijų ekonomika: realiosios investicijos, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2007, 191 psl.
9. Dunning J. H. 1993 The globalization of Business. London, Routledge, 459 psl. Prieiga per internetą: <http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=YKsOAAAAQAAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=globalization+of+business&ots=oyMQSuWPYg&sig=hXDEcKeUwoHWeARrAdspQCdzyxk#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2012 10 26]
10. Erzurumlu O. Yaman, Gozgor G., Causality Relations between Foreign Direct Investment and Portfolio Investment Volatility, Middle Eastern Finance and Economics ISSN: 1450-2889 Issue 8 (2010) Prieiga per internetą: http://www.eurojournals.com/MEFE_8_14.pdf [žiūrėta 2012 11 22]
11. Economics and Management in Latvia. Prieiga per internetą:

- http://www.evf.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/evf/zinas/brosuras/Brochure_LV.pdf [žiūrėta 2012 11 29]
12. ES struktūrinė parama 2007-2013 metams. Prieiga per internetą:
<http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/ataskaitos/palyginimas> [žiūrėta 2012 11 17]
 13. Estijos ambasada Vilniuje. Prieiga per internetą: <http://www.estemb.lt/estija> [žiūrėta 2012 11 19]
 14. Estijos bankas. Structure of direct investment inflow and outflow. Prieiga per internetą:
<http://www.eestipank.ee/en/statistics> [žiūrėta 2012 11 19]
 15. Estijos Statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.stat.ee/en>
[žiūrėta 2012 11 22]
 16. Eurostat. Gross domestic product at market prices. Prieiga per internetą:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en
[žiūrėta 2012 11 23]
 17. FDI and structural reforms in the Baltic States. Prieiga per internetą:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/country_focus/2010/pdf/cf-7-05_en.pdf
[žiūrėta 2012 11 24]
 18. Foreign investments in Estonia. Prieiga per internetą:
<http://balticexport.com/?article=arvalstu-investicijas-igaunija&lang=en> [žiūrėta 2012 11 04]
 19. Government incentives directed towards foreign direct investment: a case of central and eastern europe. Journal of Business Economics and Management, Volume 12, Issue 3, 2011
 20. Investment and Development Agency in Latvia. Prieiga per internetą:
<http://www.liaa.gov.lv/invest-latvia/investor-business-guide/foreign-direct-investment> [žiūrėta 2012 12 01]
 21. Investopedia explains Amortization. Prieiga per internetą:
<http://www.investopedia.com/terms/a/amortization.asp> [žiūrėta 2012 11 27]
 22. Investuok Lietuvoje. Investuotojų forumas.
Prieiga per internetą: <http://www.investlithuania.com/lt> [žiūrėta 2012 11 29]
 23. Kalašinskaitė K., Tiesioginių užsienio investicijų poveikis Lietuvoje ir kitų Baltijos šalių pavyzdžiu“, Doktoro disertacija, Vilnius „Technika“ 2009 m., 102 psl.
 24. Kruger, J. Foreign investment. Namibia Economist. Part V of VII. Windhoek: Business Intelligence, 2001.
 25. Kvainauskaitė V. Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai: mokomoji knyga. Kaunas: Technologija, 2003. 107 psl.
 26. Langvinienė N. Ir kt., Tarptautinis verslas. Kaunas: Technologija, 2005. 223 p.

27. Laskienė D. Ekonomika ir vadyba: ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų ir investicijas priimančios šalies tarptautinės prekybos: Lietuvos atvejis. 2010 – 15. Prieiga per internetą: <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/15/1822-6515-2010-140.pdf> [žiūrėta 2012 10 25]
28. Latvijos bankas. Foreign direct investment in Latvia. Prieiga per internetą: <http://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=104> [žiūrėta 2012 12 03]
29. Latvijos Statistikos departamentas. <http://www.csb.gov.lv/en> [žiūrėta 2012 11 23]
30. Lietuvos Respublikos Investicijų įstatymas. 1999 m. liepos 7 d. Nr. VII-1312. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245493 [žiūrėta 2012 11 23]
31. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/index.php?219265832> [žiūrėta 2012 11 20]
32. Lietuvos bankas 2011 m. duomenys. Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/tiesiogines_investicijos_2011_m [žiūrėta 2012 10 05]
33. Lietuvos Statistikos departamentas. 2012 m. duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=10517> [žiūrėta 2012 12 10]
34. Lietuvos statistikos metraštis, Statistical Yearbook of Lithuania, Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, Vilnius, 2012. 700 psl. Prieiga per internetą: http://www.stat.gov.lt/uploads/metraštis/1_LSM_2012.pdf [žiūrėta 2012 12 10]
35. LR Vyriausybės nutarimas dėl Investicijų skatinimo 2008-2013 metų programos patvirtinimo. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312822&p_query=&p_tr2 [žiūrėta 2012 11 15]
36. Lietuvos verslo tarptautinės plėtros galimybių studija 2012. Prieiga per internetą: http://www.investorsforum.lt/files/Lietuvos_verslo_tarptautines_pletros_galimybiu_studija_2012_Investors_Forum.pdf [žiūrėta 2012 11 15]
37. Mokesčiai Baltijos šalyse. Prieiga per internetą: <http://www.minibiuras.lt/mokesciai-estijoje.html> [žiūrėta 2012 11 14]
38. Purlys Č., Treigienė D., Investment management, Vilnius Technika, 2006, 118 psl.
39. Ruplienė D., Garšvinė L., Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, mokslo darbai: tiesioginių užsienio investicijų įtaka šalies ekonominiam augimui. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2008 3 (12). 262 -270.
40. Rutkauskas, A. V., Stankevičius, P. Investicinių sprendimų valdymas. VPU leidykla: Vilnius, 2006. 374 p.
41. Šečkutė L., Tvaronavičius V., Verslas: teorija ir praktika, Tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse tyrimas, 2007, VIII t., Nr. 3, 153–160. Prieiga per internetą: www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/download/153/pdf [žiūrėta 2012 10 26]

42. The Baltic course. Prieiga per internetą: <http://www.baltic-course.com/eng/investments/>
[žiūrėta 2012 11 15]
43. The World Bank, Doing Business 2012. Prieiga per internetą:
<http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf> [žiūrėta 2012 11 29]
44. Tiesioginių užsienio investicijų metodika. Statistikos departamentas. Prieiga per internetą:
www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUImetod2000.doc [žiūrėta 2012 11 20]
45. Treigienė D. Investicijos, Vilnius, Technika, 2010, 77 psl.
46. Tvaronavičienė, M., Kalašinskaitė, K. Tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvos ūkį: tendencijų ir efektyvumo įvertinimas. Verslas: teorija ir praktika. 2003, IV tomas, Nr. 2.
47. Vijeikis J., Mačys G., Intelektinė ekonomika, mokslo darbų žurnalas, Intellectual economics, Scientific Research Journal. Trade Policy in Lithuania past experience and bench marks for the future, Vilnius, 2010, Nr. (17).
48. Vilkas E., Vasiliauskas A., Kuodis R. Ekonominio augimo ir jos struktūros plėtotės strategija. Prieiga per internetą: www.ukmin.lt [žiūrėta 2012 11 20]
49. WEF Global Competitiveness Report 2011-2012. Prieiga per internetą:
<http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2011-2012>
[žiūrėta 2012 11 15]

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Stankiutė R. Tiesioginių užsienio investicijų lyginamoji analizė Baltijos šalyse / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil. dr. G. Davulis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2012. – 86 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamos ir lyginamos tiesioginės užsienio investicijos, jų dinamika ir nevienodas pasiskirstymas Baltijos šalyse. Darbe išanalizuoti ir įvertinti kokybiniai ir kiekybiniai veiksniai, lemiantys tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Taip pat iškelta pagrindinė problema tiesioginių užsienio investicijų aspektu bei pateikti galimi sprendimo būdai, kurie padėtų skatinti tiesiogines užsienio investicijas Lietuvoje. Pirmoje darbo dalyje analizuojamos tiesioginės užsienio investicijos, jų apibrėžimai, struktūra bei poveikis šalių ekonomikai moksliniame lygmenyje. Antroje dalyje vertinamas Baltijos šalių investicinis patrauklumas, išskiriami kokybiniai rodikliai, sudarant SSGG analizės modelį. Trečioje dalyje aprašomi tiesioginių užsienio investicijų rodikliai ir jų kitimo dinamika per pastaruosius 10 metų, išskiriant pagrindines šalis investuotojas, tiesioginių užsienio investicijų dydį pagal ekonomines veiklos rūšis. Lyginama užsienio investicijų apimtis Baltijos šalyse. Ketvirtoje dalyje naudojantis koreliacine analize atliekamas tyrimas, t.y. kiekybiškai įvertinami pagrindiniai tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai ir jų reikšmingumas, pateikiami galimi tiesioginių užsienio investicijų kitimo prognozių variantai. Tyrimo rezultatai leidžia patvirtinti arba paneigti mokslinėje literatūroje pateikiamas prielaidas apie tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančius veiksnius bei palyginti jų įtaką Baltijos šalyse. Taip įvertinamos tiesioginių užsienio investicijų ateities perspektyvos Lietuvoje, suformuluojamos išvados ir pateikiami pasiūlymai.

Pagrindiniai žodžiai: tiesioginės užsienio investicijos, lyginamoji analizė, investicinė aplinka, tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai, tiesioginių užsienio investicijų skatinimas, kokybinis ir kiekybinis įvertinimas.

ANNOTATION

Stankiutė R. Comparative analysis of foreign direct investment in the Baltic states / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor assoc. prof. habil. dr. G. Davulis. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2012. – 86 p.

In the final master work is investigated and compared foreign direct investment, their dynamics and unequal distribution in the Baltic countries. In this work was analyzed and evaluated qualitative and quantitative factors in attracting foreign direct investment in Lithuania, Latvia and Estonia. It also highlighted the main problem of foreign direct investment and suggest possible ways to stimulate FDI in Lithuania. At the first part is examined the foreign direct investment, their definitions, structure and impact on the countries economy in the scientific level. At the second part is assessed the attractiveness of investment in the Baltic countries, found qualitative indicators as part of the SWOT analysis model. At the third part is described the foreign direct investment indicators and their dynamics over the past 10 years, highlighting the major investing country, foreign direct investment by economic activities. Comparison of foreign investments in the Baltic countries. At the fourth part is used correlation analysis of the investigation was performed to assess the way the main determinants of FDI and its significance, suggesting possible changes in foreign direct investment projection. The analyzes results allow to confirm or refute the assumptions in the scientific literature on FDI determinants and to compare of their influence in the Baltic countries. Evaluation of foreign direct investment for the future perspectives in Lithuania, are given the conclusions and recommendations in the end.

Keywords: foreign direct investment, comparative analysis, investment climate, foreign direct investment determinants, foreign direct investment promotion, qualitative and quantitative assessment.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Stankiutė R. Tiesioginių užsienio investicijų lyginamoji analizė Baltijos šalyse / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil. dr. G. Davulis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2012. – 86 p.

Viešojo sektoriaus magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes ekonomikos plėtra – vienas pagrindinių šalies vidaus politikos tikslų, o bene svarbiausias makroekonominis rodiklis ir vienas iš ekonominės plėtos veiksnių yra tiesioginės užsienio investicijos, kurių pritraukimas padeda sumažinti kapitalo trūkumą šalyje, leidžia padidinti vidaus produkto apimtį, produktyvumą, priimti naujausias technologijas. Dauguma valstybių siekia būti patrauklios užsienio investuotojams, tačiau tiesioginių užsienio investicijų srautai kai kuriose valstybėse, taip pat ir Baltijos šalyse, ženkliai skiriasi, todėl kyla poreikis nustatyti, analizuoti ir lyginti specifines valstybių savybes ir veiksnius, kurie įtakoja nevienodą tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą šalyse tai ir yra pagrindinė magistro baigiamojo darbo problema. Baigiamojo darbo tikslas - ištirti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančius veiksnius Baltijos šalyse, pateikiant šių šalių lyginamąją analizę. Darbe naudojantis pirminių bei antrinių duomenų šaltinių analizės metodais, mokslškai pagrįsta investicijų esmė, išskirtas jų klasifikavimas, formos, teigiama bei neigiama įtaką šalies ekonomikai. Lyginimo ir grupavimo metodais atlikta teorijos pagrindimo analizė bei išanalizuoti pagrindiniai kokybiniai rodikliai šalyse. Statistinių ir neapyskaitinių šaltinių duomenų rinkimo bei sisteminimo metodu išanalizuoti tiesioginių užsienio investicijų kiekybiniai rodikliai, 10 metų laikotarpiu. Naudojantis grafiniu duomenų ir jų ryšio vaizdavimo metodu pateikta lyginamoji rodiklių analizė Baltijos šalyse. Koreliacinės analizės metodu, įvertinta veiksnių, įtakančių tiesiogines užsienio investicijas, priklausomybė Baltijos šalyse. Taip pat slenkančio vidurkio metodu atliktas tiesioginių užsienio investicijų prognozavimas.

Remiantis Lietuvos, Latvijos ir Estijos vyriausybių ir ministerijų, Statistikos departamentų, Europos Sąjungos statistikos tarnybos ir kita pateikiama medžiaga bei atliktu baigiamojo darbo tyrimu, galima daryti išvadą, kad daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų pritraukia ir patraukliausia investuotojams yra Estija. Ši šalis pasižymi palankia mokesčių sistema, puikiai pakoreguotu pelno mokesčio įstatymu, dividendais, kurie faktiškai yra mažiau apmokestinami nei Lietuvoje ar Latvijoje bei didžiausia pažanga kovojant su korupcija. Norint pasiekti panašių rezultatų Lietuvoje siūloma koreguoti pelno mokesčio įstatymą, tai yra neapmokestinti pelno, jei jis yra reinvestuojamas į gamybą. Taip pat vienu iš prioritetų stiprinant Lietuvos patrauklumą investicijoms laikytina kova su korupcija, šešėlinė ekonomika. Būtina susirūpinti Lietuvos oro transporto infrastruktūros vystymu ir gerinimu, administracinės naštos mažinimu, teritorijų planavimo ir statybų procesų greitinimu ir skaidrumu.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Stankiutė R. Comparative analysis of foreign direct investment in the Baltic states / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor assoc. prof. habil. dr. G. Davulis. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2012. – 86 p.

Final public sector master's thesis is relevant, because economic development is one of the main domestic policy aim, and perhaps the most important macroeconomic indicator and one of the factors of economic development is foreign direct investment, which helps to reduce the attraction of capital shortage in the country, allows to increase the internal volume of the product, productivity, to take over the latest technology. Most countries are seeking to be attractive to foreign investors, but foreign direct investment flows in some countries, including the Baltic countries differ significantly, so there is the specific characteristics and factors that affect the difference in attracting foreign direct investment in the countries it is the main thesis problem. The main master's objective – to explore the attraction of foreign direct investment determinants in the Baltic countries, and to provide a comparative analysis of these countries. At the article is used primary and secondary data sources analytical methods, which is based on the science-based nature of the investment, isolated in their classification, shape, positive and negative impact on the national economy. Comparison and clustering methods performed theoretical justification and analysis of the qualitative analysis of the main indicators of countries. Statistical and non – accounting sources data, collection and systematic approach to analyze foreign direct investment in quantitative indicators, the ten-year period. Graphic data and connectivity imaging method provided a comparative analysis of the indicators in the Baltic countries. Correlation analysis assessed factors influencing foreign direct investment relationship in the Baltic countries. Also, is made a foreign direct investment forecasting, using the moving average method.

According to the Lithuanian, Latvian and Estonian governments and ministries, Department of Statistics, the Statistical Office of the European Union, other submissions and conducted thesis research, it can be concluded that most of the foreign direct investment attracted and attractive to investors is Estonia. This country has a favorable tax regime, well adjusted income tax law, dividends are effectively taxed less than in Lithuania or Latvia, and major advances in the fight against corruption. In order to achieve similar results in Lithuania will adjust the income tax law, is exempt from income if it is reinvested into production. It is also one of priorities for strengthening Lithuania's attractiveness to investors considered the fight against corruption and the shadow economy. Must be concerned about the Lithuanian air transport infrastructure development and improvement of administrative burden reduction, planning and construction processes, acceleration and transparency.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Valstybės, su kuriomis Lietuvos Respublika yra pasirašiusi investicijų skatinimo sutartis (abėcėlės tvarka)	Valstybės, su kuriomis Lietuvos Respublika yra pasirašiusi dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartis (abėcėlės tvarka)
	1. Airija
1. Albanijos Respublika	
2. Argentinos Respublika	
3. Armėnijos Respublika	2. Armėnijos Respublika
4. Australija	
5. Austrijos Respublika	3. Austrijos Respublika
6. Azerbaidžano Respublika	4. Azerbaidžano Respublika
7. Baltarusijos Respublika	5. Baltarusijos Respublika
8. Belgijos-Liuksemburgo ekonominė sąjunga	6. Belgijos Karalystė
9. Bosnija ir Hercegovina	
10. Bulgarijos Respublika	7. Bulgarijos Respublika
11. Čekijos Respublika	8. Čekijos Respublika
12. Danijos Karalystė	9. Danijos Karalystė
13. Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Jungtinė Karalystė	10. Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Jungtinė Karalystė
14. Estijos Respublika	11. Estijos Respublika
15. Graikijos Respublika	12. Graikijos Respublika
16. Gruzija	13. Gruzija
17. Islandijos Respublika	14. Islandijos Respublika
18. Ispanijos Karalystė	15. Ispanijos Karalystė
19. Italijos Respublika	16. Italijos Respublika
20. Izraelis	17. Izraelis
21. Jordanijos Hašimitų Karalystė	
22. Jungtinės Amerikos Valstijos	18. Jungtinės Amerikos Valstijos
	19. Kanada
23. Kazachstano Respublika	20. Kazachstano Respublika
24. Kinijos Liaudies Respublika	21. Kinijos Liaudies Respublika
25. Kirgizijos Respublika	22. Kirgizijos Respublika
26. Korėjos Respublika	23. Korėjos Respublika
27. Kroatijos Respublika	24. Kroatijos Respublika
28. Kuveito Valstybė	
29. Latvijos Respublika	25. Latvijos Respublika
30. Lenkijos Respublika	26. Lenkijos Respublika
Belgijos-Liuksemburgo ekonominė sąjunga	27. Liuksemburgo Didžioji Hercogystė
	28. Makedonijos Respublika
	29. Malta
31. Moldovos Respublika	30. Moldovos Respublika
32. Mongolija	
33. Nyderlandų Karalystė	31. Nyderlandų Karalystė
34. Norvegijos Karalystė	32. Norvegijos Karalystė
35. Portugalijos Respublika	33. Portugalijos Respublika

36. Prancūzijos Respublika	34. Prancūzijos Respublika
37. Rumunija	35. Rumunija
38. Rusijos Federacija	36. Rusijos Federacija
39. Serbija ir Juodkalnija	37. Serbijos Respublika
	38. Singapūro Respublika
	39. Slovakijos Respublika
40. Slovėnijos Respublika	40. Slovėnijos Respublika
41. Suomijos Respublika	41. Suomijos Respublika
42. Švedijos Karalystė	42. Švedijos Karalystė
43. Šveicarijos Konfederacija	43. Šveicarijos Konfederacija
44. Turkijos Respublika	44. Turkijos Respublika
45. Ukraina	45. Ukraina
46. Uzbekistano Respublika	46. Uzbekistano Respublika
47. Venesuelos Respublika	
48. Vengrijos Respublika	47. Vengrijos Respublika
49. Vietnamo Socialistinė Respublika	
50. Vokietijos Federacinė Respublika	48. Vokietijos Federacinė Respublika

2 PRIEDAS

KELETOS ES ŠALIŲ REITINGAS PAGAL „Doing business“ IR ATSKIRUS JO RODIKLIUS

2011*- 2012 metais (iš 183 pasaulio šalių).

Valstybė	„Doing Business“ reitingas	Užsienio prekybos sąlygos	Mokesčiai	Investuotojų apsauga	Verslo steigimas
Lietuva	27 (25)	28 (31)	62 (50)	66 (93)	101 (87)
Latvija	21 (31)	3 (15)	67 (56)	65 (59)	51 (53)
Estija	24 (18)	4 (3)	51 (30)	65 (59)	44 (37)
Lenkija	62	46	128	46	126
Slovakija	48	95	130	111	76

*2011 metų reitingai nurodyti skliausteliuose.

3 PRIEDAS

LIETUVOS EKONOMINIAI RODIKLIAI 2002–2011– aisiais metais.

		Y	X1	X2	X3	X4	X5
Metai	Eilės nr.	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. eurų	BVP, mln. eurų	Rinkos dydis, mln. gyventojų	Ekonomikos atvirumas, procentais	Vidutinis darbo užmokestis, bruto, eurai	Mokesčių našta, procentais
2002	1	3100	15046,968	3,44	0,8966	296,72	12,5
2003	2	3967,62	16496,59	3,43	0,8926	314,54	11,8
2004	3	3968,61	18158,552	3,43	0,9619	336,94	11,3
2005	4	4700,7	20870,124	3,42	1,0636	374,94	11,1
2006	5	7236,14	23978,453	3,4	1,1252	439	11
2007	6	8370,6	28576,552	3,36	1,0862	526,16	10,8
2008	7	10281,85	32287,607	3,34	1,0983	631,84	10,6
2009	8	9259,01	26507,738	3,33	1,0693	604,06	11,24
2010	9	10165,5	27410,194	3,31	1,2301	588,71	11,32
2011	10	11028,93	30600	3,2	1,2701	630,43	11,29
	Suma	72078,96	239932,778	33,66	10,6939	4743,34	112,95
	Vidurkis	7207,896	23993,2778	3,366	1,06939	474,334	11,295
	Dispersija	9167762,897	36831558,39	0,0056044	0,01589378	18761,81838	0,2848722
	Kvadratinis nuokrypis	3027,831385	6068,900921	0,0748628	0,12607055	136,9737872	0,5337342

LATVIJOS EKONOMINIAI RODIKLIAI 2002–2011– aisiais metais

		Y	X1	X2	X3	X4	X5
Metai	Eilės nr.	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. eurų	BVP, mln. eurų	Rinkos dydis, mln. gyventojų	Ekonomikos atvirumas, procentais	Vidutinis darbo užmokestis, bruto, eurai	Mokesčių našta, procentais
2002	1	2679,1	9366	2,37	0,7966	346,46	11,7
2003	2	2630,2	9589	2,36	0,8226	372,62	12,1
2004	3	3324,1	10704	2,35	0,9419	396,94	11,7
2005	4	4159	12711	2,33	1,0136	415,14	12,3
2006	5	5701,7	15610	2,32	1,0452	540,47	12,1
2007	6	7466,4	20739	2,29	1,0623	677,35	11,7
2008	7	8126,1	22746	2,28	1,0482	742,26	11,53
2009	8	8072,5	18600	2,26	1,0293	656,18	11,31
2010	9	8250,1	18130	2,24	1,1301	672,94	11,09
2011	10	9370	20150	2,21	1,1501	676	11,05
	Suma	59779,2	158345	23,01	10,0399	5496,36	116,58
	Vidurkis	5977,92	15834,5	2,301	1,00399	549,636	11,658
	Dispersija	6711499,4	24482249,83	0,0028989	0,01386731	23338,07125	0,181996
	Kvadratinis nuokrypis	2590,6562	4947,954106	0,0538413	0,11775953	152,7680308	0,426609

ESTIJOS EKONOMINIAI RODIKLIAI 2002–2011– aisiais metais

		Y3	X1	X2	X3	X4	X5
Metai	Eilės nr.	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. eurų	BVP, mln. eurų	Rinkos dydis, mln. gyventojų	Ekonomikos atvirumas, procentais	Vidutinis darbo užmokestis, bruto, eurai	Mokesčių našta, procentais
2001	1	3573,12	6956,4	1,39	1,5523	397,95	12,2
2002	2	4034,6	7774,8	1,38	1,3834	426,76	12,4
2003	3	5553,2	8729,6	1,38	1,2986	487,13	12,9
2004	4	7374,3	9820,8	1,37	1,3452	527,27	12,5
2005	5	9560,5	11321,2	1,36	1,4245	593,99	13,1
2006	6	9643,8	13640	1,35	1,4987	713,25	12,8
2007	7	11405,9	16095,2	1,35	1,5123	841,97	12,5
2008	8	11870,4	16368	1,34	1,5242	855,27	12,03
2009	9	11283,2	14049,2	1,34	1,4643	809,25	11,71
2010	10	12269,1	14731,2	1,34	1,6758	848,55	11,26
	Suma	86568,12	119486,4	13,6	14,6793	6501,39	123,4
	Vidurkis	8656,812	11948,64	1,36	1,46793	650,139	12,34
	Dispersija	10900887	12151932,98	0,0003556	0,01213222	33984,77757	0,315178
	Kvadratinis nuokrypis	3301,6491	3485,962275	0,0188562	0,11014637	184,3496069	0,561407